

USTAF IV ADOLF

OCH

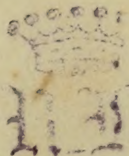
N EUROPEISKA KRISEN UNDER NAPOLEON

HISTORISKA UPPSATSER

AF

SAM CLASON

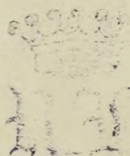
STOCKHOLM
HUGO GEBERS FÖRLAG

SAM CLASON

GUSTAF IV ADOLF

OCH

DEN EUROPEISKA KRISEN UNDER NAPOLEON

GUSTAF IV ADOLF

OCH

DEN EUROPEISKA KRISEN UNDER NAPOLEON

HISTORISKA UPPSATSER

AF

SAM CLASON

STOCKHOLM
HUGO GEBERS FÖRLAG

ISAAC MARCUS'
BOKTRYCKERI-
AKTIEBOLAG
STOCKHOLM
1913

FÖRORD.

Sveriges öden under 1800-talets början hafva under senare år alltmer tilldragit sig uppmärksamhet. Icke minst gäller detta konung Gustaf IV Adolf och hans ställning till den europeiska kris, som då pågick. Vid det studium af detta område, på hvilket jag efterhand förts in, har jag vid olika tillfällen haft anledning att framhålla, att ett rätt bedömande af de problem, som därvid framträda, kräfver en mer ingående forskning, än som ännu i allmänhet kommit dem till del. Detta så mycket hellre, som de tidigare skildringarna af dåtida förhållanden i regel visat sig vara väsentligen behärskade af den ensidiga och allt annat än opartiska framställning däraf, som på sin tid den ena parten vid en statshvälfning lät komma till synes för att häfda och försvara sina åtgärder.

För en sådan fördjupad forskning föreligga helt naturligt många uppgifter. Bland dem, som stå i främsta rummet, har det synts mig nödigt att särskildt betona dels krafvet på närmare undersökningar af de svenska källornas beskaffenhet ur olika synpunkter — icke minst en pröfning af deras

grad af objektivitet — dels vikten af ökad inblick i utländskt arkivmaterial och dåtida utländska förhållanden, hvilkas beaktande här är så mycket nödvändigare, som problemen sammanhänga med en världshistorisk kris.

Till de undersökningar, jag förut publicerat på området, sluta sig här ytterligare fyra. Det är min förhoppning, att de må kunna på en gång tjäna till att belysa betydelsen af båda de nyssnämnda krafven och genom sitt innehåll bidraga att föra forskningen på detta område framåt. Uppsatsen om Stedingks memoarer berör sålunda, på hvad sätt en af de viktigare svenska källorna till denna tids historia blifvit vid utgifningen förvanskad. Sveriges handelsintressen och tvekampen mellan Frankrike och England söker närmare påvisa den tämligen förbisedda roll, som rikets ekonomiska intressen på grund af sakens egen natur måste spela under hela denna kris, och huru dessa redan vid världskrigets återuppblossande 1803 måste föra till ett närmande till England, som enligt den dåvarande napoleonska politiken blef detsamma som ökad spänning gent emot Frankrike. I de båda uppsatserna om Ryska depescher från Sverige vid krigsutbrottet 1808 och om Freden i Fredrikshamn har jag slutligen sökt gifva prof på de viktiga och intresseväckande bidrag till en mera allsidig belysning af sakläget, som kunna hämtas ur främmande arkiv.

I de båda sistnämnda uppsatserna har förnämligast kommit till användning det rikhaltiga material, som föreligger i ryska utrikesministeriets arkiv

i St. Petersburg. Jämväl ur det franska utrikes-ministeriets arkiv i Paris och ur det engelska statsarkivet i London har ett och annat bidrag hämtats. Öfver allt har jag rönt det största tillmötesgående, hvilket väsentligen underlättat min forskning, och för hvilket jag här tackar. De utländska källorna hafva emellertid visat sig af gagn äfven genom de impulser de gifvit till närmare undersökning af vissa eljes rätt bortskymda förhållanden, för hvilkas behandling äfven i svenska arkiv mycket material föreligger.

Hvad särskildt angår det ryska källmaterialet, är det min förhoppning att vid tillfälle kunna fullständigt publicera det hufvudsakliga däraf. Under sådana förhållanden hafva citat därur i noter för närvarande ansetts kunna väsentligen inskränkas. Åt framställningen har jag i öfrigt sökt gifva en form, som skulle kunna tillvinna den beaktande icke blott af fackmännen, utan äfven i de vidare kretsar, där man öfverhufvud hyser intresse för historiska spörsmål i allmänhet eller särskildt för sådana, som beröra nu ifrågavarande viktiga tidsskede.

Lund i augusti 1913.

Sam Clason.

I.

SVERIGES HANDELSINTRESSEN OCH TVEKAMPEN MELLAN FRANKRIKE OCH ENGLAND

I min uppsats "*Vårt hundraårsminne: krisen 1808—1809*" har jag häfdat den uppfattningen, att i den stora tvekampen mellan Frankrike och England vid 1800-talets början Sverige af handelspolitiska grunder hade starka skäl att undvika en brytning med England och att alltså icke ansluta sig till dess motståndare. Sveriges utrikeshandel måste, praktiskt taget, nästan uteslutande gå öfver hafven; "anslöte sig Sverige till Englands fiender, betydde detta alltså, att England, som behärskade hafven, kunde med sina flottor afspärra så godt som all handel till och från Sverige". För den närmare utvecklingen af denna uppfattning må här hänvisas till nämnda uppsats. Jag har vidare uppkastat den frågan, om detta handelspolitiska förhållande kan antagas hafva på något sätt inverkat på Gustaf IV Adolfs beslut att ställa sig på Englands sida, och jag har till svar därå erinrat om ett senare uttalande af konungen, enligt hvilket denne genom valet af ståndpunkt velat häfda "Sveriges själfständighet till sjöss" och "sätta sig emot hvarje förbund, *som stridde mot Sveriges kommersiella intresse och dess själfständighet*".

Det meningsutbyte i frågan, som min uppsats afsett att framkalla, har närmast upptagits af professor N. Edén, som uti sin broschyr *1809 års revolution, I, Revolutionens förhistoria*, på olika punkter framfört en argumentation gent emot af mig gjorda anmärkningar, och som gjort det äfven uti denna. Hans gensaga på denna punkt torde kunna sammanfattas däri, att enligt hans uppfattning det, som yttrats om huru omsorgen om den svenska handeln kunde tala för en anslutning till England mot Frankrike, måhända har sin giltighet år 1807 efter freden i Tilsit, men icke vid det tidigare skede 1803—1805, då Gustaf IV Adolfs brytning med Napoleon faktiskt afgjordes. "Kontinentaldespotismen, den engelska handelns utestängande från hela kontinenten, var ännu icke af Napoleon proklamerad, än mindre någon påtryckning på Sverige gjord. Hvad Gustaf Adolf därom skref trettio år senare, har han veterligen hvarken uttalat eller känt, när han i Baden blef Napoleons fiende." Eller, såsom det på ett annat ställe framhålles, betraktelser om huruvida 1807—1808 en brytning med England varit möjlig eller icke med hänsyn till Sveriges näringslif, "må lämnas å sido"; Gustaf Adolf "tänkte på hösten 1807 ej alls på något val mellan Frankrike och England"; han hade tagit sitt parti redan 1804, "drefs ej nu (1807) till krig genom omöjligheten att bevara neutraliteten, utan han hade själf af egen drift börjat kriget för två år sedan och var midt inne däruti".

Gent emot denna gensaga måste först betonas, att den tydligen innebär ett förenklande af problemet, som icke är berättigadt. Situationen 1807 och hvad då kunde vara befogadt eller försvarligt, får icke på detta sätt skjutas in under sak- och motivläget 1803—1805 och med hänvisning därtill sedan "lämnas å sido". Här föreligga uppenbarligen två frågor att undersöka, dels rikets ställning och konungens motiv 1803—1805, dels samma förhållanden 1807, och hvardera frågan måste tagas för sig. Om Sverige 1803—1805 kunnat och bort hålla sig neutralt, eller om det då haft skäl att deltaga i striden och därvid gå åt det ena eller det andra hållet, det är *en* fråga, och den, som då afgjorde valet, har naturligtvis ansvaret för hvad som då skedde och hvad det medförde. Men om det sedermera 1807 visade sig, att man icke längre kunde vara neutral, utan måste ut i fält, och om därvid goda skäl bjödo att ansluta sig till den ena sidan, så måste naturligtvis detta sista nödtvång inverka på bedömandet af ansvaret för hvad som skedde 1807, och detta alldeles oberoende af hvad som kan sägas om det tidigare valet. Frågan om situationen 1807 får sålunda icke undanskjutas med en hänvisning till, att Gustaf Adolf redan 1803—1805 börjat gå i samma riktning, som han sedan fick nya anledningar att fortsätta. Det förra valet kan hafva varit felaktigt eller oklokt, det senare i allt fall motiveradt, ja, nödtvunget.

Till frågan om sakläget 1807 skall jag återkomma i ett par efterföljande uppsatser. Här

skola i stället några erinringar göras om Sveriges handelsintressen redan under ett tidigare skede af den fransk-engelska tvekampen.

Först må då erinras om den egendomliga tystnad, som i allmänhet inom vår historiska litteratur råder i fråga om Sveriges handelsekonomiska intressen under hela senare delen af Gustaf IV Adolfs regering. Frånsedt de antydningar jag funnit mig föranlåten göra i dels ofvan citerade uppsats dels inledningskapitlen till nionde delen af *Sveriges historia intill tjugonde seklet*, och hvad med anledning däraf sedermera yttrats, är saken knappast någonstädes berörd. För tidigare skeden — Gustaf III:s regering och sonens första regeringsår — saknas icke påminnelser om förhållandena. Det är exempelvis både bekant och tillbörligen betonadt, huru under det nordamerikanska frihetskriget och den jättekamp, som därunder efterhand utspann sig "på världens alla haf" mellan England och Frankrike-Spanien, de neutrala makternas handel och sjöfart ytterst kännbart berördes af de krigförandes, framför allt Englands uppträdande på hafven; hvar och en vet, att de nordiska makterna härvid alldeles icke gingo fria, och 1780 års berömda väpnade neutralitetsförbund är ett minnesmärke, bland andra, huru kraftigt de kände sina intressen antastade. För Gustaf IV Adolfs *första* tid gäller detsamma; för tiden till och med afslutningen af det andra neutralitetsförbundets korta lefnadssaga (1800—1801) saknas ingalunda erinringar om den neutrala handelns fortgående be-

svårligheter under den nya tvekamp, som nu brutit lös mellan den franska revolutionens Frankrike och dess sega motståndare på andra sidan kanalen. Men därpå tiga i regel skildringarna i fråga om dessa ting, ända till dess man passerat 1809 års statskupp. Då börjar emellertid omedelbart ånyo hågkomsten af den roll rikets handelspolitiska förhållanden måste spela; både i fråga om revolutionsmännens fredsunderhandlingar, den nödtvungna brytningen med England 1810 och kronprins Carl Johans första politiska riktlinjer plägar den med tillräcklig utförlighet framhållas och betonas. För mellantiden åter — i stort sedt perioden 1803—1809 — råder, såsom nyss sades, nästan fullständig tystnad på området. Det är, som om just under de åren vare sig Sverige ej haft någon handel och sjöfart att främja och skydda, eller de krigförande, tvärt emot tidigare vanor, begränsat sin fejd till sammanstötningar på landbacken.

Det är förmodligen denna de tidigare skildringarnas tystnad, som framför allt föranledt professor Edéns ofvan berörda bestridande af de handelspolitiska förhållandenas inverkan på Gustaf IV Adolfs politik redan innan senhösten 1807. Vid en smula djupare eftersinnande af hvad hela den dåvarande europeiska krisen gällde, torde det dock ligga för öppen dag, att denna tystnad icke får tagas till intäkt för sådana slutsatser. Få saker stodo klarare för dåtidens politiskt tänkande, än att tvekampen mellan England och Frankrike var en strid på lif och död, och att den icke

minst gällde handelspolitiska frågor. Redan 1801 hade Schiller åt denna öfvertygelse gifvit ett så markeradt uttryck som det bekanta:

»Zwei gewaltige Nationen ringen
um den Welt alleinigen Besitz.
Aller Länder Freiheit zu verschlingen
schwingen sie den Dreizack und den Blitz.

Gold muss Ihnen jede Landschaft wägen,
und wie Brennus in der rohen Zeit
wirft der Franke seinen eher'n Degen
in die Wage der Gerechtigkeit.

Seine Handelsflotten streckt der Britte
gierig wie Polypenarmen aus,
und den Reich der freien Amfitrite
will er schliessen wie sein eignen Haus».

Den 1803 nyuppblossande kampen endast skärpte striden. De närmaste åren blefvo som bekant också just de år, under hvilka Napoleon närmare utbildade sina visst icke då nyfunna, utan från tidigare skeden ärfda idéer om kontinentalsystemet; tillämpningen blef oupphörligt strängare, och England svarade alltjämt med samma mynt. Man behöfver blott ägna en tanke åt detta allbekanta faktum för att inse, att det hafsomslutna, sjöfartsidkande Sverige äfven under dessa år helt enkelt icke kunde stå oberördt af en strid, som berörde ej blott hafven, utan äfven ett flertal af hela kontinentens kuster och hamnar.

En närmare granskning af föreliggande fakta bestyrker ock detta sakförhållande, som redan

a priori bort stå självklart. Såsom bakgrund för granskningen torde dock först en kort orientering böra göras i fråga om den neutrala handelns allmänna läge vid denna tid.

Internationella bestämmelser med allestädes erkänd giltighet funnos på detta område vid denna tid ingalunda. I åtskilliga af de olika fredsfördragen i Utrecht 1713 hade visserligen aftal i ämnet träffats mellan respektive fördragsslutande makter, men dels voro dessa aftal naturligtvis blott förbindande för de parter, som ingått dem, och ägde ingen rättskraft i fråga om utomstående, dels blef i praktiken allt framgent icke sällan den satsen tillämpad, att vid ett nytt krigsutbrott de gamla fördragen upphörde att gälla. I stället för allmänna internationella stadganden trädde sålunda vare sig växlande specialtraktater mellan olika makter eller rent af blott de ensidiga förklaringar, som vid krigsutbrottet de krigförande behagade utfärda rörande det förfaringssätt de ärnade tillämpa i fråga om den neutrala handeln.

Det var företrädesvis i två afseenden den neutrala handeln hade att räkna med inskränkande och trakasserande bestämmelser, nämligen dels med hänsyn till fartygets destinationsort d. v. s. frågan hvart man fick fara, dels med afseende på lastens karaktär d. v. s. frågan hvad man fick medföra. Äfven fartygets egen karaktär kunde ock komma att spela en roll, nämligen för så vidt man med skenköp eller andra åtgärder sökte att åt ett fartyg, som faktiskt tillhörde någon af de krigförande, ge utseendet af att vara neutralt.

Hvad angår *destinationsorten* så plägade i traktaterna — t. ex. i Utrechtfördragen — betonas, att det med vissa undantag skulle stå en neutral makt öppet att under krig frakta varor äfven till de krigförandes hamnar. Till dessa undantag hvad beträffar varorna återkommer jag. I fråga om destinationsorten plägade dock helt naturligt alltid sådana hamnar undantagas, som voro blockerade. Men redan här öppnade sig för tvister och trakasserier ett vidsträckt fält i frågan, hvad som skulle menas med blockad. Principiellt borde den vara dels effektiv d. v. s. tillräckligt stark för att hindra all samfärdsel till den blockerade hamnen, dels notificerad d. v. s. bekantgjord för den neutrala makt det gällde. Men ej minst i fråga om effektiviteten aflägsnade sig praktiken alltför ofta från teorien, och det kunde inträffa, att de krigförande företogo sig att förklara i blockad långa kuststräckor af motståndarens områden, ja, understundom alla hans hamnar och i följd däraf tillskrifva sig rätt att hindra all neutral sjöfart till motståndaren.

Äfven från andra utgångspunkter kunde densamma göras till föremål för betydande svårigheter. I fredstid plägade under detta tidehvarf fraktfarten mellan vare sig egna hamnar eller mellan ett moderland och dess kolonier vara förbehållen landets egna undersåter. I krigstid åter, då fienden naturligtvis hotade all sådan fraktfart, kunde det för hemlandet rent af vara en uträkning att i stället få den besörjd af neutrala fartyg. Men ej sällan kunde då från mot-

ståndaren möta förklaringen, att hvad som ej var tillåtet en främmande nation i fredstid, borde ej heller vara det i krig, och därpå väpnade försök följa att hejda denna s. k. “commerce nouveau“.

Hvad därnäst beträffar *lastens beskaffenhet,* så hade Utrechtfördragen i stort sedt hvilat på grundprincipen, att fritt skepp gjorde lasten fri, d. v. s. fientligt gods på neutrala fartyg var ej underkastadt konfiskation. Tidigare hade dock andra regler varit mera förhärskande, exempelvis stadganden hämtade från senmedeltida sjörättsregler, enligt hvilka godsets egen beskaffenhet fick afgöra; fientligt gods konfiskerades alltså, äfven om det fraktades på neutralt fartyg, medan det neutrala fartyget gick fritt, och omvändt gick neutralt gods fritt äfven på fientligt fartyg, hvaremot detta konfiskerades. I konflikttider hade dock ännu strängare bestämmelser kunnat framträda, så att fientligt skepp gjort äfven neutralt gods förbrutet, ja, fientligt gods på neutralt fartyg föranledt äfven fartygets konfiskation. Trots Utrechtfördragen finner man också under 1700-talets sjökrig dessa bestämmelser af äldre typ ej sällan mer eller mindre tillämpade, och särskildt England hade gjort sig kändt för sin motsträfvighet mot att låta regeln “fritt skepp fritt gods“ få gälla.

Äfven när reglerna praktiserades som liberalast, funnos vidare alltid undantag för vissa slags varor. De gällde bland annat *krigskontraband.* Men frågan hvad som var krigskontraband, höll äfven på denna punkt osäkerheten öppen. Utrecht-

fördragen hade, likasom vissa tidigare aftal sökt begränsa begreppet till i hufvudsak vapen och ammunition (däri dock inbegripet t. ex. salpeter, hästar o. s. v.), men äfven andra artiklar hade understundom räknats såsom kontraband, såsom råmaterialer till skeppsbyggeri (beck, tjära, hampa, bräder o. s. v.), järn, ja, proviantartiklar (spannmål o. d.); och äfven på denna punkt plägade England i praktiken vilja utsträcka förbudsbegreppet vidast möjligt. Kom så därtill frågan, hvad som fick konfiskeras, om ett neutralt fartyg befanns föra krigskontraband: om det skulle vara blott krigskontrabanden eller hela lasten eller både last och fartyg; och nya utgångspunkter för tvister och trakasserier voro gifna.

På den neutrala handelns möjligheter inverkade emellertid gifvetvis icke blott själfva bestämmelserna angående fartygets karaktär och destinationsort, lastens beskaffenhet o. d., utan äfven metoderna, på hvilka de tillämpades eller deras efterföljd kontrollerades, och äfven här yppade sig lätt nya anledningar till trakasserier. För pröfningen, huru reglerna faktiskt efterföljdes af de neutrala fartygen, användes s. k. *visiteringar*, d. v. s. de krigförande makterna läto genom fartyg i sin tjänst undersöka de neutrala fartygens förhållanden i skilda hänseenden. Regeln var härvid, att den visiterande skulle nöja sig med att granska det neutrala fartygets officiella papper — angående nationalitet, destinationsort, last o. s. v. — men redan därvid kunde tvister uppstå på grund af formella eller reella brister i

papperen; och det var ej heller gifvet, att den visiterande inskränkte sig till hvad som ansågs böra vara regel. Äfven andra detaljföreskrifter i fråga om visiteringens utförande kunde för öfrigt gifva anledning till stridigheter.

Tillfällena härtill ökades vidare genom den omfattning och allmänna användning *kapareväsendet* vunnit under sjökrigen. Som bekant var det nämligen ej blott krigsfartygen såsom sådana, hvilka utöfvade denna kontroll öfver den neutrala handeln; i än större utsträckning skedde det genom de med officiella kaparbref utrustade privatfartyg, som vid inträffande sjökrig hvar och en af de krigförande skyndade att i stor mängd anlita, och som efter särskilda, men visserligen ej alltid så noga iakttagna regler öfver allt på hafven tjänstgjorde såsom spårhundar vid öfvervakandet af den neutrala handeln.

Befanns nu vid en dylik visitation af ett neutralt fartyg icke allt vara i sin ordning — eller förmenade blott den visiterande, att så ej var fallet — så anhölls fartyget och fördes in till någon hamn under den uppbringande maktens välde, hvarpå dess sak togs under behandling af en s. k. *prisdomstol*, bestående blott af undersåter till den krigförande part, i hvars tjänst uppbringaren verkade. Sammansatt genom dess myndigheters försorg, kunde en sådan domstol naturligtvis ingalunda förutsättas vara oberörd af de hemlandets nationella intressen, som framträdde i kriget, och för opartiska domslut funnos

alltså föga garantier. Bevisningsskyldigheten lades i regel på den uppbringade, ej på uppbringaren. Själfva rättegången kunde lätt tänjas ut i åratal — allra helst under de stora krigen, då uppbringningar voro talrika — och hurudant än resultatet blef, är det tydligt, att redan denna tidsutdräkt måste tillfoga skeppsredare och befraktare de största förluster. I regel hade hela affären naturligtvis varit grundad på handels- och prisförhållanden vid tiden för befraktningen; det var då till föga tröst, äfven om man några år senare måhända fick fartyg och last — båda eller endera eller kanske blott delar af den senare — frigifna, allra helst som ersättning för obefogade uppbringningar endast med svårighet stod att erhålla.

För att skydda sina handelsfartyg mot nu berörda vidrigheter plägade som bekant de neutrala makterna understundom använda s. k. *konvojer* d. v. s. samla handelsfartygen i större flottor, som till skydd åtföljdes af ett eller flere krigsfartyg. Därvid plägade tillika den fordran häfdas, att de konvojerade fartygen skulle vara fritagna från visitation; en enkel förklaring af konvojbefälhafvaren, att de ej medförde kontraband, skulle i stället göra till fylles. Men icke heller detta kraf vann allmänt erkännande, och sålunda kunde äfven i fråga om konvojerna det till sist blifva den starkares makt, som fällde utslaget. [1])

---

[1]) För närmare detaljer rörande den neutrala handelns ställning kan hänvisas till exempelvis L.-B. Hautefeuille, *Histoire des origines, des progrés et des variations du droit maritime inter-*

Redan denna korta öfversikt af dåtida teori och praktik ifråga om den neutrala handeln låter med tillräcklig tydlighet framstå, huru osäker dennas utöfning i själfva verket var. Och svårigheterna ökades naturligtvis därigenom, att under krigen, såsom redan antydts, just den mäktigaste sjömakten, England, så godt som på alla punkter tillämpade de längst gående begränsningarne af densamma. Det kunde därtill ha goda grunder,

---

national, 2 edit., Paris 1869, densammes *Des droits et des devoirs des nations neutres en temps de guerre maritime*, 3 edit., Paris 1868, L. Gessner, *Le droit des neutres sur mer*, Berlin 1865, J. Thyrén *Den första väpnade neutraliteten*, Lunds Univ. Årsskrift, XXI och XXII, 1884—1886, N. Söderquist, *Le Blocus maritime*, Sthlm 1908, Godchot, *Les neutres*, Alger 1891, Max Wiegner, *Die Kriegskonterbande*, Berlin 1904 m. fl.

Äfven samtiden följde naturligtvis med spänd uppmärksamhet dithörande frågor och lät icke så få arbeten däröfver se dagen. Bland andra kan här nämnas F. J. Jacobsen, *Handbuch über das Practische Seerecht der Engländer und Franzosen*, I, II, Hamburg 1803—1805, ett arbete, som utom för dåtida teorier och litteratur äfven meddelar utförliga redogörelser öfver en mängd rättsfall från prisdomstolarna. — Det kan förtjäna anmärkas, att Kungl. Bibliotekets exemplar af sistnämnda arbete ursprungligen tillhört Gustaf IV Adolf.

Rörande kontinentalsystemets begynnelse se särskildt J. H. Rose, *Napoleon and British Commerce* i *Napoleonic Studies* London 1904 (förut i English Historical Review 1893) äfvensom andra arbeten af densamme öfver Napoleonstiden. Öfver systemets historia är en synnerligen förträfflig bibliografisk öfversikt under titeln *Le systéme continental, Bulletin d'histoire économique*, nyss offentliggjord af Marcel Dunan i *Revue des Etudes Napoléoniennes*, (2 årg., jan. 1913), en öfversikt, till hvilken här hänvisas, men som med rätta betonar, huru mycket ännu återstår att göra på området.

ty regeln "fritt skepp fritt gods" kom å ena sidan naturligtvis mest den makt till godo, som var underlägsen på hafven och alltså hade att frukta många konfiskeringar af sin export eller import, och var å andra sidan tillika direkt skadlig för den engelska sjöfarten, som på områden, där den förut varit förhärskande, under krig riskerade att undanträngas af den neutrala. Andra stater kunde protestera och konvojera: hvad hjälpte det, om hafvens härskarinna fann med sin fördel förenligt att i möjligaste utsträckning inskränka äfven andras kommersiella förbindelser med dess hufvudfiende Frankrike och dennes lydstater eller allierade på fastlandet. De väpnade neutralitetsförbunden af 1780 och 1800 hade just på flere af de förut omnämnda punkterna sökt häfda de liberalare grundsatserna — 1780 principerna om fri fraktfart för de neutrala äfven utefter de krigförandes kuster, om att fritt skepp gör fritt gods utom hvad angick kontraband, om dessas begränsning till krigsredskap, om blockaders effektivitet såsom förutsättning för deras giltighet m. m., 1800 därjämte äfven om nödvändigheten af blockaders notifikation och om konvojers frihet från visitering — men de hade på grund af Englands motstånd endast blifvit af kortare varaktighet. Å andra sidan hade äfven Frankrike tidvis tillgripit mycket rigorösa åtgärder, såsom exempelvis när det, efter inledande dekret i samma riktning 1796, genom en beryktad lag af den 18 januari 1798 bestämde, att lastens natur skulle afgöra, om ett fartyg vore

att behandla såsom fientligt eller neutralt, att hvarje fartyg, som, om också blott till någon del, förde varor från England eller någon dess koloni, skulle anses förbrutet, oberoende af hvem som ägde varan, och att intet fartyg, som anlöpt engelsk hamn, finge inlöpa i franska. Lagen tillämpades också till det yttersta; några säckar engelskt stenkol ombord för kajutkaminens behof, några tallrikar engelskt porslin för besättningens bruk kunde föranleda hela lastens och fartygets egen uppbringning, och de franska prisdomstolarne voro ingalunda eftergifnare än de engelska. [1]) Principen "fritt skepp fritt gods" var alltså numera åtminstone till en tid öfvergifven i båda de kämpande lägren. Den neutrala handelns ställning blef olidlig. Seglade man ut från hemlandet med dess egna produkter, kunde man befara att få dem uppbringade t. ex. såsom kontraband i vidsträckt bemärkelse eller under föregifvande, att lasten i verkligheten vore fientlig egendom; returfrakter af franska eller engelska varor var det också riskabelt att taga, ty öfverraskades man med en sådan last af motsidans kapare, var man lika illa däran.

Hvad detta måste betyda äfven *för Sverige*, framträder så mycket klarare, då man erinrar sig, att hela varuutbytet till och från Sverige vid

---

[1]) Om dessa franska dekret och deras tillämpning se, förutom förut nämnda arbeten, äfven Hugo Larsson, *Sveriges deltagande i den väpnade neutraliteten*, Lund 1888, E. Holm, *Danmarks-Norges Udenrigske Historie fra 1791—1807*, Kbhvn 1875, I, sid. 235 ff. m. fl.

denna tid till mycket öfvervägande del besörjdes af svenska fartyg, och att sådana därjämte i stor utsträckning voro använda i internationell fraktfart. Sjöfarten såsom sådan spelade alltså bland landets näringar en mycket betydande roll; och rundt kusterna sutto öfverallt folk, hvilkas hela ekonomiska välfärd hängde på, att deras ägande fartyg fingo oantastade gå sin väg fram. Men ej blott sjöfarten var djupt intresserad; alla landets både export- och importintressen — bland de förra ej minst den viktiga brukshandteringens — hade samma behof af en i möjligaste mån ostörd handel.

Därtill kom, att just krigen erbjödo de neutrale alldeles särskilda tillfällen till förtjänst både på sjöfart och handel. Mycket, som under freden de krigförande själfva fraktat, fingo de nu, redan af fruktan för fiendens kapare, öfverlämna åt de neutrales fraktfart; och en mängd varor, som starkt konsumerades under krigaryrkets utöfning, stego gifvetvis i både efterfrågan och pris. Men på samma gång lockelserna till vinst sålunda stegrade spekulationen i sjöfart och handel, så ökades jämnsides äfven antalet af dem, som måste drabbas hårdt af förlusterna.

Högst betydande förluster gjordes också. Tyvärr sakna vi ännu hvarje detaljundersökning på området, men vissa karaktäristiska exempel äro dock kända. Främst bland dessa stå det beryktade fallet från 1798, då två hela svenska konvojer anhöllos af engelska kryssare, fördes till engelsk hamn och sedermera vid rättegången för-

klarades förbrutna. Den första, som konvojerades af fregatten Fröja och uppbragtes den 30 maj, bestod af ej mindre än 14 handelsfartyg, hemmahörande i Stockholm, Göteborg, Uddevalla, Ystad, Stralsund m. fl. svenska orter och destinerade till hamnar i Portugal, Spanien och Italien, samt företrädesvis lastade med järn, stål, bräder och hvete, i någon mån ock med spiror, sill, tjära o. s. v.; den andra, som gick under beskydd af fregatten Ulla Fersen och beslagtogs i slutet af juli, var ännu större, ty den bestod vid uppbringningen af åtminstone 25 fartyg, äfven dessa hemmahörande i olika delar af riket, med hufvudsakligen samma destinationsorter som den förra och med liknande laster, företrädesvis järn, stål, bräder, spiror o. d. Prisdomstolen förklarade i båda fallen både fartyg och last förbrutna, med ett enda undantag. Det första utslaget rörande den förstnämnde konvojen afkunnades emellertid ej förr än i juli 1799 d. v. s. efter nära 14 månader, och rättegångskostnaderna hade varit dryga. Man kan förstå ägarnes klagomål öfver "ett så oerhördt lidande", såsom de yttrade sig i en skrifvelse till sin regering. Det afgörande domskälet var, att fartygen gått med en konvoj, som hade order att motsätta sig visitation; man finner sålunda, hvilken roll tvisterna om visitationsrätten kunde spela. Nämnda skäl ansågs till och med af domstolen så afgörande, att den ej ansåg sig behöfva åberopa vare sig, hurusom varorna kunde betraktas såsom kontraband i vidsträckt mening, eller att vissa andra oegentligheter kunde anses hafva före-

legat [1]). Om ock det främsta, var emellertid beslaget på dessa konvojer ingalunda det enda exemplet på svenska handelsfartygs uppbringande genom ingripande från engelsk sida [2]).

Men äfven från franskt håll hade man haft att röna motsvarande vidrigheter. Jämväl här saknas — och det i än högre grad än i fråga om England — hvarje detaljerad undersökning, och särskildt Gustaf-IV-Adolfslitteraturen är tämligen tyst, men går man blott in på Carl Johanstiden, så möter snart en slående erinran om faktum. Vid den stora uppgörelsen om Sveriges utrikes gäld på 1812 års riksdag togs nämligen som bekant med i räkningen, att svenska undersåter hade hos franska regeringen fordringar, som då beräknades uppgå till närmare $3^1/_2$ miljoner franska livres, och följer man dessa fordringar tillbaka, finner man deras uppkomst ligga redan under 1790-talet och åtminstone delvis härröra

[1]) Om konvojernas beslagtagande se åtskilliga bref från envoyen i London von Asp i Riksarkivet, *Anglica, Uppbringningar* och *Kaperier*. Den första domen finnes jämväl refererad hos *Jacobsen*, a. a., I, sid. 192 ff.

[2]) En rätt lustig tilldragelse inträffade enligt von Asps skrifvelse till Kungl. Maj:t af den 15 maj 1798 med ett fartyg, som uppbringats i april 1794. Bland ombordvarande papper hade nämligen befunnits "vissa hieroglyfer" angående Coldinuorden, och ehuru man anskaffade intyg från ordens stormästare, att de voro af oskyldig beskaffenhet, nöjde sig domaren ej därmed, utan ville nödvändigt hafva dem dechiffrerade i tanke, att de utgjorde hemliga bevis angående äganderätten till lasten.

från uppbringande eller godtyckligt kvarhållande af svenska laster och fartyg [1].)

Den svenska handeln hade under dessa år sålunda kastats mellan Scylla och Charybdis. Hvad som skonades på den ena sidan, riskerade så mycket säkrare att uppslukas på den andra. Från sjöstäderna kusten rundt ingingo klagomål; fartyg från flottan utrustades för att konvojera; landets diplomatiska representanter både i London och Paris hade såsom ständigt uppdrag, oupphörligt understruket genom nya order hemifrån, att reklamera de lidna förlusterna; — och dock skulle världskrigets handelspolitiska sida först

---

[1]) Totalbeloppet af fordringarna i Frankrike uppgafs 1812 hafva redan före utbrottet af Sveriges krig mot Frankrike 1805 uppgått till ej mindre än 3,458,684 livres, däri oberäknade upplupna räntor, som ansågos ungefär lika stora som kapitalet. Vendel, *Urtima riksdagen i Örebro 1812*, Gbg 1906, sid. 127. Däraf uppgafs 2,995,937 l. vara af franska regeringen med formliga akter verificerade. En del härrörde från kaperier, en annan från svenska varuupplag, som franska regeringen behöft för krigsföretag och därför bemäktigat sig utan betalning o. s. v. Redan under 1790-talet hade fordringarne varit föremål för täta reklamationer från svensk sida, men alltid resultatslöst. Se härom J. W. Nilsson, *De diplomatiska förbindelserna mellan Sverige och Frankrike under Gustaf IV Adolf*, Upsala 1899, sid. 8, 52, 68, 78, m. fl. Just dessa kraf betonades gång på gång vid dessa års förhandlingar mellan Sverige och Frankrike såsom särskildt viktiga att genomdrifva och synas tidvis icke oväsentligt hafva inverkat på rikets hela ställning till Frankrike. Efter freden i Paris 1810 hade franska utrikesministern emellertid förklarat fordringar hos franska regeringen dödade genom det föregående krigstillståndet. *Hemliga Utskottets Protokoll och Handlingar 1812*, Gbg 1908, s. 82.

omkring 1807 framträdt för landets konung, som likväl själf bestämde öfver orderna både till flottan och till diplomaterna! Orimligare förutsättning kan knappast göras.

Det lugn, som hvarken konvojer, reklamationer eller neutralitetsförbund kunnat skänka, vanns emellertid 1802 genom den s. k. världsfreden i Amiens, som för ett ögonblick hejdade det stora vapenskiftet mellan Albion och Frankrike. Som bekant blef lugnet dock blott af kort varaktighet. Det dröjde ej heller länge, innan de intresserade kabinetten började varsna, huru osäker freden var, och alltså stodo inför nödvändigheten att tänka öfver sin egen ställning, därest krigslågan åter skulle uppflamma. Och att Sverige därvid hörde till dem, som för sin handels skull hade stora risker att löpa, var för ingen fördoldt. Vi kunna i det hänseendet exempelvis lyssna till det vittnesbörd, som den 20 maj 1803 (30 floréal An XI), då man i Sverige förstod att brytningen stod för dörren — i själfva verket ägde den just då rum —, afgafs i en depesch till Paris af Frankrikes dåvarande representant i Stockholm, dess chargé d'affaires Caillard:

"De spekulationer", skref han, "som redan aftalats, och som för ett ögonblick återväckt hoppet, hafva plötsligt hejdats; skeppningar, på hvilka man räknade, hafva inställts; till och med några köp hafva fullständigt brutits, och man väntar att få se handeln snart falla tillbaka i ett tillstånd af fullständig stagnation. Denna utsikt

väcker lifliga bekymmer i detta land, som i flere hänseenden icke kan reda sig utan andra, hvars inre tillgångar äro så begränsade, att dess jordbruk icke kan lifnära det, och för hvilket exporten af dess bergshandterings alster, äro om icke den enda resursen, så dock ett behof af största nödvändighet." Fransmannen hade intet skäl att måla Sveriges beroende af en öppen utrikeshandel alltför mycket i svart, men ändock konstaterade han den såsom ett behof af yttersta vikt. Äfven i följande depescher kom han åter till frågan; där hette det t. ex., att man i Sverige visserligen ej hos den franska regeringen förutsatte samma tryckande principer, som man olyckligtvis fått erfara hos den engelska, men dock fruktade, att den sistnämndas uppförande mot de neutrala skulle draga den förra med sig [1]). Återigen alltså Scylla och Charybdis.

Afgörande för Sveriges val i ett sådant sakläge måste, såsom jag redan betonat, framför allt blifva det geografiska faktum, att det måste drifva så godt som hela sin utrikeshandel öfver hafven och alltså var mera beroende af hafvens härskarinna än af andra stater. Frankrike kunde spärra blott sitt eget område och eventuellt sina lydstaters för den svenska handeln och sjöfarten; England däremot kunde spärra våra färdvägar till alla länder. Det behöfde under sådana förhållanden icke tillkomma, att England var den svenska exportens ojämförligt störste afnämare,

[1]) Caillards depescher d. 30 floréal och 26 prairial An XI. (Franska utrikesministeriets arkiv, Paris).

för att nödvändiggöra, att man i frågor af vikt för den neutrala handeln framför allt sökte komma till någon dräglig uppgörelse med England.

Det är just detta, som också vid denna tid utmärker den svenska utrikespolitiken, sedan 1800—1801 års försök strandat att genom det nordiska neutralitetsförbundet häfda en tillfredsställande position äfven i trots af England. Förbundets sprängning hade som bekant närmast framtvingats genom den engelska flottans aktion i de nordiska farvattnen, särskildt sjöslaget den 2 april 1801 i Öresund; därpå hade äfven mordet på tsar Paul och Alexander I:s tronbestigning medverkat till nyssnämnda resultat. När Ryssland sålunda fann sig föranlåtet att försona sig med England, hade, såsom vi veta, uppgörelsen beseglats genom konventionen mellan dessa makter i Petersburg den 17 juni 1801. Den kan betecknas såsom en kompromiss mellan de dittills stridiga intressena. I enlighet med neutralitetsförbundets principer fastställdes, att neutral makts fartyg finge segla till krigförande makts hamnar och kuster, att blockad skulle vara — åtminstone till en viss grad — effektiv, samt att krigskontraband skulle utgöras af i konventionen uppräknade slag af vapen, utrustningspersedlar och ammunition. I fråga om sistnämnda bestämmelse fanns dock ett tillägg af vikt; den skulle nämligen ej gälla mot, hvad möjligen kunde vara annorledes stadgadt i specialtraktater mellan de fördragsslutande parterna och andra makter. Från neutralitetsförbundets principer afveko därjämte

tre andra bestämmelser i konventionen: utom krigskontraband undantogos från de för den neutrala handeln tillåtna artiklarne jämväl varor tillhöriga fienden — regeln "fritt skepp fritt gods" har således fått gifva vika —, vidare underkändes neutral fraktfart mellan en krigförande makt och dess kolonier, och slutligen tillerkändes krigsfartyg — men ej kapare — rätt att under iakttagande af vissa regler visitera äfven konvojer.[1])

I konventionen hade jämväl bestämts, att det nu sprängda neutralitetsförbundets båda andra parter, Sverige och Danmark, skulle inbjudas att tillträda densamma och att förnya sina tidigare handelsfördrag med England; och det hade utfästs, att i samband därmed England skulle återlämna gjorda priser och eröfringar. Sveriges accession skedde ock, ehuru först den 30 mars 1802 eller efter närmare ett år. I Sverige rådde nämligen ingalunda odelad belåtenhet med det passerade. Dels ansåg man neutralitetsförbundet hafva allt för hastigt öfvergifvits af Ryssland, dels förtröt det, att vårt lands mest aktuella tvistefråga med England — de uppbringade konvojernas åter-

---

[1]) Redogörelsen i texten afser endast konventionens allmänna principer i där berörda spörsmål. Dessutom funnos stadganden angående godtgörelse för förluster, rättegångar i uppbringningsmål, bevismedel rörande fartygs nationalitet o. s. v. I fråga om dessa stadganden och öfriga närmare detaljer se konventionens ordalydelse t. ex. hos Martens, *Recueil des traités*, Supplément, II, sid. 476 ff., och III, sid. 192 (Göttingen 1802, 1807). Bestämmelsen om fraktfart till och från kolonierna, hvilken stod i en tilläggsartikel, är tryckt först i Suppl. III.

ställande — icke genast vunnit sin lösning, dels voro slutligen konventionsbestämmelserna i öfrigt särskildt på en punkt alls icke tillfredsställande för Sverige. Det var den förut omnämnda punkten, som i fråga om kontraband hänvisade till tidigare specialtraktater. I den då ännu gällande handelstraktaten mellan Sverige och England af den 21 oktober 1661 fanns nämligen rörande kontraband en vida mer omfattande artikel än den nu upptagna, i det att denna traktat förbjöd frakt af "varor, kallade contrabandæ *och i synnerhet* (specialiter) hvarken penningar, proviant, gevär", hvarpå följde först en lång uppräkning af andra vapen eller vapendelar, afslutad med "flere sådane slags vapen", därpå "soldater, hästar samt allt till hästars utredning hörer, hölster, gehäng och alla andra krigsredskap" o. s. v. Men denna artikel var icke blott i sig själf mer omfattande, den var också otydlig. Dels lämnade nämligen lydelsen "contrabandæ *och i synnerhet*" etc. möjlighet öppen att såsom kontraband räkna äfven andra varor, än de sedermera specificerade — och detta ansåg England vara traktatens mening —, dels rådde mellan Sverige och England tvist om tolkningen af ett uttryck i den latinska originaltexten, "commeatus", hvilket svenskarne öfversatte med "proviant", under det att engelsmännen ville tolka det såsom "provision", d. v. s. förnödenheter, och däri sålunda kunde inlägga ungefär hvad som helst som kunde vara nyttigt i krig, särskildt äfven all slags materiel för byggande och utrustande af fartyg.

För Ryssland hade hela frågan om dessa och andra liknande inskränkningar i den neutrala handeln varit utan större vikt, i det att Ryssland själft endast i ringa grad dref, hvad man på den tiden kallade aktiv handel, d. v. s. själft ombestyrde sitt varuutbyte med främmande länder; däraf dess efterlåtenhet vid tillkomsten af Petersburgkonventionen.[1] För Sverige åter innebar 1661 års kontrabandsklausul den största risk för utförseln af dess viktigaste exportartiklar — järn, koppar, trä, m. fl. —; och därför var det för Sverige ett intresse af yttersta vikt att komma till vida förmånligare uppgörelse med England.

Just detta sysselsätter också den svenska diplomatien gent emot England under åren 1802—1803, tiden närmast före och vid det stora världskrigets återblossande. Förhandlingarna kommo hufvudsakligen att föras i London och deras skötsel närmast att åligga Sveriges därvarande envoyé *Göran Ulric Silfverhielm.* Hans åtgöranden därunder gifva det intrycket, att han bland Sveriges dåtida diplomater var en af de mera dugande.

En gifven utgångspunkt för förhandlingarna

[1]) När den engelska regeringen i en broschyr af lord Grenville angreps för att hafva i Petersburgkonventionen visat sig för släpphändt gent emot den neutrala handeln, lät den också genom en annan broschyr svara, att hvad Ryssland anginge, koncessionerna voro oskadliga, emedan detta land ej hade någon handelsflotta, och att i fråga om andra makter ej konventionen, utan äldre handelstraktater komme att blifva rättesnöret. Liknande uttalanden fälldes äfven i underhuset. Silfverhielms depescher den 5 januari och 19 februari 1802.

hade man i Petersburgkonventionens förutberörda klausul om inbjudan till Sverige att förnya tidigare handelsfördrag med England och den i samband därmed öppnade utsikten till återställande af gjorda priser och eröfringar. I sistnämnda hänseende hade Sverige framför allt två kraf att framställa: dels restitution af konvojerna — ett alltsedan 1798 oupphörligen framburet yrkande — dels återvinnande af St. Barthélemy, som 1801 plötsligt besatts af engelsmännen, och af åtskillig därvid beslagtagen svensk egendom.[1])

Någon redogörelse för förhandlingarnas alla skiften är här ej afsikten att lämna. Blott vissa hufvudpunkter må framhållas.

Först är då att beakta, hurusom det ganska snart blef tydligt, att ett godt resultat ingalunda skulle blifva lättfånget. Visserligen saknades från första stund icke allehanda förespeglingar från det engelska kabinettets sida, men när man trädde frågorna närmare in på lifvet, befunnos betydande svårigheter träda i vägen. I all synnerhet bjöd det emot för det stolta Albion att återställa konvojerna. Man får komma ihåg, att fartygen redan en gång af vederbörlig domstol, amiralitetsrätten, förklarats vara "god pris". Just i juli 1802, medan förhandlingarna pågingo, blef yttermera denna dom stadfäst af högre instans, appellationsrätten — i prisfrågor vissa Lords of appeal, d. v. s. medlemmar af Privy Council — dit vad

---

[1]) Om St. Barthélemys eröfring af engelsmännen, se dels Silfverhielms depescher, dels E. O. E. Högström, *S. Barthélemy under svenskt välde.* (Ups. 1888), sid. 17 ff.

erlagts. Och det var ej blott eftergifvandet i ett enskildt fall, af hvad laga domar stadfäst, som man drog sig för; man fruktade ock att därmed gifva ett farligt prejudikat med hänsyn till behandlingen af andra makters konvojer, och man kom dessutom i strid med alla de enskilda intressen hos beslagtagare och andra, som hade ekonomisk fördel af, att beslagen finge äga bestånd.

Det dåvarande kabinettets personalförhållanden voro ej heller riktigt gynnsamma för de svenska krafven i denna fråga. Statssekreteraren för utrikesärendena, lord Hawkesbury — i historien framdeles mera känd såsom den bekante engelske premiärministern earlen of Liverpool, hvilken titel han 1808 ärfde vid faderns död —, och understatssekreteraren lord Hervey, sedermera earl of Bristol, visade sig visserligen samtalsvis ganska välvilligt stämda för de svenska önskemålen. Men kabinettet såsom helhet ansågs hvarken starkt eller homogent, och en af dess mera betydande medlemmar, lord Eldon (förut sir John Scott), lordkansler och såsom sådan på en gång talman i öfverhuset och rättsväsendets högste målsman, stod äfven personligen de kretsar synnerligen nära, där domstolsutslagen öfver konvojerna hade fällts. Han var nämligen yngre bror till sir William Scott, den dåvarande domaren i amiralitetsrätten, en man, som åtnjöt en synnerlig auktoritet i dåtida sjörättsfrågor och genom sina utslag kan anses hafva för lång tid skapat och stadgat Englands hela lagpraxis i dylika mål. Gång efter annan läto också lorderna Hawkesbury

och Hervey under sina förhandlingar med Silfverhielm förstå, huru hänsyn till dels lord Eldon och sir William dels äfven sjöförsvarets högste målsman lord St. Vincent måste hålla dem tillbaka.

Till en början voro därtill icke ens de under neutralitetsförbundet brutna diplomatiska förbindelserna mellan Sverige och England officiellt återknutna. Det engelska kabinettet, som lifligt önskade Sveriges accession till Petersburgkonventionen, förklarade sig nämligen först därefter vilja officiellt meddela sig med Silfverhielm och ingå på ytterligare förhandlingar om de svenska önskemålen, men ställde också samtidigt i utsikt att i händelse af en dylik accession visa ökadt tillmötesgående. Det var under sådana förhållanden, som den ofvan berörda accessionen ändtligen skedde den 30 mars 1802.[1] Gustaf IV Adolf var emellertid ej benägen att låta ratifikationerna utväxlas, förrän de engelska förespeglingarna erhållit en något fastare form, och Silfverhielm beordrades alltså att före ratifikationsutvecklingen öfverlämna en not, som uttalade bestämda förhoppningar om både konvojernas, St. Barthélemys och öfriga sekvestrerade värdens återställande, och af hvars tillfredsställande besvarande utväxlingen borde bero. Det blef en dramatisk scen i det engelska utrikeskabinettet, när Silfverhielm den 10 maj 1802 fullgjorde denna order. Förgäfves försökte först Hervey sedan Hawkesbury

---

[1]) Jfr härom H. Larsson, a. a., sid. 128 ff.

honom att återtaga noten och i stället öfverlämna ratifikationsakten; han vägrade enständigt, till dess han finge nöjaktigt svar på sin not. "Är detta Ert ultimatum?" sporde Hervey. "Ja", blef svenskens svar. Hans motparter lämnade rummet; återkommo emellertid efter en stund; framhöllo, huru man af välvilja redan gifvit order om St. Barthélemys återlämnande, men nu måste återtaga dem; hotade med att, om ratifikationen dröjde, nödgas draga frågan inför parlamentet, med definitiv förlust af alla uppbringade fartyg o. s. v. Intet hjälpte, Silfverhielm höll i sig. Till sist hotade han själf att gå, men lofvade att hemma i sin bostad intill kvällen invänta svaret på sin not. Då bad man honom stanna; och efter en timme återkom Hervey ändtligen med ett utkast till svar. Silfverhielm fann detta dock ej nog tillfredsställande, utan önskade ett uttalande, som mera direkt utmärkte det engelska kabinettets afsikt att *på diplomatisk väg* — alltså oberoende af domstolsutslagen — behandla konvojfrågan, och när Hervey förklarade, att ingen ändring kunde ske, så tog Silfverhielm sitt parti och gick. Men på kvällen kom verkligen noten något modifierad i önskad riktning, så att den ej otydligt utfäste diplomatisk behandling af konvojfrågan, och då ansåg också han sig berättigad att till Hawkesburys glädje öfverlämna ratifikationen. Därpå mottogos äfven hans kreditivbref, de officiella förbindelserna mellan länderna voro återställda, och förhandlingarna om Sveriges öfriga kraf kunde äfven officiellt taga sin begynnelse.

Svenskens fasthet uti inledningen bådade godt, för att han äfven i fortsättningen skulle veta häfda sitt lands intressen.

Ty svårigheterna voro långt ifrån öfvervunna. Restitutionen af St. Barthélemy gick visserligen lätt nog; redan den 1 juni 1802 kunde Silfverhielm meddela hem, att han fått i afskrift emottaga de order, som därom afgått till den engelske befälhafvaren på ön, och hvilka föreskrefvo återställande icke blott af ön, utan ock af all där och på närgränsande farvatten beslagtagen svensk egendom. Principiellt var alltså seger vunnen på denna punkt, låt vara att sedermera på själfva ön en del trassel uppstod vid beslutets genomförande.

Långt svårare blef det ifråga om konvojerna. Här mötte mer eller mindre tydligt, men envist nog alla de hinder och invändningar, som förut berörts; och det dröjde ej länge, förrän det från det engelska kabinettets sida framhölls, att om man skulle ge efter, måste man för det engelska folket kunna påvisa bestämda förmåner vunna äfven för England, och då dessa borde erhållas genom revision af handelstraktaten mellan rikena, borde därför konvojsaken afgöras först i samband med en sådan revision. Silfverhielm genmälde visserligen, att frågan om konvojerna å ena sidan och om handelstraktaten å den andra vore principiellt skilda saker: den förra en rättsfråga rörande utlofvad ersättning för redan lidna öfvergrepp, den senare en ömsesidig intressefråga med räckvidd långt in i framtiden, men engelsmännen

höllo i sig under uttalande af sin farhåga, att därest Sverige först ställdes tillfreds i konvojsaken, det sedan skulle låta traktatfrågan hvila. [1]) Under sådana förhållanden började man ock på eftersommaren och hösten 1802 diskutera närmare detaljspörsmål rörande handelstraktatens revision. I den ömtåliga frågan om kontraband framträdde därvid efterhand såsom en möjlighet från engelsk sida, att man måhända kunde medgifva Sverige fri utskeppning af svenska råvaror för skeppsutredning, — "munitions navales" — men detta då under villkor af rätt för England till s. k. preemtion d. v. s. förköp efter vissa normer af dylika artiklar. Vidare påyrkades från engelskt håll rätt till utförsel mot måttlig tull i Sverige och svenska Pommern af engelska manufakturvaror äfvensom nederlagsrätt för engelska undersåter i Göteborg eller Stralsund, hvaremot samtidigt ställdes i utsikt vissa lättnader (tullnedsättningar o. d.) för åtskilliga svenska artiklars import i England. Från svensk sida invändes emellertid, att de största fördelarna af en dylik traktat skulle stanna å Englands sida, i det att den underlättade införseln af engelsk manufaktur i Sverige utan tvifvel skulle skada den svenska industrien och för Sverige innebära en vida större eftergift, än de ifrågasatta lättnaderna uti importen till England af svenska råvaror, hvilka i allt fall behöfdes där. I september befullmäktigades emellertid Silfverhielm att underhandla äfven i traktats-

[1]) Silfverhielm den 10 och 24 aug. 1802.

frågan, och i oktober fick han bemyndigande att i enlighet med de engelska önskemålen låta konvojsaken behandlas parallellt med densamma. Man tänkte sig nu konvojernas restitution verkställd genom en särskild akt, utfärdad i samma dagar som den reviderade handelstraktatens undertecknande. [1])

Ehuru sålunda redan under den sista delen af 1802 uppslag voro gifna till en uppgörelse, kom dock dess förverkligande ännu att draga långt ut på tiden. Dröjsmålet härrörde nu uteslutande från den engelska regeringen, som under de första månaderna af 1803 trots Silfverhielms påminnelser lät förhandlingarna nästan hvila. Hvad som föranledde detta, är däremot icke lika klart. Silfverhielm skyllde på dels regeringens allmänna svaghet och obeslutsamhet dels oenighet inom densamma i konvojfrågan, och det sista har säkerligen spelat en betydande roll; de krafter, som ville hindra en restitution, voro alltjämt mäktiga. Men måhända låg bakom det engelska kabinettets hållning också något af försök att genom en smula kallsinnighet söka drifva Sverige längre till mötes. Just vid denna tid befann sig en af de engelske prinsarne, konung Georg III:s brorson hertig William af Gloucester, på en resa till de nordiska hofven, hvilkas innersta tankar rörande Napoleons framfart han sökte sondera. Han dröjde därvid under 1802 åtskilliga månader

---

[1]) Om förhandlingarna, se dels Silfverhielm den 28 sept., 1, 12, 15 och 29 okt. samt 2 nov., dels kanslipresidentens koncept till London den 27 aug., 10 sept., 12 okt., 5 nov. m. fl.

vid årsskiftet, november 1802—februari 1803, i Stockholm. Äfven med honom bragtes konvojfrågan å bane. Hertigen och den engelske ministern i Stockholm, Arbuthnot, sökte intressera konungen för att med England "knyta närmare förbindelser än dem som blotta handelsintresset kräfde", och talade ifrigt om de faror, som hotade Europas säkerhet på grund af Frankrikes ärelystnad. Utan att vilja bestrida dessa och med uttalande af sympatier för England stannade emellertid konungen vid att betona, att konvojfrågan först måste lösas; först därefter ville han uttala sig om andra föremål. [1])

Så länge det under våren 1803 stod och vägde i England, om freden med Frankrike skulle kunna upprätthållas eller ej, föreföll emellertid den engelska regeringens intresse för eftergifter gent emot Sverige vara ganska ljumt. Skulle freden fortfara, behöfde man ju ej gifva efter; och den 16 februari fick till och med Arbuthnot aflämna en not i Stockholm af innebörd, att svenskarnes tro på föregående utfästelser

---

[1]) Om förhandlingarna med hertigen af Gloucester se dels kanslipresidentens koncept till Silfverhielm, särskildt den 24 dec. 1802 öfver en längre hemlig konferens under en af de närmast föregående dagarna, dels den dåvarande franska ministerns i Stockholm Bourgoings depescher nov. 1802—febr. 1803 (Franska utrikesministeriets arkiv). Bourgoing var mycket missbelåten med hertigens vistelse i Stockholm, men uppgifver, att äfven Gustaf IV Adolf omsider tröttnade på hertigen bland annat på grund af dennes mindre fördömliga lefnadssätt.

om konvojernas restitution skulle hafva berott på ett missförstånd, en not, som sedan i London från Silfverhielm framkallade en skarp svarsnot, hvars berättigande till och med lord Hawkesbury fick i viss mån erkänna.[1]) När emellertid längre fram på våren brytningen med Frankrike befanns oundviklig, blef dock det engelska kabinettet genast mera tillmötesgående, och äfven för Sverige framstod det såsom så mycket angelägnare att få klart besked, hvilka principer England under den kommande striden ärnade tillämpa i fråga om den neutrala, i all synnerhet den svenska handeln.

En not med förfrågningar härom, som Silfverhielm den 5 maj 1803 öfverlämnade till lord Hawkesbury, togs under sådana förhållanden till utgångspunkt för ett återupptagande af förhandlingarne. Det blef därvid snart klart, att principiellt England icke hade någon benägenhet att uppträda annorlunda mot den neutrala handeln under det blifvande kriget än under det föregående — utan allierade, som det stode, "måste det nyttja alla utvägar att, ensamt lämnadt mot sin mäktige fiende, draga all möjlig fördel af sin styrka till sjöss" — och uppbringningar af både franska och neutrala fartyg började omedelbart. Med det blef också tydligt, att inför Napoleons planer att söka spärra kontinenten för alla förbindelser med det brittiska riket det kunde vara

---

[1]) Om Arbuthnots uppträdande och Silfverhielms svarsnot, se kanslipresidentens koncept till London den 18 febr. 1803 samt Silfverhielms depescher den 25 mars och 1 april.

af vikt för detta att hafva en öppen port genom Sverige. Som bekant skred Napoleon raskt till verket. Den 13 maj, d. v. s. redan dagen efter det att det engelska sändebudet lord Whitworth lämnat Paris, men fem dagar före krigsförklaringens utfärdande, afgick order till marskalk Mortier att bemäktiga sig kurfurstendömet Hannover — occupationshären låg sedan i mars beredd —, och några dagar senare afgick en motsvarande befallning till general St. Çyr att ockupera delar af Neapel. I början af juni följde en fransk order till de fria hansestäderna Hamburg och Bremen att för franska regeringens räkning lägga beslag på alla engelska skepp och varor inom deras områden; i midten af månaden besattes de hamburgska uthamnarna Cuxhaven och Ritzebüttel; och den 20 juni (1 messidor) följde det dekret, som stängde Frankrike med lydländer för alla varor eller fartyg från England eller dess kolonier, äfvensom på annat sätt försvårade neutral handel på Frankrike.

Praktiskt betydde detta, att kontinentens kuster alltifrån Italiens sydspets till och med Elbes mynning skulle vara spärrade för handel från England. Kontinentalsystemet var alltså redan på god väg. Och England dröjde ej att slå tillbaka; Hannovers occupation besvarades den 28 juni med en kabinettsorder, som förklarade Elbes mynning i blockad, och den 26 juli följde en liknande rörande Wesers.

Just de områden — Hansestäderna, Holland, Frankrike, Spanska halfön och Italien — där näst

efter England den svenska handeln hade sina viktigaste affärsintressen, voro således hotade från båda sidor; problemet Scylla och Charybdis åter i högsta grad aktuellt.

Huru klart man uppfattade detta i Sverige, därom finnas naturligtvis i samtida handlingar talrika bevis. Utan öfverdrift kan det visserligen sägas, att under *hela* tiden för förhandlingarna med England det är *den svenska handelns intressen*, som utgöra hufvudmotivet i de i regel af konungen själf justerade skrifvelserna till Silfverhielm i London. Men frågan skärptes gifvetvis genom de nya krigsutsikterna på våren 1803, och det är af intresse att finna, huru klart man genast insåg, hvad som snart var att vänta. "Enligt flere samstämmande underrättelser", hette det sålunda redan den 5 april i en af konungen justerad skrifvelse till London, "synes Förste konsuln vilja indraga de förnämsta, om ej alla kontinentalmakterna i sitt intresse mot England", och i fortsättningen betonades, huru i händelse af krigsutbrottet "Sverges handel hotas af ny sköfling af de krigande", samt ifrågasattes, om det måhända vore med flit, som den engelska ministären dragit ut på förhandlingarna "för att fortsätta sitt arbitrage och sitt kapare-system". Men man fann också, att just kriget å andra sidan kunde gifva England anledning att blifva medgörligare. "Skulle Förste konsuln", hette det den 17 maj, "som troligt är, utföra sin plan att utestänga engelsmännen ifrån alla hamnar på fasta landet ifrån Hamburg till Venedig,

så torde engelska regeringen komma i behof af en svensk hamn för kommunikationerna, af svenska handelshus för växeloperationer, och då är det tid att sätta fram Sveriges fordringar.“ Att dessa alltjämt skulle gå ut på att “draga Sveriges handel ur en skadlig ovisshet“ och förskaffa den alla förmåner, som vore förenliga med “en loflig neutral handel“, framhålles naturligtvis också oupphörligt med eftertryck.

Det dröjde icke heller länge, förrän Englands nyss antydda behof af möjlighet till kommunikationer öfver Sverige med kraft gjorde sig gällande. Just Hamburgs indragande under franskt befäl gjorde här slag i saken. Hamburg hade ju nämligen varit hela Tysklands både affärs- och postcentrum för förbindelser västerut, men sedan Frankrike där tagit ledningen, var den vägen spärrad för engelsmännen, och det blef sålunda för England af största vikt att annorstädes kunna förskaffa sig och sina köpmän någon säker postal samfärdsel med Europa. I detta hänseende erbjöd Göteborg stora fördelar, och det dröjde ej heller länge, förrän lord Hawkesbury hos Silfverhielm begärde rekommendationer hos vederbörande i Göteborg att få begagna den vägen för engelska postkommissarier och postjakter. Silfverhielm hänvisade med vanlig klokhet saken till förhandlingar i Stockholm; Sverige hade emellertid fått en trumf på hand i sin allmänna uppgörelse med England, och förhandlingarna började nu gå med all önsklig snabbhet. Den 25 juli 1803 ledde de också omsider till resultat.

Detta fann sitt uttryck dels i en uppgörelse om konvojerna, dels i en konvention om tolkningen af den omtvistade kontrabandsartikeln i 1661 års handelstraktat. I fråga om konvojerna öfverenskoms, att de skulle ersättas med fulla värdet, hvilket åter bestämdes efter af Silfverhielm inlämnade räkningar. Han hade därvid, meddelar han, beräknat fulla värdet af skepp och laster, full frakt, 10 % vinst samt 4½ års ränta. Beloppet uppgick för den första konvojen till öfver 67,000 pund sterling och beräknades för den andra till något öfver 71,000, eller, såsom Silfverhielm också uttryckte det, till mer än 50 tunnor guld i svenskt mynt, en för dåtida förhållanden högst betydande summa. Krafvet var från svensk synpunkt visserligen blott, hvad man ansett sig hafva rätt att fordra, men Silfverhielm hade utan allt tvifvel fog att beteckna dess tillfredsställande såsom "vida öfver hvad han vågat hoppas", ty England hade på det bestämdaste länge förvägrat det. Det fick dessutom just då ökadt värde för Sverige på grund af dåvarande höga växelkurs och den hos oss samtidigt pågående myntrealisationen.

Men äfven handelskonventionen bragte väsentliga fördelar. Ett flyktigt ögonkast på traktaten kan måhända låta dem förbises — sådant har skett — men de framträda tydligt vid en närmare granskning af dess text, sedd i samband med de föregående förhandlingarne, och af den praxis på området, som England dittills vanligen behagat häfda. Vid själfva slutredigeringen tillgick

för öfrigt ungefär på samma sätt, som när Silfverhielm i mars 1802 framtvang löftet, att konvojfrågan skulle få behandlas på diplomatisk väg; Hawkesbury framlade projekt efter projekt, som den svenske envoyén emellertid tillbakavisade, så att lydelsen efterhand blef allt förmånligare, låt vara att man icke på alla punkter kunde drifva sina önskningar igenom.

Konventionen bestod af fyra artiklar. Den första handlade om kontraband, som naturligtvis ej finge föras till fientliga hamnar, men hvilka noggrant uppräknades; man slapp alltså från 1661 års traktats tvetydiga "kontraband *och i synnerhet*" vissa artiklar. Specifikationen var emellertid rätt omfattande; upptagande penningar, allehanda slag af vapen och krigsredskap, hästar o. s. v. slöt den med "krigsskepp eller bevärade kustskepp" samt "manufakturartiklar, som äro omedelbart brukbara för desammas utrustande"; och hade konventionen stannat därmed, hade på denna punkt tvister åter kunnat uppstå och Sverige icke mycket vunnit. Den följande artikeln betecknade emellertid redan en viss lättnad; den stadgade nämligen, att i vissa fall den krigförande makten gent emot den neutrala ägde att öfva icke konfiskation, utan endast förköpsrätt (droit de préemption). Detta var, med vissa nedan nämnde undantag, fallet, om den neutrala makten ville af egna produkter och för egna undersåters räkning till fientliga hamnar föra vare sig lifsmedel, beck, harts, tjära, hampa och i allmänhet råvaror för fartygsutredning eller

manufakturvaror för utredning af handelsfartyg. Vid detta förköp skulle emellertid erläggas ej blott vare sig varans fakturavärde eller dess markegångsvärde i Sverige eller England, efter ägarens val, utan äfven 10 procents vinst därå samt dessutom ytterligare skadestånd för tidsförlusten och omkostnaderna; och en försäljning på sådana villkor var naturligtvis en högst betydande vinst mot Englands tidigare praxis på området: konfiskation utan ersättning.

Konventionens tredje artikel handlade om samma varor, som i den föregående, destinerade till neutral hamn; hejdades sådana (som ej vore fientlig egendom) af misstanke, att de faktiskt voro afsedda för fientlig hamn, men misstaget uppklarades och resan alltså finge fortsättas, skulle skadestånd för tidsförlust och omkostnader erläggas. Hade den krigförande grundade skäl att tro, att de ändock skulle falla i fiendehand, ägde han dock äfven nu förköpsrätt, men denna gång till det fulla värde, varan skulle äga å destinationsorten, jämte sedvanligt skadestånd för tidsförlust och omkostnader. Silfverhielm påpekade i sina depescher, att denna artikels formulering betryggade den viktiga rätten för svenska fartyg att på tillfredsställande villkor drifva fraktfart äfven mellan utländska neutrala hamnar.

Den viktigaste vinsten af hela konventionen utgjorde dock de i dess andra och fjärde artiklar upptagna undantagen från både konfiskation och förköpstvång. Där hette det nämligen, att från både konfiskation och förköpsrätt från de krigförandes

sida voro undantagna *sill*, *stångjärn*, *stål*, *gårkoppar*, *mässing*, *mässingstråd*, *bräder* och *plankor* (utom af ek) samt *spiror*, hvilka varor samtliga finge fraktas i full frihet, om de ej voro fiendegods. Och då just dessa varor utgjorde Sveriges förnämsta och mest omfattande exportartiklar — omkring 72 % af hela dess export år 1802 [1]) — betydde undantagen sålunda, att den ojämförligt viktigaste delen af Sveriges export numera var fullt fritagen från allt intrång från Englands krigsfartyg och kryssare [2]). En oerhörd vinst för hela den kommande stridstiden! Också kunde Silfverhielm i en af

---

[1]) Enligt de samtida tabellerna öfver handelsbalansen (Riksarkivet). På en totalexport till ett värde af 8,224,007 rdr b:co uppgingo sålunda de omnämnda artiklarna 1802 till 5,926,276 rdr, däraf, såsom mest betydande, stångjärn 3,573,228, sill 1,184,961, bräder 519,974, gårkoppar 265,247 o. s. v. 1800 var totalexportsiffran 5,780,409 rdr, däraf de nämnda artiklarna 3,672,165 rdr eller 63.5 % (stångjärn alltjämt främst med 2,761,097), och 1801 siffrorna resp. 7,225,855 och 5,052,200 d. v. s. 69.9 % (stångjärn 2,614,011, sill 1,625,119 o. s. v.). Härvid är för öfrigt att märka dels, att till de skyddade artiklarna måhända äfven kunnat hänföras vissa andra smärre artiklar af t. ex. järn, trä och koppar, ehuru detta ej med säkerhet låter sig afgöras enligt handelsbalansräkningarnas specifikationer, dels och särskildt, att de skyddade artiklarna faktiskt utgöra en ännu större procent af Sveriges export *af egna produkter*, enär i handelsbalansernas exportsiffror äfven ingår en betydande del först införda och sedan reexporterade varor.

[2]) Ett så modernt arbete som M. Wiegner, *Die Kriegskonterbande*, citerar ur konventionen blott de två första artiklarna och har icke observerat, hvilken betydelse de från kontrabandskonfiskationer och förköpstvång undantagna varorna hade för Sveriges handel, samt framställer i följd däraf konventionen såsom en eftergift från Sveriges sida för engelsk

sina depescher hem meddela, att sir William Scott vid genomläsande af förslaget till konventionen yttrat, att den endast innehöll fördelar å Sveriges sida och koncessioner å Englands samt att lord Hawkesbury icke utan fara för den nuvarande engelska ministärens bestånd kunde underteckna något sådant, helst när därtill kom utbetalandet af en så stor summa kontanta penningar, som konvojernas restitution skulle medföra. Att man på vissa punkter kunnat *önska* ännu mera, erkände äfven Silfverhielm, men betonade samtidigt osäkerheten, om man någonsin kunnat påräkna att vinna det. När undantagsvis England medgifvit alltför förmånliga villkor, så hade, erinrade han, 150 års erfarenhet visat, att det i krigstid aldrig hållit dem. Hemma i Sverige var man ock tillfreds med hvad han lyckats uträtta, och ratifikationen följde så snart som möjligt.[1])

---

praxis (a. a., sid. 103). På samma sätt antyder A. Thonier, *De la notion de contrebande de guerre* (Bordeaux 1904), att konventionen i fråga om krigskontraband rättade sig efter de engelska anspråken (a. a., sid. 70).

[1]) Äfven vid en närmare granskning af vissa detaljer under förhandlingarna stadfästes intrycket, att Sverige omsider vann vida mer, än hvad man från början kunnat hoppas. In i det sista ville exempelvis England hafva *lifsmedel*, såsom 1661, upptagna bland konfiskerbara kontraband; Silfverhielm lyckades emellertid få lifsmedel i allmänhet i stället in bland förköpsvarorna och en af artikelns specialposter, *sill*, som på samma gång var en af Sveriges allra viktigaste exportvaror, öfverförd till de fullt fria varorna. *Master* flyttades äfvenledes bort från kontraband, dit England velat placera dem: *järn*, *koppar*, *spiror* och *bräder* från förköpsartiklar till de fullt fria o. s. v. Af förköpsartiklarna synas egentligen endast *beck* och

Till historien om 1803 års uppgörelse med England må ock fogas några ord om, huru den upptogs i Frankrike. Det blef föga väl. Redan hertigens af Gloucesters besök i Sverige hade hos Napoleon väckt åtskillig förtrytelse och föranledt honom att ålägga sin minister i Stockholm Bourgoing ett uppförande, anlagdt på att förödmjuka, kanske skrämma den svenske konungen. Gustaf IV Adolf lät emellertid ej skrämma sig, och resultatet af trakasserierna blef omsider endast det, att Bourgoing själf begärde hos sin regering att få resa hem, och att han fick tillstånd därtill. Det skedde under uttryckligt betonande, att han vid sitt afsked från Stockholm borde låta förstå, att man så mycket hellre beviljat hans önskan,

---

tjära hafva spelat en viss roll bland svenska exportartiklar, men Silfverhielm påpekade, att den fara, som den engelska förköpsrätten kunde tänkas innebära, nämligen att varan på grund af bristande konkurrens bland köpare skulle sjunka i pris mot om försäljningen varit fri, faktiskt aldrig med hänsyn till dylika varor visat sig förverkligas under pågående sjökrig, då fastmera efterfrågan å dessa artiklar alltid stegrats i England genom konkurrens mellan kronan och enskilde fartygsägare. Man kan ock erinra om dels det envisa och långvariga motståndet från Englands sida mot hvarje ersättning för konvojerna, dels det länge fasthållna krafvet att engelska eftergifter gent emot Sverige måste köpas med nya handelsförmåner för England, båda delarna ståndpunkter, som det engelska kabinettet till sist helt eftergaf.

Äfven här må emellertid betonas, att jag endast berört vissa hufvuddrag i förhandlingarna, och att äfven andra enskilda detaljer af intresse icke saknas. En redogörelse äfven för dem skulle emellertid enligt min uppfattning ej förändra totalintrycket.

som man ej ansåg sig hafva skäl antaga, att konungen satte särskildt värde på att hafva en fransk minister vid sitt hof, ej heller Bourgoing å sin sida fann något nöje i att stanna där; nålstyngspolitiken fortsattes alltså.[1]) Bourgoing reste

[1]) Uppgifterna om Bourgoings sista tid i Sverige äro hämtade dels och hufvudsakligen ur hans diplomatiska brefväxling med sin utrikesstyrelse (Franska utrikesministeriets arkiv, Paris, Suède 292), dels ur Riksarkivets samling Gallica (Ehrensvärds depescher samt Franska ministrars memorial och noter). — Under hertigens af Gloucester besök hade en dag den engelske ministern i Stockholm Arbuthnot inbjudits jämte hertigen till den svenske konungens bord. När underrättelse härom kom till Paris, underrättades Bourgoing och Ehrensvärd, att om icke vid något snart inträffande tillfälle en liknande inbjudning skedde till Bourgoing, skulle ingen svensk minister hädanefter blifva inviterad till Förste konsuln. Förgäfves framhöll man i Stockholm — och styrkte med prejudikat — att hvad som passerat med Arbuthnot icke var något annat än en tillämpning af gängse plägsed, då en medlem af ett regerande furstehus besökte ett främmande hof; i sådana fall plägade jämte honom äfven hans lands minister vid något tillfälle inbjudas till den kungliga taffeln, och man skulle iakttaga samma regel äfven, när någon frände till Napoleon anlände till Stockholm. Bourgoing fick naturligtvis vid det svenska hofvet också deltaga i alla de inviter, som riktades till samtliga ministrar. Från franskt håll betonades emellertid, att detta ej vore tillräckligt; det borde inom den närmaste tiden arrangeras en alldeles särskild inbjudning till Bourgoing ensam, för att Frankrike skulle anses hafva fått tillräcklig upprättelse. B. meddelar för öfrigt muntrande exempel på, huru han vid olika tillfällen lade an på att intaga förnämligare plats än Arbuthnot. — För historien om förhållandet mellan Sverige och Frankrike under denna tid innehålla naturligtvis Bourgoings och Caillards depescher mycket af intresse, för hvilket dock här ej är platsen.

också, och Frankrike representerades därefter i Stockholm endast af en chargé d'affaires, Caillard, hvars försök att åter träda i mera intima förbindelser blefvo tämligen misslyckade. Omedelbart efter konventionens ratificerande lät emellertid Gustaf IV Adolf både genom Caillard och genom sin minister i Paris Ehrensvärd underrätta den franska regeringen om dess tillvaro och ordalydelse. Besjälad af önskan att "bevara den fullkomligaste neutralitet", uppdrog han samtidigt åt Ehrensvärd att föreslå den franska regeringen att träda i underhandling med Sverige i ämnet på samma principer och under samma villkor som Englands regering biträdt. Det är visserligen sant, att konungen i grunden icke väntade synnerlig effekt af framställningen, ty, såsom i ett samtida bref till Silfverhielm framhölls, skulle dels uppfyllandet från Frankrikes sida af samma villkor, som England godkännt, innebära erläggandet af en skadeersättning för alla Frankrikes olagliga beslag på svenska varor, — en ersättning, som då beräknades uppgå till 4 miljoner fr. livres — dels hade Frankrike såsom underlägset till sjöss egentligen föga nytta af rätten att konfiskera kontraband eller genom förköp förvärfva vissa skeppsutrustningsartiklar. Men förslaget hade naturligtvis i allt fall sin stora principiella betydelse såsom betonande Sveriges önskan att i fråga om den neutrala handeln stå på alldeles samma fot med både Frankrike och England och därigenom betagande Napoleon hvarje giltig förevändning att klaga öfver den svensk-engelska uppgörelsen. Såsom konungen antagit,

ledde det emellertid i Frankrike icke till något resultat. Ehrensvärds not i frågan, af den 3 okt. 1803, besvarades af Talleyrand den 11 samma månad (20 vendémiaire An XII) blott med ett kort erkännande af mottagandet, utan hvarje ord om förhandlingar, hvilka alltså uteblefvo. Men Napoleons verkliga mening blef icke fördold, utan framträdde i ett par mot Sverige, England och konventionen mycket ovettiga artiklar i bl. a. *Moniteur* och *Journal des Débats,* hvilka som bekant Napoleon vid denna tid ofta använde i dylika syftemål. Sveriges ytterliga eftergifvenhet för England, hette det bland annat i fråga om dess anslutning till konventionen, läte sig endast förklaras genom Sveriges dåvarande läge, så olika det, hvari det befunnit sig, då 1661 års traktat afslutats. Då hade man haft aktning och hänsyn för det, nu vore ställningen helt annorlunda o. s. v.[1]) Artiklarna voro som bekant ingalunda de sista i den serie af oförsyntheter, hvarmed den franska pressen numera en god tid framåt behandlade Sverige och dess konung. För en redogörelse för dem eller för öfriga utmanande åtgärder från Frankrikes sida under dessa år är emellertid här ej platsen. Blott det kan erinras, att äfven under 1804 följde nya beslag på svenska fartyg i franska hamnar.

Sammanfattas nu föregående undersökning

---

[1]) Jämför härom kanslipresidentens koncept till London den 9 okt. 1803, Ehrensvärds not till Talleyrand den 3 okt. jämte dennes svar, samt Ehrensvärds depescher hem under okt. och nov. 1803.

och detta särskildt med hänsyn till de inledningsvis uppställda spörsmålen, så kunna resultaten formuleras på följande sätt:

1) Det är så långt ifrån, att handelspolitiska hänsyn varit främmande för Gustaf IV Adolfs ledning af Sveriges utrikespolitik vid tiden för den 1803 nyuppflammande tvekampen mellan Frankrike och England, att de tvärtom utgjort ett ledande motiv för hans dåvarande åtgärder, hvilka från hans sida gingo ut på att förskaffa den svenska handeln gynnsammast möjliga läge under det blifvande kriget.

2) För detta ändamål var Sverige framför allt hänvisadt till en uppgörelse med England, och regeringens fasthet lyckades ock omsider åvägabringa en sådan, som ej blott bragte ersättning för tidigare lidna förluster, utan äfven för framtiden trygghet för fri och obehindrad utförsel af Sveriges viktigaste exportartiklar.

3) I den svenska utrikespolitikens åtgärder ingick emellertid också förslaget att äfven med Frankrike komma till en liknande uppgörelse, men detta förslag tillbakavisades af Frankrike, som tillika ej blott underlät att ersätta den svenska handelns tidigare förluster i Frankrike, utan äfven genom nya yttringar af öfvermod och öfvervåld bidrog att öka spänningen mellan rikena.

Det tillhör icke ramen af denna uppsats att gå in på frågan om de skäl, som gjorde, att denna Sveriges ställning 1803 — af landets realintressen betingad vänskap med England, af

franska trakasserier föranledd spänning gent emot Frankrike — omsider 1805 utvecklade sig till öppet deltagande i den stora tvekampen. Äfven därvid saknades ej skäl, allraminst för Sveriges konung i hans egenskap af Pommerns hertig. Hvad som är anfördt, torde emellertid vara mer än tillräckligt för att visa ej blott de handelspolitiska frågornas reala betydelse för Gustaf IV Adolf redan 1803, utan äfven att anklagelsen mot honom för att hafva låtit sin politik ledas af "ett rättshafveri, som icke ser annat än en personlig fix idé, men blundar för folkets och rikets intressen", är alldeles obefogad.

De handelspolitiska frågornas roll borde för öfrigt icke varit alldeles fördold äfven för tidigare Gustaf IV Adolfsforskning. I den märkliga proklamation af den 31 oktober 1805, i hvilken konungen för sitt folk angaf de grunder, som bestämt honom att numera taga aktiv del i striden mot Napoleon, finnes nämligen äfven detta motiv berördt. Efter proklamationens mera allmänna erinringar om de faror den Napoleonska politiken innebar för alla länder — erinringar, som för en läsare i våra dagar i själfva verket befinnas utgöra icke blott en skildring af denna politiks utveckling intill 1805, utan äfven en förunderligt verklighetstrogen målning af hela dess blifvande framfart, till dess den åtta år senare omsider stäcktes — fortsättes nämligen i fråga om Sveriges ekonomiska mellanhafvanden med Frankrike:

"Fruktlöst äro de mest rättmätiga reklama-

tioner af oss hos franska regeringen gjorde om ersättning för de betydliga fordringar, som flere af våra undersåtare äga hos franska regeringen för laglösa kaperier, egenmäktiga befraktningar samt obehöriga beslag å laddningar; orättvisan har skridit till den ytterlighet, att svenska handeln, med ej ringa förlust, i nio månader varit fjättrad i franska hamnar."

Proklamationen är tryckt såsom bilaga i ett för Gustaf IV Adolfsforskningen så oundgängligt arbete som *Historisk Tafla af f. d. konung Gustaf IV Adolfs sednaste regeringsår.* Icke dess mindre synas dess erinringar förblifvit obekanta äfven för specialforskare på området.

II.

STEDINGKS MEMOARER,

EN TENDENTIÖS AKTPUBLIKATION

På våren 1846 uppstod åtskillig uppståndelse i skriftväxlingen mellan det svenska utrikesdepartementet och beskickningarna i Paris och London. Dåvarande ministern i London, grefve Magnus Björnstjerna, hade några år förut börjat utgifva ett arbete, som han kallade *Mémoires posthumes de Feld-maréchal Comte de Stedingk,* och som till väsentligaste del utgjordes af hans svärfaders, den bekante excellensen Stedingks depescher. Första delen hade omfattat Stedingks bana till och med år 1790 och utkommit 1844; andra delen hade utkommit 1845 och gått ett stycke in på år 1808; nu var den tredje delen under tryckning, alltså tiden efter 1808. Depescherna voro, såsom vanligt på den tiden, hufvudsakligen affattade på franska; Björnstjernas inledning o. s. v. var skrifven på samma språk, och för tryckning och utgifning hade han därför anlitat boktryckare och förläggare i Paris. Korrektur o. d. förmedlades under sådana förhållanden af Björnstjernas ämbetsbroder och vän, den bekante svenske ministern i Paris Gustaf Löwenhielm, hvilken äfven åtminstone delvis läste dem.

Emellertid, när nu Gustaf Löwenhielm våren 1846 var sysselsatt att läsa och ombestyra korrekturen, fann han sig plötsligt stå inför depescher från en så intressant period som år 1812, däribland åtskilliga af sin egen broder Carl Löwenhielms depescher från Ryssland från just den tiden, ty sedan Stedingk 1811 lämnat Petersburg, hade denne som bekant 1812 sändts dit i stället. Nu voro 1812 års tilldragelser, särskildt hvad som kallades "1812 års politik", ett ganska brännbart ämne under midten af förra århundradet. Oppositionen emot Carl Johan hade tagit upp frågan bland sina kritiska anmärkningar mot denne, och Carl Löwenhielms depescher innehöllo åtskilligt, som hans broder ansåg kunna dels begagnas af denna opposition i dess klander af 1812 års politik, dels ock måhända användas af Frankrikes bonapartister, hvilka som bekant under 1840-talet åter började resa sina hufvuden. Det var, synes det, särskildt det för öfrigt redan förut ej obekanta faktum, att Carl Johan under våren 1812 förhandlat icke blott med Ryssland, utan äfven med Frankrike, som Gustaf Löwenhielm för tillfället icke önskade se närmare behandladt. "Frågan är icke huru denna politik (1812 års politik) rättvisligen *bör* bedömas och allra minst, huru den bedömes af mig — denna politiks äldste förtrogna och nära nog mest använda verktyg — utan frågan är uteslutande, om kungen blir i pressen hatad eller icke." Under sådana intryck skref han hem och frågade, om det verkligen vore tillåtet och afsedt att låta

trycka depescherna i fråga, och väckte därmed, såsom redan nämnts, oro äfven i utrikeskabinettet och hos konung Oscar I.

Nu var det ju redan enligt tryckfrihetsförordningen förbjudet att utan regeringens tillstånd utgifva diplomatiska depescher förrän tidigast femtio år efter deras datering, och befogenhet att afbryta publiceringen saknades alltså icke. Efter Löwenhielms påstötning bestämdes också först, att när delen blifvit färdigtryckt, ett första exemplar skulle sändas in till konungen för kontroll, hvarefter bokens öde skulle bestämmas. I följd häraf påskyndades till en början tryckningen. Emellertid fick man snart ännu starkare betänkligheter, och följden blef då en order af den 18 juni 1846 till både Löwenhielm och Björnstjerna, att tryckningen af 1812 års depescher skulle alldeles inställas såsom både olämplig och komprometterande. Det antyddes för öfrigt också, att de ifrågavarande depeschernas utlämnande till Björnstjerna skulle varit en smula tvifvelaktigt; först skulle han begärt dem af Ihre, utrikesministern, och af Manderström, kabinettssekreteraren, men på båda hållen fått nej, och därpå skulle han hafva begagnat sig af bådas frånvaro och förskaffat sig dem genom krigsministern, sin gamle regementskamrat general Peyron, hvilken en tid fungerade såsom tillförordnad chef för utrikesdepartementet. Björnstjerna själf bestred emellertid energiskt detta och uppgaf, att han kort efter 1844—45 års riksdag verkligen af Ihre själf fått bemyndigande att publicera äfven

1811—1812 års depescher. Att de, som voro af tidigare datum, meddelats honom med Carl Johans samtycke, var aldrig omstridt.

När emellertid utgifvandet af handlingarna från 1812 nu skulle afbrytas, blef närmaste åtgärden att af boktryckare och förläggare återfå de delvis redan tryckta, delvis blott uppsatta arken. Uppdraget anförtroddes åt Gustaf Löwenhielm; det blef rätt besvärligt, men lyckades omsider mot en lösesumma. Regeringen hade varit beredd att offra ända till 9,000 frcs, men synes hafva sluppit för mindre än en tredjedel. Så sändes arken till Stockholm, där de i utrikesdepartementet offrades åt lågorna. Ett fåtal exemplar behöllos emellertid, af hvilka ett öfverlämnades till Carl Löwenhielm för att omsider stanna i Kungl. Biblioteket i Stockholm, där det för närvarande, jämte en del öfriga handlingar i ärendet, förvaras i *Gustaf Löwenhielms brefsamling.*[1])

På grund af allt detta kom tredje delen af Stedingks memoarer att få ett ganska egendomligt innehåll. Först komma, efter en inledning, depescher från Stedingk och andra diplomatiska handlingar för tiden maj 1809 till och med juni 1811, hvilka upptaga ett stycke in på bokens trettonde ark; därpå afbrytas de plötsligt för en

[1]) En, ehuru icke på alla punkter alldeles korrekt redogörelse för förloppet af Manderströms hand är publicerad af G. Klemming i "Ur en antecknares samlingar", Uppsalaupplagan (1880—1882), sid. 17 ff. *Gustaf Löwenhielms brefsamling* lämnar tillfälle till väsentliga kompletteringar.

tydligen af utgifvaren Björnstjerna författad öfversikt öfver Sveriges politik och krigföring 1812—1814; efter denna följa några Stedingks depescher från hans beskickning till tsar Nikolaus' kröning i Moskwa 1826, och till sist afslutas det hela med en efterskörd till samtliga delar.

Hvad som däremot undertrycktes, var tretton ark (nr 14—26), ursprungligen omfattande Löwenhielms depescher och andra samtida handlingar under år 1812 intill slutet af året; och det är dessa, som ännu finnas i behåll i Kungl. Biblioteket. De hafva emellertid ej blott värde såsom sådana. Af dem och af de åtföljande handlingarna låta sig äfven slutsatser dragas om utgifvarnes editionsprinciper. Gustaf Löwenhielm berör dessa för öfrigt själf i vissa af sina bref 1846. När den första ordern kom — att ett kontrollexemplar först skulle lämnas åt konungen —, så påskyndades, såsom nyss nämndes, tryckningsarbetet. Då emellertid betänkligheterna sedan växte, försökte han att förhala arbetet, men tordes för att ej väcka misstankar hvarken afbryta det, förrän uppgörelsen var färdig, ej heller stryka alltför mycket. "Tryckningen hade [då]", säger han, "fortgått utan min kastration, hvilket gjort saken vida värre." Sålunda hade, berättar han, 8 ark blifvit afdragna, hvilka "oaktadt min *myckna* emendation" voro de betänkligaste, och dessutom 5 uppsatta, men äfven i de sistnämnda, hvilka behandlat den franska reträtten efter Moskvas brand, hade han "kartonnerat de för franska armén skymfliga öfverdrifterna". På de sista

arken — hvilka blott föreligga i korrektur — kan man ock finna exempel på detta hans förfaringssätt. Särskildt uttryck, som talade om fullständigheten af fransmännens nederlag äro i ganska stor omfattning öfverstrukna i korrekturet.

*

Redan då jag för åtskilliga år sedan för första gången på dessa korrektur iakttog arten af korrekturläsarens "emendationer", väckte de en viss misstro till de vid publikationen följda utgifningsprinciperna, och jag har också tidigare, exempelvis vid akademisk undervisning, gifvit uttryck däråt. För tiden före 1812 funnos visserligen icke samma försiktighetsskäl, som 1846 gjort sig gällande, men den, som "kartonnerade" på ett ställe, kunde äfven hafva gjort det på ett annat. Tillfälle att närmare undersöka just denna bland de många till Gustaf IV Adolfsforskningen hörande uppgifterna har emellertid först nyligen gifvits. När man först ser på depescherna i Stedingks memoarer, gifva de för öfrigt onekligen ett rätt förtroendeingifvande intryck. Boken utgör trots titeln på de allra flesta punkterna ingen samarbetning af depescher till memoarframställning, utan offentliggör i regeln depesch efter depesch, ofta med datum, öfverskrift och underskrift, understundom afbrutna af en sådan rad punkter, som plägar angifva uteslutning af något stycke, men hvilkas därvaro naturligtvis

är ägnad att ingifva föreställningen, att där dylika punkter ej förekomma, icke heller uteslutningar finnas. En och annan not af utgifvaren förekommer också, i flere fall ditsatt för att markera, huru korrekt Stedingk uppfattat situationen; det säges t. ex., att hans förutsägelser i det eller det fallet slogo in. Att samlingen icke var alldeles fullständig, kunde emellertid vid närmare granskning märkas ej blott af de markerade uteslutningarna, utan ock däraf, att vid en noggrannare jämförelse man i Schinkels *Minnen ur Sveriges Nyare historia* och dess *Bihang* samt i Generalstabens bekanta arbete öfver *Sveriges krig åren 1808—1809* kunde finna vissa depescher aftryckta eller utdrag ur andra citerade, hvilka icke återfunnos i memoarsamlingens depeschserie. Dylika uteslutningar i äldre aktpublikationer äro emellertid som bekant icke ovanliga, men någon anledning att antaga dem gjorda med särskild tendens syntes mig, åtminstone hvad angick Gustaf IV Adolfstidens svenska förhållanden, icke föreligga. De sedan indragna korrekturarkens uteslutningar hade synbarligen skett af hänsyn till förhållandet till främmande makter.

En närmare granskning af depeschserien har emellertid nu visat, att den äfven för Gustaf IV Adolfs tid måste användas med stor varsamhet. Här skall detta ådagaläggas med några exempel, hämtade från denna tids viktigaste skede, den stora krisen mot dess slut, och särskildt från de betydelsefulla månaderna i slutet af 1807 och

början af 1808, då äfven Ryssland öfvergick till Sveriges fiender.

Rent öfversiktligt lämnar en sådan granskning till resultat, att af 32 skrifvelser till konungen, som Stedingk insändt under augusti 1807—februari 1808 (svensk stil), hafva i memoarsamlingens depeschserie endast 6 återgifvits något så när fullständigt. 10 äro däremot fullständigt uteslutna, och de återstående 16 återgifna i mer eller mindre stympadt skick, 2 af dem dessutom feldaterade. Bland de fullständigt återgifna märkas flere af de obetydligaste, bland de helt uteslutna åter de måhända viktigaste.[1]) Af depescher, som Stedingk samtidigt insändt till kanslipresidenten eller hofkanslern — ett ungefär liknande antal, flertalet af mindre vikt, men några ganska betydelsefulla — har endast en återgifvits (ofullständig och med felaktig adress); de öfriga hafva förbigåtts. Redan detta visar, att Stedingks memoarer mycket ofullständigt kunna fylla uppgiften att vara källskrift för korrespondensen från Ryssland omedelbart före krisens utbrott I någon mån kan emellertid bristen fyllas genom att af de uteslutna depescherna en är delvis i öfversättning tryckt i Schinkels minnen (1854) och två i dess Bihang (1881), och att af de stympade vissa uteslutna

[1]) Fullständigt uteslutna äro sålunda bland annat de viktiga depescherna af den (5) 17 aug., (3) 15 sept., (22 okt.) 3 nov., (25 okt.) 6 nov., (6) 18 nov., (1) 13 febr. och (9) 21 febr.; i det närmaste fullständigt tryckta de kortare af den (27 juli) 7 aug., (20 sept.) 2 okt., (5) 17 okt., (27 okt.) 8 nov., (27 dec.) 8 jan. samt (14) 26 febr. Dateringssiffror inom parentes beteckna den gamla (ryska) stilen.

delar likaledes äro återgifna i nämnda Bihang, men det är gifvet, att detta icke är tillfylles. Och hvad som gör bristen än värre, är att uteslutningarna åtminstone flerstädes synbarligen skett i tendentiöst syfte. Utgifvaren har genom att förbigå dem fördolt uttalanden af Stedingk, hvilka icke föllo honom i smaken, och har därigenom gifvit eftervärlden ett skeft intryck af, hvad Stedingk under denna brydsamma tid verkligen meddelade sin konung, och hvad denne alltså hade att gå efter, när han i olika lägen bestämde sin hållning. Några exempel skola förtydliga det sagda.

Den ryska politikens omsvängning efter freden i Tilsit skedde som bekant icke genast, utan först efter hand. Från den tid, då det ännu stod och vägde, är en af Stedingks viktigaste depescher den utförliga redogörelse öfver ett längre samtal med tsar Alexander, som han insände den (5) 17 aug. 1807. Tsaren hade börjat med att beröra freden i Tilsit och framfört en del ursäkter för densamma; därvid bragtes också på tal konungens af Sverige åtgärd att omedelbart dessförinnan från svensk sida uppsäga vapenstilleståndet med fransmännen, men Stedingk förklarade och försvarade då detta konungens handlingssätt, och då i samband härmed jämväl omnämndes ett bref, som Alexander skrifvit för att varna Gustaf IV Adolf för en dylik uppsägning, så konstaterades, att brefvet skrifvits och afsändts för sent för att kunna inverka. Så talades om Sveriges ställning till Napoleon. Tsaren fäste uppmärksamhet på

den fara, hvari Sverige skulle råka, om konungen fortfarande vägrade att erkänna Napoleon såsom kejsare, och sade sig tro, att den allmänna meningen i Sverige icke vore gynnsamt stämd för en sådan politik och det pågående kriget. Stedingk bestred emellertid detta; i Sverige som annorstädes funnes visserligen skrikhalsar och klandersjuka, som tadlade styrelsens åtgärder, men nationens massa vore genomträngd af kärlek och vördnad för konungen, hos hvilken de beundrade de egenskaper, som svenskarna alltid satte högt: rättframheten, rättvisan, fastheten och modet. Stedingk var, sade han, också öfvertygad, att, så snart konungen kunde med heder sluta den strid, i hvilken han funne sig invecklad, så skulle han offra sin förtrytelse och sin personliga ovilja emot Napoleon för sina undersåters lycka, men, tillade han, antag ett ögonblick, att konungen skulle sluta fred med Napoleon och vända sig från England, "hvad skulle då bli af *vår handel?*" Han antydde därpå, huru mycket ondt engelsmännen skulle kunna göra främst Sverige, men äfven Ryssland; och huru missnöjet där komme att växa hos den inflytelserika köpmansklassen. I samband härmed betonade Stedingk också i sin depesch hem, huru i Ryssland redan nu rådde ett missnöje, "som stigit till en förfärande höjd;" man talade redan öppet om tsarens oduglighet och svaghet; och denne hade förlorat sina undersåters ej blott kärlek, utan äfven vördnad och aktning. Tsaren ville emellertid icke gå in på kapitlet om England, ehuru Stedingk betonade,

huru engelsmännen vore "herrar på hafvet", och huru Sveriges "hela handel och kuster ligga blottade för dem". Till depeschen hör för öfrigt också en redogörelse för ett samtal mellan Stedingk och den engelske ministern i Petersburg, lord Gowers, och ett uttalande från Stedingk, att, om den engelska ministären blott visade fasthet och skyndsamt sände en flotta till Kronstadt, skulle detta gifva en stöt, som komme hela byggnaden från Tilsit att vackla.

Hela denna depesch är nu i memoarsamlingens depeschserie utesluten. Hvad som står där af bärkraftig förklaring till Gustaf IV Adolfs uppträdande i fråga om vapenhvilan i Pommern, om konungens popularitet hos den stora massan i Sverige, om det starka missnöjet i Ryssland, svagheten i dess nya politik och förhoppningarna att ett energiskt engelskt uppträdande skulle rubba den, och slutligen jämväl om att en svensk fred med Napoleon enligt Stedingks öfvertygelse icke skulle hindras af konungens personliga misstämning, men måhända af den skada en brytning med England skulle medföra för den svenska handeln, har således befunnits vara af den beskaffenhet, att dess meddelande ansågs kunna eller böra utgå.

I självfva verket äro nu, såsom vi skola finna, uteslutningar i depescherna af just dylik art typiska.

I nyssnämnda depesch ingick, såsom synes, bland annat ett uttalande om, att Sveriges politik måste bestämmas med hänsyn till dess handel och de faror för densamma, som en brytning med

England måste medföra. Fallet är typiskt. Bland de fullständigt förbigångna depescherna förekommer äfven en annan, af den (6) 18 november, anländ till konungen så sent som den 1 december, där samma argumentering förekommer, blott vida kraftigare. I slutet af oktober hade, som bekant och såsom i nästföljande uppsats närmare skall beröras, den ryske ministern i Sverige Alopæus till konungen i Helsingborg öfverlämnat den handskrifvelse från tsaren, som först i någon mån kunde antyda, att Rysslands nya ställning efter freden i Tilsit kunde utmynna i agressiv politik emot England. Från rysk sida begärdes dels däri, dels i en not, som något tidigare i samma ämne aflämnats till Stedingk i Petersburg, besked, huruvida Sverige i enlighet med grundsatserna i 1780 och 1800 års neutralitetsförbund ville med Ryssland samverka till att värna Östersjön såsom slutet haf; Ryssland vore därtill redo med alla till buds stående medel. Gustaf IV Adolf hade i sina svar — en not till Stedingk och en handskrifvelse till tsaren — undvikit att direkt afböja dennes förslag om Östersjöns neutralisering, men kraftigt framhållit, huru olika förhållandena nu vore mot 1780 eller 1800, och huru ett första villkor för Östersjöns oantastlighet måste vara, att franska trupper upphörde att oroa dess kuster, och att dess hamnar upphörde att på grund af Frankrikes kontinentaldespotism vara stängda för den engelska handeln. Först om dessa förhållanden åter ändrades, kunde på allvar blifva tal om ett återupplifvande af de

gamla fördragen. Han hade ock erinrat om, huru äfven Danmarks krigsförklaring mot England stode i vägen för Östersjöns neutralisering, och huru ett svenskt uppträdande vid Rysslands sida till Östersjöns spärrande skulle bringa Sverige i krig med England, dess gamla bundsförvant, som försvarade gemensamma intressen. [1]

När Stedingk öfverlämnade dessa svar, redogjorde han bland annat äfven muntligen inför tsaren för Sveriges ställning till England på följande sätt. "Det tillhör icke mig", sade han, "att afgöra, hvad som kan vara nyttigt för Eders Majestät och dess rike. Det kan hända, att afbrytandet af all handel icke innebär en så betydande förlust, att Eders Majestät icke under någon tid kan uthärda den. Eders Majestät skall åtminstone i sitt eget land kunna erhålla det allra nödvändigaste: bröd och salt. *Men jag vet med visshet, att om konungen under nuvarande förhållanden vidtoge en liknande åtgärd, skulle hans undersåter bringas till undergångens brant, och att vi för intet i världen skola kunna ingå på Eders Majestäts planer gent emot England* och skaffa oss denna makt på halsen, då vi hotas med ett anfall från Frankrike och kanske från Danmark, som ställt sig i beroende af Frankrike.

---

[1]) Om framställningarne från Ryssland och svaren, se *Sveriges krig åren 1808—1809*, I, sid. 37 ff. Svaren ansågos som bekant vara synnerligen väl affattade, och den berömde preussiske statsmannen friherre von Stein fällde om noten det uttrycket, att "denna not saknar blott alla själfständiga suveräners underskrift".

Ingenting skulle kunna hindra England från att bränna upp våra sjöstäder och förstöra ända till det sista fartyg, som skulle våga sig till sjöss; och hvarifrån skulle vi få de nödvändighetsvaror för vårt lifs uppehälle, detta bröd och detta salt, som vi måste hämta från utlandet?“ — “Ni kunde få det hos oss“, sade tsaren. — “Och hvem garanterar oss, att Ryssland har något att sälja? Spannmålsutförsel har varit förbjuden hela sommaren, och spannmål är i detta ögonblick dyrare i Petersburg än i Stockholm. För öfrigt huru skall man föra det öfver, då alla Eders Majestäts hamnar bli blockerade, och våra fartyg icke skola våga hålla sjön; att ej nämna, att det ryska saltet ej är brukligt hos oss, och hvem skulle förse flera af våra provinser med den varan?“ Kejsaren hörde uppmärksamt på, men sökte framhålla, att hela detta läge icke kunde räcka länge; man skulle få fred innan sex månader, om konungen gjorde gemensam sak med honom, men Stedingk genmälde, att det skulle hvarken bli fred eller ro, så länge Napoleon lefde. Så följde en lång intressant utveckling af det allmänna läget, under hvilken bland annat förekom det drastiska, men för hela situationen så utomordentligt målande uttrycket af Stedingk i fråga om krisens utveckling, att Sverige riskerade att komma “mellan stråtröfvare och sjöröfvare“.

Hela denna depesch med dess synnerligen belysande utveckling af de principiella ekonomiska grunderna för den svenska politiken är emellertid, såsom nyss nämndes, fullständigt förbigången i

memoarsamlingens depeschserie. För dem, som följt min undersökning af sakläget i broschyren »*Vårt hundraårsminne*» eller i här närmast föregående uppsats, erbjuder ju tankegången intet nytt; det är alldeles samma betonande af de handelspolitiska momentens betydelse. När "Vårt hundraårsminne" skrefs, hade jag emellertid ingen kännedom om dessa brister i den Stedingkska publikationen, utan drefs till min uppfattning genom studiet af dåtidens handelsgeografiska förhållanden. Det är under sådana omständigheter gifvetvis af alldeles särskildt intresse att numera kunna konstatera, hurusom denna tankegång i själfva verket, enligt konungens egen befallning, af Stedingk i november 1807 frambars inför tsaren, då det gällde att inför honom framlägga grunderna för Sveriges ställning i konflikten. Hade depescherna varit fullständigt tryckta, hade det ej naturligtvis dröjt ett sekel efter tilldragelserna, för att detta argument skulle vunnit beaktande. [1]) Men dess konstaterande på detta sätt innebär naturligtvis också den fullständigaste vederläggning af alla de tvifvelsmål, som framställts därom, att Gustaf IV Adolf öfverhufvud skulle tagit hänsyn till handelspolitiska bevekelsegrunder. Han hade gjort det redan 1803; sakläget 1807 tvang honom att fortfarande göra det. Inför detta faktum förstår

---

[1]) Depeschen finnes i tämligen tillfredsställande öfversättning numera tryckt i Bihang till Schinkels Minnen, II, sid. 38 ff, där den dock, såsom erfarenheten visar, lätt kunnat förbises.

man emellertid också den tendens, som gjort sig gällande vid uteslutningen af vissa depescher eller delar däraf. Det ansågs tydligen af 1809 års män — och till dem hörde ju Björnstjerna — icke rätt lämpligt att aftrycka handlingar, som visade, att det funnits och anförts starka realskäl för Gustaf IV Adolfs politik; och så gick man förbi just de mest betecknande depescherna om ställningen till England.

I detta sammanhang jämväl en annan erinran. Det har invändts, att min ståndpunkt skulle förbisett, hurusom England självt i slutet af 1807 — och kanske har man äfven afsett andra tillfällen — skulle låtit Sverige veta, att om Sverige icke längre kunde emotstå stormen utan öfverhängande fara för sina stater, så skulle detta icke förminska Englands vänskap; på detta sätt skulle alltså konflikten kunnat lösas. Det är också riktigt, att vid ett tillfälle i slutet af 1807 finnes ett dylikt uttalande utan något tillägg. Men vid andra tillfällen, då en dylik möjlighet diskuterades, plägade från Englands sida göras ett betydelsefullt tillägg; det hette, att England nog kunde med jämnmod se en fred mellan Sverige och dess fiender, *blott en sådan fred icke på något sätt lände till förfång för Englands intressen,* och denna förutsättning har utan tvifvel alltid varit gällande. [1]) Men där låg naturligtvis

[1]) Det i texten citerade villkoret är återgifvet i den form, det hade i den engelska statssekreteraren Cannings not till svenske envoyén i London Brinkman den 3 april 1809; äfven kort förut i mars hade ett förbehåll af samma innebörd

just knuten; hvad Englands fiender alltefter Tilsit aldrig ville medgifva, var Sveriges neutralitet — i sådant fall hade Rysslands angrepp varit alldeles onödigt — och Sverige hade alltså fortfarande stått "mellan stråtröfvare på den ena sidan och sjöröfvare på den andra".

Vi hade i den först omnämnda helt uteslutna depeschen — af den (5) 17 augusti — också ett

---

gjorts. (Key-Åberg, *De diplomatiska förbindelserna mellan Sverige och Storbritannien 1807—1809*, sid. 96, 99.) Men äfven från slutet af 1807 finnes en alldeles likartad förklaring. Det engelska uttalande från denna tid, som man plägat citera såsom bevis för att England utan vidare skulle tillrådt Sverige att sluta fred med sina fiender, är hämtadt från den dåvarande svenske ministern i England Adlerbergs referat den 4 dec. 1807 af ett samtal, han haft med Canning, och i hvilket den sistnämnde skulle försäkrat om Englands fortsatta vänskap, äfven om Sverige icke längre kunde motstå stormen. (Key-Åberg, a. a. sid. 29, där uttalandet återfinnes i svensk, i det närmaste korrekt öfversättning.) Men kort dessförinnan berättar den ryske ministern i Sverige Alopæus, om hvilken mera i nästföljande uppsats, i en depesch af den 31 okt., att han i Helsingborg af den dåvarande engelske ministern i Sverige Pierrepont hört försäkras, att denne på order af sin regering rådt konungen af Sverige att sluta fred med Frankrike — hvilket England självt gärna skulle göra — tilläggande att England ej hade något intresse att önska en fortsättning af kriget mellan Sverige och Frankrike, "*förutsatt att konungen icke förbunde sig att sluta sina hamnar för engelsmännen*". Äfven där återfinnes alltså det nämnda, för öfrigt tämligen självklara villkoret. Och när i januari 1808 envoyén Thornton afsändes såsom ny engelsk minister till Sverige, uttalades, bland mycket annat, alldeles samma tankegång i instruktionen för honom af d. 15 januari: man vore öfvertygad om den svenska konun-

stycke, som talade om starkt missnöje i Ryssland öfver tsaren och hans nya politik efter Tilsit. Äfven andra uttryck för samma sakförhållande äro flerstädes — ehuru icke allestädes — förbigångna vid depeschernas tryckning. Ur en eljes delvis tryckt depesch af den (24 aug.) 5 sept. hafva sålunda vissa partier uteslutits, bland annat ett, som talar om huru Ryssland synbarligen började att luta mot sitt fall och förlorat en stor del af sin styrka, huru missnöjet vore allmänt och allmänheten tilläte sig de mest opassande uttalanden o. s. v.[1]) På liknande sätt har en depesch af den (16) 28 november väsentligen stympats, hvarvid till dess uteslutna partier bland annat hör ett stycke, som

---

gens fasthet och trohet, men önskade ej, att han skulle drifvas till sin egen undergång, och då man ej kunde öfverblicka alla de svårigheter, som krigets utförande skulle medföra, vågade man ej sätta sitt omdöme mot den väg, den svenske konungen kunde finna sig föranlåten att följa, "*i förlitan på att ingen hänsyn till vare sig svårigheter eller fördelar skulle någonsin kunna förmå konungen af Sverige att förbinda sig med Englands fiender*". (Instruktionen för Thornton, Public Record Office, London). Äfven här alltså samma villkor.

[1]) I denna depesch har vid tryckningen en del af de uteslutna partierna markerats med några punkter. Man kunde för öfrigt väntat, att utgifvarne i enlighet med sina editionsprinciper skulle medtagit en del af det förbigångna. Stedingk har nämligen däri uttalat ett visst misstroende mot England och sagt den största faran ligga uti, att England i händelse af fredsunderhandlingar skulle offra sina allierades intressen; suveräner kunde vara ädelmodiga, folk aldrig, ty de frågade blott efter sina intressen. Stedingk uttalade jämväl sin förvissning att, om konungen framhärdade i att icke vilja erkänna Bonaparte, skulle han aldrig få fred med Frankrike eller

handlar om allmänhetens i Ryssland indignation öfver förberedelserna till hvad man befarade vara ett krig emot Sverige, och huru soldaterna frågade sig inbördes, huru det vore möjligt att man skulle låta dem marschera »*emot konungen af Sverige, som är deras bäste vän och förbundne, som bistått dem med vapen och kanoner under det sista kriget, och som skulle stått i Petersburg, under det att de stredo emot fransmännen, om han blott velat lyssna till Bonapartes råd*» o. s. v. [1]) Det är gifvet,

dess lydstater, och engelsmännen skulle under sådana förhållanden anse sig frikallade från sina förbindelser. Wetterstedt hade visserligen i en nyss ingången depesch hänvisat till förhandlingar 1806 såsom bevis på möjligheten, att Frankrike skulle kunna samtycka till Pommerns integritet och den svenska handelns frihet, utan att konungen toge del i underhandlingarne och erkände Bonaparte såsom kejsare, men omständigheterna hade sedan dess väsentligt förändrats. Konungen borde därför gifva vika för tiden och nödvändigheten, som gjort så många usurpationer legitima. "Ty min skräck för den franska revolutionen och min gamla tillgifvenhet för huset Bonaparte", fortsatte Stedingk, "förblinda mig icke till den grad, att jag icke inser, att det aldrig skall åter uppstiga på Frankrikes tron, så länge usurpatorn och hans familj existerar." Förmodligen är det denna misslyckade, men för tidens sedvanliga Napoleonsbeundran betecknande profetia om framtiden, som föranledt utgifvarne att ur depeschen utesluta detta stycke, där man ju eljes kunnat hämta stöd för den naiva tron, att Gustaf IV Adolfs erkännande af Napoleon skulle befriat Sverige från tvånget att ansluta sig till kontinentalsystemet.

1) Depeschen af den (16) 28 november är bland de i memoarsamlingen medtagna en af de mest misshandlade. Aftryckts har dels, med vissa uteslutningar, en dess apostille (Memoires de Stedingk, II, sid. 383), dels *längre fram i arbetet*

att dessa och dylika uteslutningar af ställen, som markerat en viss svaghet i tsarens egen position, måste hafva bidragit att för memoarsamlingens läsare låta Sveriges allmänna ställning till Ryssland framträda mindre god, än Stedingk lät den framträda för konungen, när han skref dessa depescher.

Ännu starkare framträder dock det tendentiösa i depeschernas redigering, då man konstaterar en annan art af uteslutningar, på hvilken ock en antydning gafs i den första nämnda, helt förbigångna depeschen. Såsom vi erinra oss, hade Stedingk under det i densamma refererade samtalet med tsaren bland annat förklarat, att massan af folket i Sverige värderade konungen för hans goda egenskaper, och betonat, att man icke hade anledning sätta något tvifvel till troheten inom dessa lager af folket. Man kan säga, att, lika-

---

och utan datum (sid. 387) den måhända minst viktiga delen af själfva hufvuddepeschen. Af densamma finnes därjämte i Schinkels Bihang (II, sid. 48) tryckt ett stycke. Faktiskt består denna depesch af a) några inledande ord af en viss betydelse, som äro uteslutna hos båda, b) ett stycke, som är uteslutet i Memoires, men tryckt hos Schinkel, c) depeschens utförliga betydelsefullaste sidor, som äro uteslutna hos båda, d) dess afslutning, som utan datum tryckts i Memoires, och e) den i Memoires i stympadt skick förut intagna apostillen.

Det kan förtjäna att anmärkas, att uti den i Memoires tryckta delen af denna depesch d. v. s. redan i november 1807 *Stedingk* visar sig vara förslagsställare till en försvarsorganisation liknande den, som sedan på våren 1808 upptogs i landtvärnet, ett förhållande, som tidigare synes hafva förbisetts.

som denna depesch förbigåtts, så hafva ur hela depeschserien med stor konsekvens de icke så fåtaliga stycken eller uttryck uteslutits, i hvilka Stedingk eller andra på något sätt yttrat sig berömmande eller erkännsamt om Gustaf IV Adolf eller hans politik. Härpå finnes en lång rad exempel; jag skall anföra några.

För den (6) 18 september har memoarsamlingen ovanligt nog aftryckt så godt som en hel depesch. Det enda, som uteslutits, är några dess afslutningsord. De följa omedelbart efter en anhållan från Stedingk, att konungen skulle återvända med sina trupper från Rügen — en anhållan, som för öfrigt förekommit i flere föregående depescher — och fortsätta därpå, att "det enda, som kan lugna oss midt i de faror, som omgifva oss på alla håll, är Eders Majestäts höga vishet, den kärlek Ni hyser till Edra undersåter och den, som de hafva ägnat Eder". Orden kunna sägas vara blott en öflig afslutningsfras, men när man aftryckt hela brefvet till och med uppmaningen att återvända från Rügen, så är det betecknande, att man strukit den fras, som sedan anförts såsom motiv för uppmaningen. I en depesch af den (25 okt.) 6 nov. till Ehrenheim förekommer ett liknande fall. Depeschen hade sändts från Petersburg, sedan dit anländt underrättelsen, att Gustaf IV Adolf afböjt det engelska anbudet om gemensamt uppträdande emot Danmark, vare sig så att svenska trupper skulle öfvergå till Seland, eller 10,000 man engelsmän stanna i Skåne, och Stedingk skref då därom bland annat: »*Här tyckes*

ställningen blifva mera gynnande för Sverige, sedan Hans Majestät så visligen afböjt Englands farliga anbud, och det är ej omöjligt att vi draga oss utur faran utan stor förlust.» Det är att observera, att denna kompliment för konungens handlingssätt står i en depesch icke till honom, utan till Ehrenheim — äfven på grund af sitt innehåll kan den för öfrigt ej gärna vara formulerad af hänsyn till mottagaren — men det passade icke i stycke med utgifvarnes editionsprinciper att offentliggöra ett sådant erkännande, och depeschen är också helt och hållet förbigången. Jag skall för öfrigt återkomma äfven till andra uttryck i densamma. Helt förbigången är ock en några dagar tidigare, den (17) 29 okt. afsänd depesch till Wetterstedt — alltså ej konungen — där Stedingk om samma sak bland annat yttrade: »*Jag beundrar konungens vishet*, som på samma gång han fasthåller sina principer och förbundet med England, dock icke låter sig ledas till företag, som skulle föra oss för långt och öka farorna utan att lofva minsta fördel.“ I den helt uteslutna depeschen af den (6) 18 november, som hade den betecknande utläggningen om vikten för Sverige af öppen handel med England, finnes ett liknande ställe. Efter afslutandet af ett samtal med Stedingk kallade tsaren denne tillbaka och bad att få visa honom en inskription, som han (tsaren) tänkte sätta på kanoner, som han erhållit från Sverige under det sista kriget — de voro köpta, men ännu ej fullständigt betalade. Tsaren hade med egen hand skrifvit inskriptionen; den löd:

»Icke en trofé, men ett vänskapsprof af konung Gustaf Adolf åt hans vän och bundsförvant kejsar Alexander», och detta meddelande om dess innehåll åtföljdes af de största vänskapsbetygelser från tsarens sida för konungen af Sverige. Depeschen är emellertid som sagdt förbigången vid tryckningen. [1])

Tio dagar senare afgick från Petersburg den vid tryckningen så märkligt stympade depesch af den (16) 28 november, som redan ofvan berörts. Den berörde närmare bland annat det dessförinnan till Petersburg anlända svar, som konungen i slutet af oktober i Helsingborg afgifvit på de ryska framställningarna. Om detta svar heter det i depeschen på följande sätt: »*De svar, fulla af vishet och hofsamhet, som Eders Majestät afgifvit på kejsarens bref och på den not, som hade sändts mig, hafva redan haft den bästa verkan här. Alla de, som fått kännedom om dem, öfverensstämma däri, att de bära prägeln af klokhet och af oändlig ädelhet. Kejsaren har varit mycket tillfredsställd med dem och har sagt åt madame Narischkin*" — som bekant hans älskarinna —, "*som frågade honom, om det skulle bli krig med Sverige: åh, visst icke, undantagandes för det fall, att konungen af Sverige skulle anfalla mig*". [2]) Detta

[1]) Jfr Schinkels Bihang, II, sid. 46.

[2]) "Les réponses pleines de sagesse et de modération, qu'Elle a faites á la lettre de l'Empereur et à la note qui m'avait été adressée, ont dèja fait le meilleur effet ici. Tous ceux, qui en ont connaissance, conviennent qu'elles portent le cachèt de la raison et d'infiniment de noblesse. L'Empereur en a été trés satisfait et il a dit á madame de Narischkin, qui

var således, enligt Stedingk, det allmänna omdömet i Ryssland om Gustaf Adolfs svar på den officiella framställning, som vid detta tillfälle gjorts honom från Ryssland; men ett sådant uttalande från rysk sida af gillande af konungens politiska hållning vid den tiden ville naturligtvis memoarutgifvarne ej publicera, och så uteslöts hela den delen af depeschen.

I en depesch af den (14) 26 december — för öfrigt feldaterad i Memoires — hafva vi ännu ett liknande fall, som ur vissa synpunkter är kanske än mer betecknande. För att få bort de erkännsamma orden har man nämligen där icke behöft utesluta vare sig en hel depesch eller ett helt stycke af en sådan, utan kunnat nöja sig med att stympa en mening, men har genom en sådan behandling af densamma naturligtvis än tydligare blottat afsikten. Stedingk meddelade i depeschen bland annat, huru han sökt verka för det bekanta medlingsförslaget, att Östersjöns neutralitet skulle vinnas på öfverenskommelsens väg, i det att engelsmännen frivilligt skulle afstå från att ditsända sina flottor, hvaremot deras kommersiella förbindelser med Ryssland skulle gå öfver Sverige, som skulle få förblifva neutralt. Han framhöll emellertid, att han nog trodde, att Gustaf IV Adolf skulle kunna förmå engelsmännen att antaga ett dylikt förslag, men att det ej skulle godkännas af Napoleon, som icke ville med-

---

lui demandait s'il y aurait la guerre avec la Suède: Ah, pour cela non, bien certainement: j'en excepte le cas ou le Roi de Suède m'attaquerait".

gifva någon neutralitet för Sverige, och att därför, om konungen vägrade att förklara sig mot England, Napoleon skulle drifva tsaren till en brytning med Sverige. Detta vore en allmän tro bland initieradt folk i Ryssland. "Ryska ministrar och generaler hafva", skrifver han, "sagt mig med egna ord: Tsaren hyser motvilja mot kriget med Sverige, och nationen afskyr det. *Om konungen fortfar att uppföra sig med sin vanliga hofsamhet och vishet, hafva vi intet skäl i världen, icke ens den minsta förevändning att anfalla Sverige.* Men trots detta kunna vi icke garantera, att detta anfall uteblir." Huru hafva då dessa de ryska ministrarnas och generalernas egna ord återgifvits i aftrycket af depeschen? Jo, det står, att "tsaren hyser motvilja mot kriget med Sverige och nationen afskyr det; vi hafva intet skäl i världen, icke ens den minsta förevändning, att anfalla Sverige" o. s. v. Men den där betecknande mellanmeningen: "*Om konungen af Sverige fortfar att uppföra sig med sin vanliga hofsamhet och vishet*", är utesluten. Något sådant fick ej uttalas i upplagan. Att längre fram i samma depesch man behållit ett stycke, som talar om att tsaren vid samtal om Sverige visade en viss knapphet, som ej bådade godt, men uteslutit följande mening, som innehåller, att de båda kejsarinnorna — hans moder och gemål — alltid lade i dagen den största vänskap för konungen af Sverige och med stort intresse talade om honom, är naturligtvis i stil med det hela.

Äfven andra exempel skulle kunna framdragas; här blott ännu ett, betecknande därför

att äfven det är hämtadt från ett bref till annan adressat än konungen. I memoarsamlingens depeschserie hafva nämligen äfven — i öfversättning till franska, originalen äro på svenska — aftryckts några af de Stedingks bekanta bref till öfverbefälhafvaren i Finland generalen af Klercker, genom hvilka han underrättade denne om det möjligen kommande anfallet. I det första af dessa, af den (16) 28 jan. 1808, slutar aftrycket med att framhålla, att "utom kejsaren och fransoser, som råda på honom, är ingen, till och med ryss, som icke förafskyr det" (angreppet).[1] Men originalets fortsättning: "*då konungens foglighet och bemödanden att förekomma en sådan olycka ligger i dagen och vinner honom allas, till och med hans fienders, största aktning*", är uteslutet, ehuru det tillhör samma mening. På detta sätt hafva sålunda vid depeschtryckningen gång efter annan de uttryck strukits, som vittnade om både vänners och fienders uppfattning, att Gustaf IV Adolf i detta kritiska läge uppträdde med klokhet, hofsamhet och ädelhet och bemödade sig att undvika krisen.

Det finnes slutligen ännu en serie af uteslutningar, som det kan vara skäl att särskildt fästa uppmärksamheten vid. Den gamla, kanske ännu allmänna uppfattningen af Stedingks verksamhet under dessa sista månader före krigsutbrottet är nog den, att Stedingk varnar och

---

[1]) Så i originalet; öfversättningen till franska i depeschaftrycket är ej fullt korrekt.

varnar, men att konungen slår döförat till och ingenting gör.[1]) Utgifvaren af Stedingks depescher har för sin del också positivt bidragit att stärka en sådan uppfattning, ty här och hvar, där Stedingk skrifvit ett varnande ord om huru tecken visade sig till en kris, har utgifvaren i noter tillagt egna anmärkningar, som framhålla, huru rätt de efterföljande tilldragelserna gåfvo Stedingk i hans förutsägelser. En uppmärksam granskare af inledningen till den svenska generalstabens redan förut berörda arbete om Sveriges krig 1808—1809 skall emellertid finna, att Stedingks roll ej blott varit den ständige varnarens. Och läser man depescherna i deras helhet *utan uteslutningar*, skall det än mer framträda, att Stedingk visst icke endast varnar. Förhållandet är snarare det, att han understundom varnar, men en annan gång, kanske i nästa depesch, skrifver, att det åter såge ut, som om stormen skulle gå förbi, eller som om dess utbrott åtminstone skulle kunna tillsvidare uppskjutas eller dylikt. Men här möter då åter en serie uteslutningar: varningarna hafva merendels fått stå kvar — och ytterligare markerats genom utgifvarens noter — men de då och då återkom-

---

[1]) "Allt ifrån september kommo varningar från svenske ambassadören i Petersburg, Stedingk, och meddelanden om ryska truppsamlingar på Finlands gräns. Men Gustaf Adolf lät icke varna sig . . . . . . Det är påfallande, att han under hela hösten 1807 knappast gjorde någon enda anstalt för rustningar, ehuru Stedingk oförtrutet fortsatte sina varningar" o. s. v. Edén, a. a., I, sid. 33 ff.

mande uttrycken, att det åter såg lugnare ut, eller att utbrottet syntes dröja, hafva vid tryckningen ofta uteslutits. Äfven härpå må till sist några exempel gifvas. Därvid bör ock erinras, att åtskilliga redan berörda fall, då Stedingk talat om det starka missnöjet i Ryssland med tsarens politik eller om belåtenheten på olika håll med konungens, naturligtvis också kunde räknas hit, ty sådana uttalanden kunna hos konungen svårligen hafva annat än ökat förhoppningarna, att faran kunde undgås.

Den (28 sept.) 10 okt. insände Stedingk en rätt utförlig depesch, som återfinnes i memoarsamlingen. Ur densamma har emellertid vid tryckningen, utan att detta på något sätt markerats, ur dess senare del uteslutits ett längre stycke, som bland annat antydde en viss tveksamhet hos tsaren rörande hans franskvänliga politik, och vidare angaf, hvilken politik "de klokaste" i Ryssland ansågo böra följas. Man befarade nämligen där, att Napoleon åter skulle kasta sig öfver Preussen och eventuellt utsträcka sitt eget välde ända till Weichsel. Enda medlet att förekomma en sådan olycka vore att icke förhasta sig, icke förtörna Frankrike, men ock ställa sig väl med England, och att på detta sätt de makter, som ännu ej underkastat sig oket, i tysthet lade råd, ej för att riskera ett nytt anfall, men för att skydda sig och bereda alla sina krafter till motstånd. För de enligt Stedingks tanke "klokaste i Ryssland" hägrade sålunda vid denna tid en för Sverige så gynnsam tanke som en tredje tillsvidare neutral mellangrupp; redogörelsen här-

för är emellertid vid depeschens tryckning utesluten. På samma sätt har förbigåtts ett stycke, hvari Stedingk, efter betonande af att Sverige i händelse af krig mellan Ryssland och England kunde blifva nödsakadt att välja mellan ettdera lägret, dock framhöll, att den nye ryske utrikesministern Rumiantsevs sätt att senast behandla honom visade, att man i Ryssland icke var bestämd att drifva sakerna till det yttersta.

Ur depeschen af den (12) 24 oktober, som eljes är tryckt i memoarerna, är en utförlig inledning utesluten, som bland annat innehåller, att Stedingk vid ett besök hos Rumiantsev funnit denne i den bästa sinnesstämning äfven gent emot Bourbonerna och deras parti i Frankrike, att han vidare också ansåg sig kunna bygga förhoppningar på Rumiantsevs medgörlighet och obenägenhet för hastiga och vidtutseende beslut, samt att denne endast gjort svaga invändningar, då Stedingk tog sig för att försvara engelsmännens uppträdande emot Köpenhamn och därunder till och med framhållit, att hela världen borde vara intresseradt af engelsmännens framgångar, då endast dessa vore i stånd att kraftigt motstå Frankrike, som hotade att uppsluka och plundra allt. Detta har som nämnts uteslutits ur depeschens början. Och då memoarsamlingen låter den sluta med att omnämna, huru tsaren hållit en revy med trupper, som sades vara bestämda att sändas till Finland i händelse af en brytning med Sverige, och efter dessa ord satt punkt, så har i verkligheten *samma sats* i depeschen fort-

satts med orden: "*men jag hoppas mycket, att denna brytning icke skall komma till stånd, och om den blott dröjer några år, och Eders Majestät lyckas att återgifva sitt land fred och lugn, skall Ryssland få så mycket att göra, att det, långt ifrån att vara farligt för Sverige, icke mer skall kunna blifva det för någon af sina grannar.*"

Detta var den (12) 24 oktober. Till de närmast följande depescherna hör en af den (23 oktober) 3 november, ställd till Ehrenheim, men helt och hållen utesluten i aftrycken. Den innehåller bland annat, att tsarens bekanta militäre rådgifvare general Pfuel sändts till ryska Finland för att studera därvarande militära förhållanden, att såsom skäl för resan uppgifvits trupprörelser, som sades hafva ägt rum på den svenska sidan af gränsen, att generalen emellertid nu återkommit med underrättelse, att inga sådana förekommit, och att "*alltsedan hafva rykten om krig med Sverige någorlunda försvunnit*". Längre fram i samma depesch heter det vidare, att tsaren i allt rådförde sig med den franska ministern i Petersburg Savary, och att svenskarne "icke kunna vara fullkomligen säkra på denna sida, så länge tsaren är förblindad öfver sin rätta ställning med Frankrike", att en division trupper sades skola afgå till Finland, "*men*", fortsätter Stedingk, "*inga anstalter göras till något fälttåg, och jag är till denna stund öfvertygad, att vi ingenting hafva att befara från Ryssland*, ehuru vår ställning är sådan, att vi böra vara beredda på anfall från alla sidor". Ännu den 3 november ansåg Stedingk

alltså, trots den allmänna osäkerheten, intet vara att befara från Ryssland, men detta hans uttalande har ej medtagits i memoarsamlingens depeschserie. Ett par dagar senare, i en likaledes utesluten depesch, daterad den (25 okt.) 6 nov., berörde han det nyss slutna fördraget mellan Frankrike och Danmark, och sade sig hafva erfarit, att det blott afsåge Danmarks försvar, och att däri "ingalunda var fråga om Sverige". Samtidigt öfversände han en not från Rumiantsev, innehållande tsarens tacksägelser för att svenskarne låtit återsända ett antal ryska soldater, som svenska trupper tagit från fransmännen under kriget i Pommern; tsaren hade med största erkänsla däri sett ett nytt bevis på den vänskap med konungen af Sverige, på hvilken han satte så högt värde. Det är också samma dag, den (25 okt.) 6 nov., som Stedingk i en förut omnämnd, likaledes utesluten depesch fäller de redan berörda uttalandena, om att *ställningen i Ryssland syntes blifva mera gynnsam för Sverige, sedan konungen så visligen afböjt Englands farliga anbud, och att det ej vore omöjligt att Sverige droge sig ur faran utan stor förlust.* I depeschens fortsättning meddelades vidare, att på grund af knappheten på lifsmedel *inga magasiner denna vinter kunde anläggas i ryska Finland;* "*det goda förtroendet mellan Ryssland och Frankrike kan omöjligen äga bestånd, redan förspörjas några symtomer, att det är i aftagande,* ehuru kejsaren personligen är mycket indisponerad mot England". Stedingk ansåg alltså vågskålen åter börja sänka

sig till Sveriges förmån, men allt hvad han därom yttrat, har förbigåtts.

Kort därpå följer den redan förut omnämnda, helt och hållet uteslutna depeschen af den (6) 18 november, som kom konungen tillhanda den 1 december, och hvars märkliga partier rörande omöjligheten för Sverige att bryta med England och om tsarens välvilliga yttranden om konungen af Sverige — tacksägelsen för kanonerna — redan ofvan berörts. Äfven i fråga om ett eventuellt ryskt angrepp på Sverige finnas däri andra i viss mån lugnande försäkringar. Visserligen förklarade sig Stedingk icke lita på tsarens vänskapsförsäkringar, utan antaga, att bland hemliga artiklar i Tilsitfördraget mycket väl kunde finnas en förbindelse att tvinga Sverige att tillsluta sina hamnar för engelsmännen, och likaledes omnämnde han fortgående ryska truppförflyttningar till ryska Finland, men därpå tillade han: "*Oaktadt allt detta tror jag ej faran vara öfverhängande, och jag inser ej, huru ryssarne skola kunna göra ett vinterfälttåg i Finland utan magasin, hvilka så vidt jag vet ej finnas där. Som Eders Majestät under nuvarande förhållanden ej kan blotta Sverige på trupper, synes mig det enda försiktighetsmått, som kan vidtagas, vara att skicka till Finland så mycket lifsmedel, ammunition och vapen som möjligt, och att för öfrigt anförtro sig åt försynen och åt Eders Majestäts undersåtars kärlek, två hjälpmedel som aldrig skola svika Eders Majestät. Om här funnes onda afsikter, borde man akta sig att bringa dem till utbrott genom att visa misstroende eller*

oro."[1]) Alltså, ännu i den depesch, som kom konungen tillhanda först den 1 december, tror Stedingk icke på någon öfverhängande fara, icke på möjligheten af ett ryskt vinterfälttåg i Finland, afråder från alla truppsändningar till Finland och uppmanar svenskarna att icke utmana ryssarne genom att visa misstroende eller oro. Men i den tryckta depeschserien hafva naturligtvis dylika uttalanden uteslutits.[2])

Tio dagar senare följde den redan förut omnämnda depeschen af den (16) 28 nov., som endast delvis tryckts, och af hvars uteslutningar ofvan refererats de märkliga uttrycken om det synnerligen gynnsamma intryck, som Gustaf IV Adolfs svar på framställningarna genom Alopæus gjort i Petersburg hos alla, tsaren icke undantagen — de hade ju befunnits fyllda af vishet och hofsamhet, präglade af klokhet och oändlig ädelhet — och om tsarens bestämda försäkran

---

[1]) Uttryckens lugnande innebörd är berörd både i Key-Åbergs förut omnämnda afhandling, sid. 28 och i Generalstabens *Sveriges krig*, I, sid. 49.

[2]) Alldeles samma tankegång uttalade Stedingk äfven i en — naturligtvis utesluten — depesch af den (2) 14 nov. till kanslipresidenten. Sedan han däri omnämnt, att en rysk division afgått till ryska Finland, fortsatte han nämligen: "*Trots detta tror jag icke ännu, att man på allvar tänker på att angripa oss, utan att hufvudändamålet är att hålla oss i schack på denna sida för att hindra oss att företaga något emot Danmark*, men jag upprepar, att man bör vänta och förbereda sig för alla eventualiteter, icke genom att samla trupper i Finland, utan genom att ditsända så mycket lifsmedel, vapen och ammunition som man kan."

till sin förtrogna väninna, att han för sin del icke tänkte angripa Sverige. Ännu så sent som den 28 nov. ansåg sig Stedingk alltså kunna meddela en dylik försäkran. Inledningsvis förklarade han också — hvilket uteslutits — att "*affärerna, hvad angå Sverige, icke förändrats här*" sedan depeschen af den (6) 18 nov., hvars lugnande försäkringar nyss återgifvits. Det var emellertid i slutet af samma depesch, som han, såsom äfven ofvan berörts, för den händelse ett angrepp skedde — i ett icke uteslutet stycke — ifrågasatte upprättandet af ett slags landtvärn. Han uttryckte därpå sin önskan, att dylika åtgärder ej skulle komma att behöfvas, och att freden måtte kunna bevaras — ännu tror han alltså på en sådan möjlighet — men tillade, att Sveriges läge sedan länge ej varit så kritiskt, hvarför man borde bereda sig för alla eventualiteter. "*Likväl vågar jag*", forsatte han, "*afråda hvarje truppsammandragning på Finlands gränser för att undvika allt, som kan ådraga sig uppmärksamhet eller tjäna en anfallande till förevändning*, men på samma gång kan man ej utan största risk försumma att i tysthet förbereda alla upptänkliga medel till motstånd."

Innan depeschen hunnit afgå, hade emellertid Stedingk hemifrån fått en order, som högeligen uppskrämde honom: konungens bekanta åtgärd att till tsaren på grund af dennes mottagande af franska ordnar återlämna Andreas-ordens insignier, likasom han vid ett tidigare liknande tillfälle återlämnat preussiska. I en apostille —

som naturligtvis tryckts — förklarade Stedingk sig i följd af denna åtgärd kunna vänta det värsta och ej vara viss, om han ens tre gånger tjugufyra timmar skulle få kvarstanna i Petersburg. Redan i nästa depesch af den (23 nov.) 5 dec. är han dock lugnare; ordensaffären uppgjordes i tysthet, förklarades från rysk sida vara förutsedd och försäkrades af Rumiantsev ingenting hafva inverkat på det vänskapliga förhållandet mellan tsaren och konungen af Sverige. Stedingk började ock denna depesch med de orden, att han en af de närmast föregående dagarna haft ett samtal med Rumiantsev, som, säger han, "återgifvit mig en smula hopp, *och som åtminstone gifvit mig den vissheten, att om(!) en brytning mellan Sverige och Ryssland kommer till stånd, den icke är så nära förestående, som jag hade trott*". Men ehuru denna depesch tämligen fullständigt tryckts i memoarsamlingen, så hafva — naturligtvis — just dessa inledningsord uteslutits. Varningen uti apostillen till föregående depesch för en plötslig brytning trycktes, dess återtagande däremot några dagar senare uteslöts. Och därmed fördoldes också det faktum, att Stedingk ännu i början af december, i en depesch, som kom konungen först tillhanda den 16 dec., uttalar sig i ovissa ordalag om huruvida öfverhufvud någon brytning mellan Ryssland och Sverige är att vänta.[1])

[1]) I samma depesch finnas jämväl åtskilliga andra uteslutningar, såsom t. ex. af ett par uttalanden af Stedingk, i hvilka denne ganska skarpt angrep Napoleon, och på ett

De tre senast berörda depescherna kommo, såsom redan angifvits, konungen till handa först i december, respektive den 1, 11 och 16, och träffade honom under resa från Skåne till hufvudstaden, den första i Helsingborg, den andra i Halmstad och den tredje i Linköping. Stedingk hade afrådt från både truppsändningar till Finland och truppsammandragningar vid dess gräns. Det torde måhända kunna ifrågasättas, huruvida de af honom tillstyrkta åtgärderna — öfversändandet af lifsmedel, vapen och ammunition — på grund af den sena årstiden numera voro möjliga att i någon större utsträckning verkställa. [1]) Så främmande för alla försvarsanstalter, som ständigt uppgifves, har i hvarje fall konungen icke varit. Den 1 december afgick sålunda order om generalmönstring af hela rikets båtsmanshåll, och den 8 december befallning till alla landshöfdingar och militära chefer i Finland, att genast besiktnings- och kassationsmönstringar skulle hållas därstädes. Den 5 december beordrades vidare befälhafvande amiralen öfver örlogsflottan att

---

annat ställe, där Stedingk talat om Gustaf IV Adolfs stora redbarhet, af de i depeschen tillagda orden: "som är känd och värderad öfver allt".

[1]) Den ryske ministern i Stockholm Alopæus skref den (29 november) 11 december och redogjorde för, huru starka enligt hans tro trupperna i Finland då kunde anses vara — omkring 12,000 man — samt tillade, att någon förstärkning har icke sändts dit härifrån "och skall knappt kunna komma dit under denna årstid". (Ryska utrikesministeriets arkiv, St. Petersburg.) Ett liknande yttrande af honom något senare, se nedan sid. 127.

sätta flottans samtliga större och mindre örlogsfartyg i sådant skick, att den "vid påkommande hastigt behof kan snart utlöpa", och samma dag anbefalldes generalfälttygmästaren att, där ej kälkar för fältartilleriets transporterande redan funnes, låta fortast möjligt anskaffa sådana, för att vid "inträffande behof fältartilleriet må kunna under infallande vintertid finnas i brukbart stånd". Den 19 december vidtogs jämväl åtgärder för förenkling af gevärskompletteringen vid regementena. I själfva verket finnas äfven senare än i december i Stedingks depescher uttryck af hans förhoppning, att icke alla möjligheter till fredens bevarande eller åtminstone fredsbrottets undanskjutande voro uteslutna. Ännu den (11) 23 januari framhöll han sålunda — hvilket vid depeschens tryckning uteslutits — att han hoppades något uppskof af det från Sverige framburna förslaget om Östersjöns neutralisering på fredlig väg, och den (17) 29 januari skref han — hvilket egendomligt nog fått stå kvar — att han trots allt alltid hoppats, att den goda sidan skulle få öfverhanden, och *att man åtminstone skulle uppskjuta det olycksaliga företaget tills fram på våren, eller att man skulle hindras af brist på lifsmedel och foder.* I stil med öfriga uteslutningar i depeschserien står gifvetvis äfven, att den bekanta, från annat håll kända depesch af den (9) 21 februari alldeles saknas, i hvilken Stedingk redogjorde för sitt sista samtal med tsaren, under hvilket denne fällde det ökända yttrandet: "Gud är mitt vittne, att jag icke efter-

sträfvar en enda by af konungens, Er herres, stater.“ [1])

Beträffande den nu senast berörda typen af uteslutningar, uteslutandet af yttranden, som antydde att faran icke var så öfverhängande, så får, hvad därom här framhållits, gifvetvis icke tolkas så, som skulle icke äfven varningar förekommit; sådana stå ju i vissa af depescherna och äro redan förut bekanta. Men det är klart, att om en depeschserie innehåller dels varningar eller uttryck af oro, men dels också förhoppningar, att faran skulle gå förbi eller åtminstone dröja att förverkligas förrän längre fram, och om därpå vid depeschernas tryckning utgifvaren bibehåller och understryker de förra, men utesluter de senare, så ger han ett alldeles skeft intryck af hvad depescherna i självfva verket innehållit om krigsfaran. Stedingks memoarer gifva i föreliggande fall just ett sådant skeft intryck af de underrättelser från Ryssland, på hvilka Gustaf IV Adolf hade att stödja sig, när han bestämde sina politiska åtgärder och skred till eller underlät att vidtaga försvarsanstalter. [2])

Detsamma gäller gifvetvis äfven de andra grupperna af uteslutningar. Går man så till väga, som här skett, tar man för det första bort en

---

[1]) Depeschen finnes refererad i *Schinkels Minnen*, IV, sid. 264 ff.

[2]) Man vet ju också numera, att tsaren i självfva verket i det längsta tvekade att anfalla. Vandal, A., *Napoléon et Alexander I*, I, sid. 274 ff.

rad af ställen, som påvisa att *reala skäl*, sakskäl, förelågo för konungens och Sveriges politik — i detta fall landets handelspolitiska läge —; tar man vidare bort åtminstone en del af de ställen, som handla om det allmänna missnöje, som rådde i Ryssland öfver Alexanders politik efter freden i Tilsit; tar man därnäst bort en stor del, ja, så vidt jag kunnat finna, så godt som alla de ställen, som berömma Gustaf IV Adolf eller utsäga, att hans politik var uppskattad äfven hos motståndare, att den icke blott af hans minister i Petersburg, utan äfven af ryssarna erkändes vara präglad af vishet, hofsamhet och ädelhet och detta särskildt i afseende på vissa speciella, för denna kris betydelsefulla politiska åtgärder — såsom i detta fall svaret till England och svaren till Ryssland, — tar man vid utgifvandet bort allt sådant, så blir icke blott själfva aktpublikationen tendentiöst otillförlitlig, utan därmed också den bild, som den ger sig ut för att teckna af vare sig situationer eller personer, snedvriden. Det är emellertid just ett sådant utgifningssätt, som vi nu veta hafva tillämpats vid utgifningen af depescherna i Stedingks memoarer.

Tydligt är ock, att detta resultat i hög grad måste vara ägnadt att styrka den af mig häfdade uppfattningen om nödvändigheten af en ganska djupgående revidering af den svenska historieskrifningen öfver denna period. Det är också klart, att hvad som här framkommit t. ex. om sakskälen för konungens engelsk-vänliga politik, om samtidas ganska erkännsamma bedömande

af vissa hans politiska afgöranden och om arten af de underrättelser rörande krigsfaran från öster, som Stedingk faktiskt sände honom, måste bidraga att ställa honom i en gynnsammare dager än tidigare. Försöken att fortfarande häfda den gamla åskådningen måste äfven på dessa punkter väsentligt modifieras. Därmed är visserligen ingalunda gifvet, att konungen själf alltid skulle stå felfri uti krisen, blott att fortfarande en omfördelning af skuggor och dagrar är nödig.

I detta sammanhang skulle jag emellertid vilja erinra om äfven en annan sak. Det är som bekant tyvärr så, att vår svenska historieforskning och historieskrifning endast i alltför ringa grad blifvit känd och utnyttjad af den utländska historieforskningen äfven på sådana punkter, där Sveriges historia står i den allra närmaste kontakt med den allmänna. En förklaring härtill ligger ju däri, att den utländska forskningens målsmän i regel i ganska liten utsträckning äro mäktiga vårt språk. Stedingks memoarer hafva emellertid här utgjort ett undantag, tack vare sin affattning på franska. Dem kan man därför också finna citerade både här och hvar; det kan vara nog att här särskildt erinra om två sådana hufvudförfattare på denna tids områden som exempelvis de båda fransmännen Sorel och Vandal i deras berömda verk öfver den europeiska politikens hufvudfrågor under nu ifrågavarande period. [1]) Under sådana förhållanden är det dubbelt beklag-

[1]) Sorel, A., *L'Europe et la révolution francaise*; Vandal, a. a.

ligt, att denna aktpublikation icke skall vara bättre, än hvad den är. Och det synes därför böra här betonas, att äfven detta måste anses vara ett mycket starkt bevis för önskvärdheten, att något och helst icke så litet kunde göras för att på ett eller annat sätt bringa den utländska historiska forskarvärlden i större beröring med och kännedom om äfven den svenska historieforskningens nyare utveckling och forskningsresultat. Huru sådant skall ske är en annan fråga, men saken är i sig själf så viktig, att den mer än väl kan förtjäna att så ofta som möjligt bringas på tal. Gustaf Löwenhielm på sin tid trodde, att Stedingks memoarer skulle kunna göra skada, om de icke underkastades en afsevärd mängd "kastrationer och emendationer". Såsom vi nu sett, hafva de gjort mångdubbel skada just i följd af de tendentiösa uteslutningar, med hvilka utgifningen skedde.

III.

RYSKA DEPESCHER FRÅN SVERIGE VID KRIGSUTBROTTET 1808

De båda föregående uppsatserna torde hafva klargjort, huru Gustaf IV Adolfs ställning i den europeiska krisen vid 1800-talets början väsentligen bestämdes af de ekonomiska motiv, som 1803 nödgade honom att söka knyta goda förbindelser med England och 1807 hindrade honom att bryta med detta land. Läget vid sistnämnda tid skall för öfrigt här ytterligare belysas. Riktningen af konungens politik är sålunda både förklarlig och försvarlig. Utgången blef däremot i hög grad olycklig, och frågan, hvarför så skedde, framställer sig alltså helt naturligt. Jag har i min förut nämnda skrift om *Vårt hundraårsminne: krisen 1808—1809* besvarat den frågan så, att det framför allt berodde på de ledande kretsarnas föreställningar om Napoleons oöfvervinnerlighet och förkärlek för hans politik, deras däraf alstrade ovilja mot konungens handlingar och den förlamande inverkan på försvarsåtgärderna denna inre tvedräkt medförde, i det att konungen ej var stark nog att bemästra den. När England i allt fall snart skulle tvingas på knä, mången trodde inom några få månader — var,

så resonerade man, hvarje dags framhärdande i striden mot Napoleon landsfördärfligt; ju förr vi kunna göra slut därpå, dess bättre. I en senare uppsats »*Gustaf IV Adolf och general-Moore*» [1]) hafva nya bevis framlagts till stöd för denna uppfattning om konungens isolerade ställning, och det har bland annat påvisats, huru dåtida engelska iakttagare visa sig hylla densamma.

Här skall nu i stället något beröras, hvad en rysk betraktare samtidigt kan hafva att förmäla.

Mannen ifråga är den dåvarande ryske ambassadören i Stockholm *Frans David Alopæus*. Släkten var finsk; stamfadern hade tillhört bondeklassen och hetat Kettunen. Emellertid studerade på 1600-talet en af släktmedlemmarne till präst och skulle då, såsom brukligt var, hafva ett mera lärdt ljudande namn, och eftersom det finska ordet *kettu* betyder räf, så kallade han sig efter det grekiska *alopex* (= räf) Alopæus. På en diplomat kunde ju namnet passa icke så oäfvet. Vår minister David Alopæus' farfar var prost, och hade 1710 kort efter Viborgs fall af ryssarne fått och mottagit ett slags kyrkligt chefskap i Viborgs län, d. v. s. han hade på detta sätt anslutit sig till dem, innan ännu länet var afträdt. Dennes son blef biskop i samma bygder, och sonsönerna, Maximilian och David, båda framstående ryska diplomater. Till Sverige hade David, som var född 1769, kommit 1801, först såsom legationssekreterare, men blef 1803 upp-

---

[1]) *Historisk Tidskrift*, 1912.

höjd till ambassadör. Om de tidigare skedena af hans verksamhet hos oss äga vi ännu icke någon närmare undersökning. Att åtminstone vid något tillfälle konung Gustaf IV Adolf ansett sig hafva anledning att vara starkt missnöjd med honom, är emellertid kändt; och Frankrikes chargé d'affaires i Stockholm Caillard skref 1803 om Alopæus, att han vore känd för att icke älska Sverige och där själf vore mera fruktad än älskad.[1]) Utan tvifvel var han emellertid en mycket dugande man i sitt fack, och för sin verksamhet i Sverige egde han utom allmänna kvalifikationer äfven en speciell, som måste i hög grad hafva gagnat honom: han behärskade gifvetvis svenskan som sitt modersmål. Det är några drag ur hans depescher från Sverige från senare delen af 1807 och förra delen af 1808, som här skola meddelas till belysande af ställningen.

Det har tidigare plägat framhållas, att när krisen på hösten 1807 alltmer närmade sig, Gustaf IV Adolf icke kunde förmås till någon som helst eftergift, ingenting gjorde för att undvika den hotande stormen. Uppgiften är, så vidt jag kunnat finna, icke grundad. Men man får skilja på två moment, två sidor af den fara som förelåg. Man hade först den gamla fortgående striden mellan Sverige och Frankrike, och beträffande denna torde det vara alldeles riktigt, att konungen icke tänkte sig någon separatfred med Napoleon.

[1]) Caillards depesch den 10 Thermidor år XI. Franska utrikesministeriets arkiv.

Han visste ju, att nu, mer än någonsin, en anslutning till kontinentalsystemet var villkoret för hvarje separat uppgörelse med Napoleon, och en sådan brytning med England kunde, enligt hans öfvertygelse, Sverige icke underkasta sig. I förbund åter med England, hvars flottor behärskade hafven, var Sverige åtminstone största delen af året oåtkomligt för franska trupper och kunde således med godt hopp fortsätta den striden. Gent emot den nya fara däremot, som efterhand framträdde från Rysslands sida på grund af uppgörelsen i Tilsit mellan Napoleon och Alexander, visade han sig ingalunda omedgörlig, utan den sökte han i det längsta att undvika eller att åtminstone uppskjuta. Vi, som numera känna de hemliga villkoren i Tilsit — att Sverige genom ryskt ingripande borde tvingas till brytning med England — veta ju, att äfven den nya faran var ytterst svårfrånkomlig, måhända oundviklig; men samtidens Sverige var icke lika väl underrättadt. Man kunde i själfva verket också hafva skäl för sina förhoppningar. Ända till freden i Tilsit hade Sverige och Ryssland stått såsom bundsförvanter, Gustaf IV Adolf hade gjort tsaren mången tjänst, och det är af intresse att i brefväxlingen mellan den ryska utrikesledningen och Alopæus under första hälften af 1807 läsa, huru det ständiga temat österifrån äro maningarna till konungen af Sverige att för intet i världen närma sig Napoleon och öfvergifva koalitionen emot honom. Man skulle säga honom, framhölls det en gång, att han icke kunde lyssna

till Bonapartes trolösa förespeglingar, utan att utsätta sig för evärdligt tadel, icke förändra system utan att blifva sin fasta och ädla karaktär otrogen.[1]) Konungen af Sverige kunde hafva full rätt att vänta, att den bundsförvant och svåger, som så talat, icke, låt vara att han själf tvingats till freden i Tilsit, skulle låta sig förmås att trolöst öfverfalla honom. Vi hafva i föregående uppsats också redan hört, att tsaren i själfva verket länge tvekade, och att i allmänhet de inflytelserikare kretsarne i Ryssland — däribland tsarens moder — voro afgjorda motståndare till ett angrepp på Sverige. Rykten gingo till och med om tanken på en statskupp för att förhindra det.

Under sådana förhållanden skedde omkastningen i den ryska politiken ingalunda ögonblickligt och tog sig ej heller genast formen af ett kraf på Sveriges anslutning till kontinentalsystemet eller på öppet krig mellan Sverige och England. Man tog i stället, såsom redan i föregående uppsats antydts, en alldeles ny utgångspunkt: Englands uppträdande mot Köpenhamn i augusti—september 1807; man gräfde fram de gamla neutralitetsförbunden mellan Sverige, Ryssland ochDanmark från 1780 och 1800, hvilka som bekant bland annat stipulerat Östersjöns karaktär af slutet haf, så att den och dess kuster skulle skyddas för alla fientligheter och våldsamheter, och man framhöll sig önska dessa traktaters tilläm-

---

[1]) Ryska utrikesministern Budberg till Alopæus den 14 jan. (g. st.) 1807.

pande under föreliggande omständigheter. Alopæus fick sålunda på hösten 1807 order att från Stockholm begifva sig till den plats, där konungen vistades, och där höra sig för hos honom om saken. Han skulle bland annat betona, huru den engelska aktionen varit fullständigt oförenlig med de traktater, "som förena de tre nordiska makterna för upprätthållande af Östersjöns lugn", påminna om de farliga följder detta uppträdande kunde hafva, om Sverige och Ryssland ställde sig likgiltiga därför, och fråga konungen af Sverige, hvilka åtgärder han i förening med Ryssland ville vidtaga för att ge kraft åt deras inbördes förbindelser, därvid framhållande, att tsaren vore beredd att biträda alla kraftåtgärder, som Sverige kunde finna nödiga. För öfrigt skulle han i möjligaste mån undersöka stämningen hos konungen och hans omgifning, särskildt Sveriges förhållande till England, och om det på Englands anstiftan förehade några planer mot Ryssland.[1])

Alopæus träffade konungen i Helsingborg och hade där med honom 27 oktober ett samtal, öfver hvilket han gifvit en utförlig redogörelse i en

---

[1]) Rumiantsevs koncept till instruktionen för Alopœus, dat. d. 24 sept. 1807 (g. st.), med påteckning att den underskrifvits och expedierats d. 27 sept. (Ryska utrikesministeriets arkiv, St. Petersburg). Bredvid ligger bl. a. ett annat koncept med rätt afvikande, något skarpare lydelse, men påskriften "non avenue". Det är min förhoppning, att det skall blifva mig möjligt att annorstädes på originalspråket trycka det viktigaste af de depescher, hvarpå denna och följande uppsats stödja sig.

depesch hem af den (19) 31 oktober. Han slutar den med att meddela, att konungen bemötte honom med mycken älskvärdhet och talade utan häftighet och utan den myndiga ton, som hos honom förrådde ett envist beslut; att hvad han yttrade syntes genomtänkt och öfverlagdt på förhand; att han tycktes vara beredd på Alopæus' anmärkningar mot engelsmännen och syntes hafva föresatt sig att försvara dem, men att han "omsorgsfullt undvek att gifva sig in på frågor, rörande hvilka det skulle varit af vikt att utforska hans mening". Konungen synes alltså hafva tillämpat den kloka diplomatiska maxim, som på sin tid Axel Oxenstierna plägade inprägla hos unga diplomater, nämligen att man "icke skulle låta locka tungan sig ur munnen"; han har aktat sig att gifva sig in på ömtåligare punkter och har på detta sätt sökt draga ut på afgörandet.

Alopæus' egen framställning af samtalet gifver ock det intryck, att konungens svar ej sällan voro träffande. Gent emot Alopæus' angrepp mot engelsmännen häfdade han, att mot en fiende, så likgiltig vid valet af medel som Frankrike, kunde man ej annat än begagna sig af medel, måhända ogillade af moralen, men godkända af politiken och nödvändigheten; att engelsmännen ej kunnat annat än antaga, att de hemliga bestämmelserna i Tilsit hade varit till deras skada, och att därför klokheten bort bjuda dem att söka förekomma deras verkan; och att det vore tydligt, att fransmännen skulle söka bemäk-

tiga sig Holstein för att tvinga Danmark att utlämna sin flotta och stänga Öresund för engelsmännen o. s. v. Alopæus' svaromål härpå blef en fras, att just emot en hänsynslös och trolös fiende måste man uppträda med den största rättframhet och under iakttagande af moralens strängaste regler för att på honom vältra hela skulden, och därpå en förklaring att misstankarna angående de hemliga artiklarna i Tilsitfördraget voro mycket ogrundade, hvilket bäst bevisades af ryssarnes hofsamhet efter engelsmännens senaste våldsamheter — det sista ett påstående om Tilsitfreden, som ju på ett betecknande sätt belyste hans föregående ord om rättframhet i politiken. Han sökte också framhålla, att den stränga neutralitet Danmark dittills iakttagit bort öfvertyga en hvar, att det ej med den svaghet, man tilltrodde det, skulle gifva vika för Frankrikes hotelser, och att det, innan det skulle kasta sig i fransmännens armar, skulle rådfråga de äfventyrliga risker, för hvilka det i sådant fall gått att utsätta sig från Rysslands(!), Sveriges och Englands sida — onekligen en egendomlig utläggning af förhållandena, gifven, som den var, några dagar, innan å ena sidan Danmark, den 31 oktober, slöt sin offensiv- och defensivtraktat med Frankrike, hvilken bland annat förutsatte ett danskt-ryskt angrepp på Sverige, å andra sidan Ryssland, den 8 november, förklarade de diplomatiska förbindelserna med England afbrutna. Konungen förklarade också, trots Alopæus' invändningar, sig icke hysa samma tilltro

till Danmarks motståndskraft gent emot franska påtryckningar.

Så gick Alopæus in på sin hufvudfråga och sporde om konungens tankar rörande Östersjöns försvar mot de trakasserier, engelsmännen utöfvade "i trots af de traktater, som förena Nordens tre hof för upprätthållande af dess lugn". Men, berättar han, "konungen tvingade mig att angifva dessa trakasserier och uttryckligen uppgifva, hvilka traktater jag menade". Och när då Alopæus naturligtvis ej kunde anföra annat än neutralitetsförbunden, svarade konungen, att han vore öfverraskad att nu finna det ryska hofvet göra anmärkningar mot några engelska krigsfartygs uppträdande i Östersjön, när det självt under den senaste sommaren anmodat England att blockera de Östersjöhamnar, fienden besatt; att denna åtgärd blifvit oeftergiflig, när nu Preussen stängde alla sina hamnar för engelsmännen; att han, konungen, 1801 icke begärt bättre än att försvara Östersjöns säkerhet, men att Ryssland då öfvergifvit principen därom, hvarför han trott, att det ej mer skulle blifva fråga därom; samt att det för öfrigt syntes honom, som om Rysslands fientliga hållning emot England icke så mycket härrörde från de tre nordiska hofvens intressen, som från det ryska hofvets förbindelser med Frankrike, i hvilka han ej kunde taga del, då de voro honom lika främmande som okända. I Alopæus' svar ingingo, utom åtskilligt klander mot Englands tidigare uppträdande, förklaringar, att han icke hade någon kännedom om någon

rysk inbjudning till engelsmännen att blockera de preussiska hamnarna(!) att Rysslands afsikter och hållning mot England voro ingenting mindre än fientliga — man skulle blott gent emot *alla* skydda Östersjön —, att Sverige på grund af sina handelsintressen vore närmast att frukta Englands fortsatta framfart, och att Rysslands förbindelser med Frankrike ej kunde ingifva någon misstro, då en fredstraktat icke vore en allians. Såsom man finner, idel förklaringar af synnerligen ringa bärkraft, delvis i fullständig strid med föreliggande fakta.[1]) Konungen afböjde också en fortsatt diskussion om England på ett ganska originellt sätt. "Har ni redan", sade han, "här träffat er gamle vän mr Pierrepont?[2]) Med honom borde ni tala om de klagomål ni har att göra öfver Englands uppförande i Östersjön, han skall säkert hjälpa till att stilla dem."

Man kan svårligen bestrida, att från konungens sida detta replikskifte fördes med både fyndighet och klokhet. Hans argument äro alltjämt sakligt vida starkare än den ryske ministerns, och särskildt hade han på ett slående sätt upp-

[1]) I fråga om Alopæus' uppträdande kan måhända ifrågasättas, huru långt han var invigd i Tilsitfredens hemligheter. Därmed må dock vara huru som helst; äfven om vissa yttranden fällts på god tro, så har i hvarje fall den framställning, han på sin regerings uppdrag lämnat af vissa fakta, varit falsk.

[2]) Pierrepont var Englands dåvarande minister i Sverige, som under hela den föregående tiden varit Alopæus' bäste medhjälpare i att kvarhålla Sverige i koalitionen mot Frankrike.

visat orimligheten af det ryska föregifvandet, att de redan för länge sedan öfvergifna neutralitetsförbunden nu vore tillämpliga. I enlighet därmed voro ock, såsom redan i föregående uppsats framhållits, hans svar till tsaren affattade; äfven där hade på liknande sätt ohållbarheten påvisats af de förutsättningar, på hvilka de ryska skrifvelserna byggt hela sin framställning, då de ifrågasatt, att Sverige nu skulle tillsammans med Ryssland spärra Östersjön.[1]) Att ett sådant svar borde vara ägnadt att hos motståndaren väcka eftertanke och därigenom uppskjuta, kanske afvärja en brytning, ligger i dagen. Vi hafva ofvan sett, att det enligt Stedingks försäkran också hade en god verkan i Petersburg. Det var nämligen efter dess inhändigande, som Stedingk kunde inberätta, att dessa svar "fulla af vishet och hofsamhet" där haft den "bästa verkan", att alla som sett dem, voro ense, att de präglades "af klokhet och oändlig ädelhet", samt att äfven tsaren varit "mycket tillfredsställd med dem" och till en bland sina förtrognaste förklarat, att krig icke förestode, om ej Sverige anfölle.[2])

I sistnämnda hänseende kunde ock Alopæus lugna sitt hof. Han sökte nämligen genom samtal äfven med andra än konungen sondera stämningen och hade, såsom han meddelade i en ny depesch af samma dag, den 31 oktober,[3]) därvid särskildt lagt sig vinn om

---

[1]) Se ofvan sid. 66.

[2]) Se ofvan sid. 77

[3]) Från Alopæus finnas tre depescher af den (19) 31 ok-

att få två frågor besvarade. Den ena, om konungen ville medverka till några kraftåtgärder, ägnade att garantera Östersjöns lugn, den andra, om han i motsatt fall planerade något företag mot Rysslands gränser. Men båda frågorna ansåg sig Alopæus kunna besvara nekande. Hvad den senare angick, förmenade han, att det var af fruktan för sina undersåters missnöje med hans engelsk-vänliga politik, som konungen icke skulle våga att "taga aktiv del i Englands våldsåtgärder". Motiven torde varit andra, och en viktig roll har säkerligen spelats af sträfvandet att undvika allt, som kunde verka utmanande i Petersburg,[1]) men det faktum stod kvar, som Alopæus uttryckte med orden, att "han (konungen) har iakttagit och fortsätter att iakttaga till det yttre en sträng neutralitet i fråga om expeditionen mot Seland och blockaden af denna ö". Och af det föregående veta vi jämväl, att just denna konungens återhållsamhet gent emot de engelska förslagen om aktiv medverkan med engelsmännen genom vare sig svenska truppers landsättande på Seland eller engelska truppers

---

tober, den första angående samtalet med konungen, den andra, äfven den utförlig, rörande ställningen i allmänhet i Sverige, samt en tredje af mindre betydenhet.

[1]) Jfr min uppsats *"Gustaf IV Adolf och general Moore"*, Hist. Tidskr. 1912, sid. 13. Alldeles samtidigt uppmanade Gustaf IV Adolf engelska regeringen att icke vidtaga något, som kunde påskynda ett afgörande, enär i Petersburg "den minsta småsak skulle kunna komma vågskålen att luta uteslutande till förmån för Bonaparte". *Sveriges krig åren 1808—1809*, I, sid. 43.

öfvervintrande i Skåne ej blott hos Stedingk, utan ock hos ryssarna tillvann sig särskildt erkännande, samt syntes bidraga att i Petersburg göra ställningen för Sverige mera gynnsam.[1]) Äfven på detta sätt har konungen sålunda försökt att hålla en brytning med Ryssland tillbaka.

Till dessa försök att undgå eller åtminstone uppskjuta konflikten hörde ock det förslag, som från svensk sida något senare framställdes om att det mål, Östersjöns neutralisering, som ryssarna föregåfvo sig vilja vinna, skulle, i stället för genom kraftåtgärder, ernås på fredlig väg genom fri öfverenskommelse mellan respektive makter. Engelsmännen skulle frivilligt afstå från att skicka sina fartyg in i Östersjön; Sverige skulle i stället få förblifva neutralt under kriget mellan Ryssland och England. Sjöfarten på Östersjön skulle sålunda få fortgå ostördt, och Östersjöländernas exportartiklar skulle sedan till fördel för alla parter kunna öfver Sverige, särskildt Göteborg, fraktas ut i världsmarknaden. Förslaget framlades först af Stedingk mera antydningsvis under ett samtal med Rumiantsev den 1 december och godkändes af Gustaf IV Adolf, så snart han i midten af december genom en depesch från Stedingk af den 5 december fått kännedom därom, samt frambars alltså därefter äfven officiellt till den ryska regeringen i nästa officiella kommunikation till densamma, en not från Stock-

[1]) Jfr ofvan sid. 75.

holm af den 11 januari 1808. England underrättades naturligtvis också därom, och det visade sig, att det engelska kabinettet för sin del gärna godkände detsamma. Hvad åter angår Ryssland, så "tillbakavisade", enligt Stedingk, Rumiantsev "det icke alldeles", då det först frambars, ehuru han förklarade sig anse det svårt att förena med Frankrikes planer mot England och jämväl med Rysslands, som, sade han, önskade hämnas på England.[1]) När det sedermera i slutet af januari återkom, synes man i Sverige icke längre hafva fäst synnerliga förhoppningar vid, att det skulle kunna omintetgöra brytningen, men man hade hoppats, att dess handläggning skulle åtminstone uppskjuta ett angrepp. Ännu den 23 januari 1808, då det för andra gången var å bane, skref också Stedingk, att han af dess behandling hoppades om också blott en smula uppskof.[2])

Det har antydts, att detta förslag skulle från svensk sida icke hafva inneburit något allvarligt försök till neutralitetspolitik, och att det öfverhufvud kom för sent för att hafva någon inverkan.[3]) Hvad det sista angår, så hade i hvarje fall Stedingk icke den tron vare sig, då han i december först framställde det, eller, såsom vi

---

[1]) Stedingks depesch den 5 december. *Memoires du comte de Stedingk,* II, sid. 398.

[2]) Depesch af den (11) 23 januari. Den del af depeschen, hvari denna förhoppning uttryckes, har emellertid uteslutits i memoarsamlingens depeschaftryck, utan att uteslutningen på något sätt markerats.

[3]) Edén, a. a., sid. 34.

sett, ännu långt senare. Det samtal den 1 december, då det första gången framlades i Petersburg, var det första sammanträffandet mellan Stedingk och Rumiantsev, efter det att den sistnämnde aflåtit Rysslands svar på de svenska skrifvelserna från Helsingborg. Man hade nämligen i Ryssland uppskjutit detta till den 28 november; förrän detta skett, hade naturligtvis hvarken Stedingk eller hans konung någon anledning att framställa nya förslag, helst, såsom vi erinra oss, Helsingborgsskrifvelserna omedelbart efter sin ankomst ansågos hafva gjort ett synnerligen gynnsamt intryck i Petersburg. Hvad åter beträffar innebörden af det svenska neutralitetsförslaget, så är det tydligt, att om eller så länge Rysslands verkliga intresse i konflikten öfverhufvud inskränkte sig till hvad man föregaf, Östersjöns skyddande, så måste det svenska förslaget hafva varit synnerligen acceptabelt, eftersom målet därigenom kunnat vinnas på fredlig väg. Förslagets slutliga förkastande är under sådana förhållanden blott ett bevis, bland andra, på att det föregifna skälet åtminstone numera blott var ett svepskäl, och att Ryssland icke ville medgifva Sverige någon neutralitet. Det ligger också för öppen dag, att när den ryska politiken omsider på det viset låtit sig kedjas fast vid Frankrikes, hade inga neutralitetsförslag från Sveriges sida längre hjälpt. Men att sålunda alla svenska sträfvanden efter neutralitet eller efter uppskof omsider blefvo resultatslösa, berättigar naturligtvis icke att bestrida deras vare sig

tillvaro eller allvar. Och det torde nog för närvarande få vara en öppen fråga, om de icke i verkligheten i någon mån medverkat till de dröjsmål, som faktiskt en tid gjorde sig gällande i Ryssland.

När det ryska svaret på de svenska Helsingborgsskrifvelserna ändtligen afgafs i en not af den (16) 28 november, var dess hufvudsakliga innebörd en bestämd begäran om uppfyllande från Sveriges sida af de traktater, som rörde Östersjöns säkerhet, och en bestämd förfrågan, hvilka åtgärder konungen af Sverige ärnade vidtaga, sedan han nu fått veta, att Ryssland brutit med England och vore beredt att med alla medel hindra detta land att mot Danmark eller någon annan baltisk makt förnya de våldsåtgärder, som "man icke kunde lämna ohämnade". Man fasthöll alltså fortfarande den ohållbara ståndpunkten om neutralitetsförbundens fortfarande giltighet, och det är tydligt, att där bakom utan synnerligt omsvep låg krafvet på en brytning mellan Sverige och England. Denna ryska not, som Stedingk insände tillsammans med en depesch af den 5 december, kom konungen tillhanda först den 16 i Linköping, där han då befann sig på återresan från Skåne. Det svenska svaret kunde, så vidt man ej ville krig med England, till sitt innehåll icke blifva annat än nekande. Man dröjde emellertid något med detsamma dels för att erhålla underrättelser från England om det understöd man kunde påräkna därifrån — det hade redan tidigare begärts — dels förmodligen

för att äfven nu vinna en smula uppskof. Svaret afgick slutligen den 11 januari eller samma dag, som den hemliga krigsberedningen tillsattes. Hufvudinnehållet var, såsom redan antydts, det officiella anbudet om Östersjöns neutralisering på fredlig väg.[1])

Samtidigt med att den ryska noten af den (16) 28 november aflämnades till Stedingk, öfversändes den till Alopæus jämte en skrifvelse af likartadt innehåll, ehuru måhända i tonen skarpare mot Sverige, som ålade honom att i Sverige förfäkta samma synpunkter som i noten. Det dröjde dock, innan han inför Gustaf IV Adolf fick tillfälle därtill, ty dels hade denne ännu icke återkommit till Stockholm,[2]) dels vistades konungen äfven efter sin återkomst länge hufvudsakligen på Gripsholm. Däremot träffade Alopæus kanslipresidenten von Ehrenheim oftare, men äfven med honom synas hans sammanträffanden under denna tid varit tämligen glesa. Hvad Ryssland verkligen bar i skölden, blef därvid

---

[1]) Om dess ordalydelse se närmare *Sveriges krig åren 1808 och 1809*, I, sid. 62.

[2]) Äfven mot konungens vistelse i Skåne till början af december hafva skarpa anmärkningar framställts. Det måste dock erinras, att Sverige, långt innan underrättelserna från Ryssland blefvo särskildt oroande, söderut hade att akta på både sitt eget krig med Frankrike och det engelska företaget mot Danmark, och att det därstädes hade anledning att förbereda sig på ett kombineradt franskt-danskt anfall, sedan numera större delen af den engelska flottan hemseglat. Detta fransk-danska angrepp ansågs hotande, långt innan man hade anledning att befara något anfall österifrån.

icke så litet fördoldt eller förskönadt. Ty visserligen yrkade Alopæus på en närmare samverkan mellan Sverige och Ryssland, men såsom dess mål angafs alltjämt blott Östersjöns skyddande, ja, det kunde försäkras, att de tre nordiska makternas intima sammanslutning vore det enda medlet att i dessa svåra tider bevara deras fullkomliga oberoende och skydda dem för så väl Frankrikes (!) som Englands öfvermakt — en framställning, som naturligtvis alldeles icke passade in på den ställning till Frankrike, som Ryssland nu intog. Och när Ehrenheim klagade öfver, att Ryssland ville tvinga Sverige till öppet krig med England, så gjorde sig Alopæus, såsom han själf framhöll, all möjlig möda för att bevisa, att ingenting i Rysslands framställningar kunde rättfärdiga dessa farhågor. Då från svensk sida understundom anmärkningar gjordes rörande ryssarnas starka rustningar i ryska Finland, blef Alopæus' ständiga svar, att några sådana kände han ej till; ryktena berodde säkerligen blott på återkomsten af efter freden i Tilsit återvändande trupper, kanske ock på försvarsåtgärder vid kusten mot eventuella engelska angrepp. Äfven danska angreppsplaner förnekade han; kunde verkligen Ehrenheim på allvar tro att Danmarks rustningar afsågo Sverige? [1]) Att Sveriges anslutning till

[1]) Jfr Alopæus' depescher af den (6) 18 och (17) 29 december 1807, samt den (3) 15 och (10) 22 januari 1808. De i texten refererade uttalandena äro framförallt hämtade från det samtal med Ehrenheim, som beröres i sistnämnda depesch, ett samtal alltså så sent som under senare delen af januari. Möj-

kontinentalmakterna inom kort skulle framkalla den allmänna freden, tillhörde ock Alopæus argument.

Med konungen hade han under denna tid två samtal. Det första, helt kort, inträffade på en cour, som hölls juldagen efter den kungliga familjens återkomst. Konungen bad honom öppet säga, hvem man åsyftade med truppsammandragningarna vid finska gränsen. Alopæus' svar blef det vanliga, nyss refererade: han kände icke till några rustningar; rapporter därom voro säkerligen öfverdrifna; ryktena berodde utan tvifvel på hemvändande trupper, möjligen ock på försvarsanstalter till kustens skydd mot engelsmännen. Allt hvad han kände till, fortsatte han, var ordalagen i de till Stedingk afgifna ryska noterna, och "den vänliga ton, som härskade i dem, var af natur att icke ingifva Hans Majestät några farhågor". Konungen svarade, att Alopæus bättre än någon visste, att konungen icke gifvit någon anledning att rusta mot honom.

Det andra samtalet hölls den 8 februari; den gången var Alopæus kallad till audiens för att ånyo tillspörjas om anledningen till de ryska truppsamlingarna, om hvilkas allvarliga karaktär

---

ligen kan äfven här ifrågasättas, om Alopæus varit fullt inne i den aktionspolitik mot Sverige, som Ryssland nu alltmer slog in på; ännu den (28 januari) 9 februari 1808 skref han i en depesch hem och begärde i fråga om skeppsaffär order, huru han skulle förfara bland annat för det fall, att "freden med Sverige vidmakthålles". I hvarje fall kvarstår dock motsättningen mellan Rysslands handlingssätt och hans ord.

meddelanden just ingått. I ett sådant läge förklarade sig konungen också å sin sida hafva nödgats vidtaga försvarsanordningar samt anmodade Alopæus att underrätta sin regering såväl därom som om dessa åtgärders uteslutande defensiva syfte. Det sista betonades synnerligen enträget. Om de ryska rustningarna försäkrade sig Alopæus som vanligt ej hafva annan kännedom än de rykten, som löpte kring i staden, och upprepade sina vanliga förklaringar om kustförsvar mot engelsmännen såsom anledning till de omtalade truppsammandragningarna. En begäran af konungen att erhålla en sådan förklaring skriftligen afböjde han emellertid med en anmärkning, att gesandter ej kunde afgifva noter rörande hörsägner i fråga om deras regeringar. För öfrigt klagade han öfver Sveriges allians med England och dess vägran att engagera sig för Östersjöns försvar — det ryska förslaget karaktäriseras fortfarande på detta sätt — dess rustningar i Karlskrona, dess hotande ton i den sista svarsnoten m. m.; konungen å sin sida anförde åtskilliga argument för sin politik och sitt handlingssätt samt framhöll beträffande talet om hotelser i den svenska noten, att Alopæus vore för gammal diplomat för att till den grad kunna misstaga sig på dess uttryck.[1]) Äfven nu talades för öfrigt om de ryska

---

[1]) I den svenska notens afslutning hade i fråga om förslaget om Östersjöns neutralisering på öfverenskommelsens väg yttrats, att England måhända skulle kunna samtycka därtill, ja, till och med lofva att ej ditsända några krigsfartyg,

noterna till Sverige; konungen framhöll, att de ryska rustningarna ej kunde förklaras genom noternas språk, som ingalunda varit fientligt; Alopæus instämde, och menade att man borde fästa mer afseende vid Rumiantsevs språk än vid kringlöpande rykten, som mestadels vore öfverdrifna.[1]) Ryska angreppsplaner har han sålunda alltjämt bestridt.

* * *

Hufvudparten af Alopæus' depescher under tiden närmast före krigsutbrottet är emellertid icke ägnad åt dessa hans samtal, utan åt redogörelser för det inre tillståndet i Sverige på olika punkter. Det är åtskilligt af betydelse han därvid har att förmäla, låt vara af öfvervägande beklämmande art.

Genast möter sålunda intrycket om den hopplösa oenigheten i riket mellan konungen och flertalet öfriga ledande män, framkallad af hans och deras olika sätt att se Napoleons uppträdande och rikets ställning i den pågående krisen. Detta

---

så framt ej de mot den brittiska handeln därstädes vidtagna åtgärderna skulle framkalla dess rustningar, och så framt ej nya fientligheter ditkallade dem till någon bundsförvants hjälp. Det är detta Alopæus karaktäriserade såsom ett hot. Jfr äfven *Sveriges krig åren 1808 och 1809*, sid. 64 ff.

[1]) För den (28 januari) 9 februari finnas ej mindre än fyra depescher af Alopæus, af hvilka två beröra samtalet med konungen. Ett af Wetterstedt uppsatt referat af vissa delar däri finnes såsom bilaga vidlagdt Thorntons depesch till London den 9 februari 1808 (Public Record Office, London).

intryck möter redan före freden i Tilsit. Då hade det gällt för Alopæus att motarbeta alla dem, som då sökte drifva konungen att gå öfver på Napoleons sida; han klagar därvid särskildt öfver de ansträngningar, som från högre ämbetsmän gjordes för att under kriget i Pommern hålla de svenska trupperna i overksamhet.[1]) Efter freden åter blef hans uppgift snart den motsatta, men depesch efter depesch kan man alltjämt läsa vittnesbörden om tvedräkten inom riket. Redan i början af augusti, d. v. s. långt innan Ryssland själf begynt göra några föreställningar om ett uppträdande mot England, heter det t. ex., att "regeringen i Stockholm" (den under konungens frånvaro tillförordnade) "darrar af fruktan, att konungen skall mottaga den engelska flottan i sina hamnar och låta den öfvervintra där"[2]), — en åtgärd, som gent emot Sveriges ende allierade kunde varit ganska naturlig och säkerligen stärkt rikets försvarskraft. Och det är icke blott så, att han relaterar stämningen i allmänhet såsom gynnsam för Frankrike, men ovänlig mot engelsmännen — han påstår bland annat, att man skyllde dyrheten på alla förnödenheter på engelsmännen — utan, hvad som är betänkligare, äfven män i de högsta kretsarna, med hvilka han sammanträffade, och hvilka, så länge de stodo kvar i tjänst, icke hos främlingen bort under-

[1]) Alldeles samma sträfvanden alltså, som sedan framträda, under Stralsunds belägring. *Gustaf IV Adolf och general Moore* Hist. Tidskr. 1912, sid. 7 ff.

[2]) Alopæus den (30 juli) 10 augusti 1807.

gräfva ledningens auktoritet, läto gång på gång ryssen förstå, att de alls icke delade konungens ståndpunkt, utan sympatiserade med det ryska krafvet om systemändring. Det är dock klart, att vid förhandlingar riken emellan sådan i hög grad försvagar den kraft, med hvilken det egna riket kan förfäkta sina intressen, och därigenom väsentligen minskar dess utsikter till framgång. Man påträffar också i depescherna åtskilligt af de historier exempelvis om privata lynnesutbrott af konungen, hvilka man tidigare känner från memoarsamlingarnas skvallerkrönika — äfven sådant har alltså framlagts för den främmande diplomaten. Uppgiften, att konungen blott rättade sin politik efter Uppenbarelseboken, återfinnes naturligtvis; likaså att man sade honom understundom hafva anfall af sinnessjukdom, men anmärkningsvärdt är, att när Alopæus själf under denna tid samtalade med honom, fann han honom i regel vänlig, lugn och behärskad. Själf hyste han emellertid mycket ringa tankar om konungens politiska förmåga och synes hafva satt tro till äfven de ofördelaktigaste omdömen om honom. Ett bevis på, huru långt han kunde gå därutinnan är, då han tillskrifver inrättandet af den kungl. beredningen i januari 1808 — som bekant en förebild till våra dagars regeringsrätt — konungens önskan att "bättre kunna hängifva sig åt fullständig lättja!"

Alopæus' meddelanden gå emellertid längre än att tala om blott missnöje med konungen. Han försäkrar vid olika tillfällen, att oviljan

redan sommaren och hösten 1807 i vissa kretsar var så stark, att det blott hade behöfts en ledare, för att den skulle hafva utbrutit i fullt uppror. Under Stralsunds belägring — sommaren 1807 — hörde man, säger han, "upprepade gånger namnet Anckarström, såsom kallade man på en andre". Det är att observera, att detta sålunda redan passerade före Stralsunds uppgifvande och Pommerns förlust, alltså innan någon större olycka drabbat riket och långt innan finska krigets utbrott, men motsättningen i politisk uppfattning, missnöjet med konungens politik har redan då varit så starkt, att det hotat med konungamord. Alopæus meddelar i samband därmed också, att fransmännen gjort allt hvad de kunnat för att underblåsa detta missnöje samt ställa sig in hos de svenska trupperna och nationen i motsats till konungen, och han säger, att dessa försök lyckades fullständigt och ökade förbittringen mot konungen.[1]) Själf arbetade han i samma riktning och har en gång ett ganska betecknande uttryck därom; han säger, att han sökte "ådagalägga för dem, som ännu erinra sig det gamla styrelsesättet" — säkerligen frihetstidens — "att ingenting vore lättare än att undvika ett krig, blott konungen ville lämna sitt hätska beteende mot Ryssland" — ett egendomligt intryck om den, som varit Rysslands bundsförvant in i det sista — "och en smula efter-

[1]) Alopæus andra depesch af Helsingborg den (19) 31 oktober 1807, i hvilken han redogör för sina försök att där sondera stämningen i Sverige.

gifva sina intima förbindelser med England", men, säger han, trots det att alla äro missnöjda, trots det att man säger att konungen stundom har anfall af sinnessjukdom, törs ingen röra på sig. "Gustaf III kände minsann nationen, då han beröfvade henne de privilegier, som fordom gjorde henne så orolig; de högst uppsatte våga icke mer yttra det minsta ord af opposition." [1]) Motarbeta konungens sträfvanden att få pengar till det hotande kriget ansåg han dem emellertid i stånd till; han berättar nämligen vid ett tillfälle i början af december, att han ej trodde förhandlingarna mellan Sverige och England då vara synnerligen lifliga, och tillägger därvid, att äfven om hela Storbrittannien erbjöde nya subsidier, skulle diskussionerna därom utan tvifvel blifva en smula långvariga, ty "konungen af Sverige själf förstår sig ej alls på finansberäkningar och hans ministrar äro knappast hågade att utsträcka det beroende, i hvilket man här befinner sig till England". [2])

---

[1]) Enskild depesch till Rumiantsev den (28 januari) 9 februari 1808.

[2]) Depesch den (26 november) 8 december 1807. I Helsingborg hade han kort förut haft ett rätt betecknande samtal med presidenten i statskontoret C. E. Lagerheim, som bekant ansedd såsom en af rikets främste finansiella auktoriteter. Denne hade af konungen plötsligt kallats till Helsingborg, men var på grund af sin ålder och årstiden mycket förargad däröfver och kunde, då han blott talade svenska, ej öfverlägga med Pierrepont. Alopæus hade emellertid då sökt "förljufva hans anfall af dåligt humör" genom att besöka honom, och Lagerheim hade därvid meddelat, att England

Ansåg Alopæus sålunda i vissa hänseenden sina försök att återkalla frihetstidens styrelsesätt fåfänga, så visade han sig på andra områden vara en ingalunda oskicklig efterföljare till den tidens ryska diplomater i Sverige. Det var, när mot slutet af 1807 utrikesledningen i Petersburg började alltmera räkna med sannolikheten af ett anfall på Sverige. Alopæus fick då order att skaffa så noggranna uppgifter som möjligt om alla Sveriges åtgärder, särskildt på det militära och diplomatiska området, och, hette det, "skicka kurirer hvar gång Ni får veta något af intresse" och "genera Er alls icke för omkostnaderna därför" [1]. Alopæus visade sig också värd det

---

visserligen betalat alla kostnader för truppernas underhåll (i Pommerska kriget) och deras återvändande, att allt dock redan vore förslösadt, och att han ej visste, hvarifrån han skulle få medel att fylla den brist, som föranleddes af Pommerns förlust. Då Alopæus invände, att engelsmännen, som satt konungen i detta trångmål, väl skulle vara benägna att draga honom ur det, svarade Lagerheim, att "hvilken än deras böjelse kunde vara, skulle de ej finna någon förevändning att inför parlamentet rättfärdiga fortsatta subsidier åt Sverige, som icke mer skulle få något". Lagerheim är således redan nu inne på samma bana, som han sedan äfven efter ryska krigets utbrott fullföljde under sommaren och hösten 1808: kriget skulle betraktas såsom uteslutande påkommet för Englands skull och därför af England helt bekostas, men ville England ej bekosta det, skulle riket själft framställas såsom utan tillgångar att föra det. (Se härom min uppsats: "*Vårt hundraårsminne, krisen 1808—1809*", sid. 23 ff.). Af intresse är att här finna, huru Lagerheim åtminstone för Alopæus förklarade sig anse äfven bidrag från England uteslutna.

[1]) Rumiantsev till Alopæus den (16) 28 november 1807.

förtroende, man satte till honom, och har i sina rapporter icke så litet att förmäla om bland annat det svenska krigsväsendet. Några utdrag må här göras. Nyårsdagen 1808 sändes en rapport angående flottan — till hvilken jag återkommer — i hvilken det om densamma till sist hette, att om det skulle gälla en utrustning på allvar, skulle man snart finna, att det svenska amiralitetet saknade krut, kanoner och lifsmedel för att sätta flottan i fullgodt skick. Därefter fortsattes, att samma brister skulle också göra sig kännbara i armén, om det vore fråga om att sätta den i rörelse. Ingenstädes hade man upprättat magasiner, och dyrheten på spannmål gjorde det omöjligt att nu upprätta några. Och då såväl artilleriets som regementenas vapen hade ändrats, sålts eller kasserats, skulle man ej på länge kunna ersätta dem med den för armén nyantagna modellen.[1]) Något senare har han en allmän öfversikt öfver härens beskaffenhet. Om den indelta arméen — som han kallade för "milice" — sade han därvid, bland annat, att den af sin skapare Carl XI i främsta rummet var afsedd för landets försvar, men använde man dessa milissoldater för offensiv i provinser, aflägsna från deras hemort, skulle man få lida af alla institutionens brister. Ty soldaten sutte såsom jordbrukare kvar till döddagar på torpet, och vid ett fälttåg skulle man därför finna mer än hälften vara öfver femtio år. "Vana vid lifvets bekväm-

[1]) Uppgiften var öfverdrifven, jfr *Sveriges krig 1808—1809*, I, sid. 174 ff.

ligheter kunna de icke uthärda krigarståndets besvärligheter utan skola första året dö såsom flugor". — En hemsk förutsägelse, då man erinrar sig fältsjukans härjningar! — Än värre vore det med kavalleriet; kavalleristen exercerade blott fjorton dagar till tre veckor årligen, kände icke till sin häst, och doge den, finge han vänta på en annan från rusthållaren. Fördelen med organisationen vore emellertid, att man vore säker på folket, som knappt deserterade, och att krigaranda underhölles hos nationen. Denna anda gjorde sig ock ännu gällande hos officerarna, som utmärkte sig mycket fördelaktigt för tillgifvenhet för truppen och stark hederskänsla, men bland generalerna funnes det ingen särskildt framstående.[1]) Om Klingspor heter det på ett ställe, att han all sin tid gällt för att vara mer en smidig hofman än en skicklig general, och nu vore han dessutom knäckt af ålder och debaucher.[2]) Äfven andra af det högre befälet karakteriserades, endast delvis fördelaktigt. Vore Sverige icke förbundet med England och understödt därifrån, heter det i en annan depesch, kunde man tryggt påstå, att det skulle sakna alla medel att föra krig — man förstår inför denna försäkran Alopæus' ifver att söka spränga förbundet med England — men det återstode att se, om England genast kunde förse det med de lifsförnödenheter, krut och vapen, som fattades. Särskildt i Finland saknades trupper, ammunition

[1]) Depesch af den (10) 22 januari 1808.

[2]) Depesch af den (28 januari) 9 februari 1808.

och lifsmedel, och kunde man ditsända en och annan enskild raka vägen, så hade alla mera betydande transporter ingen annan väg än öfver Torneå, hvilken på grund af afståndet och bristen på hästar vore otänkbar. Finlands försvar vore knappt att tänka på vintertiden; "vilja vi rycka in där, kunna vi marschera ända till Åbo nästan utan att möta något motstånd; Sveaborg, så oåtkomligt, när hafvet går öppet, erbjuder på vintern blott ett mycket klent försvar åt Helsingfors till. [1])

Det är emellertid icke nog med allmännare meddelanden, sådana som de nu refererade, utan Alopæus hade äfven andra speciellare att insända, hvilka visa, att han, likasom frihetstidens ryska ministrar, hade goda vägar att skaffa sig upplysningar. Den 15 december meddelade han, att han höll på att samla lika noggranna som detaljerade uppgifter angående Sveriges stridskrafter till sjöss och lands, och att dittills inga order, som röjde fientliga afsikter mot Ryssland, gifvits krigskollegium — han måste alltså därom hafva haft meddelare. Själfva nyårsdagen 1808 hade han hunnit ett stycke längre; då skickade han nämligen i afskrift två förteckningar rörande flottan. Den ena var en den 19 december i Karlskrona daterad rapport till regeringen, hvilka fartyg kunde utrustas för att tjänstgöra; den upptager namngifna 12 linjeskepp, 8 fregatter, 5 brigger, 1 kutter och 3 jakter, men, skref Alopæus, man

---

[1]) Depesch af den (28 januari) 9 februari 1808. Om Finlands försvarslöshet vintertiden skref han äfven den (22 november) 4 december 1807.

måste räkna med, att omkring hälften af linjeskeppen äro murkna. Den andra var en den 16 december i Stockholm daterad, synnerligen utförlig och noggrann förteckning på den svenska örlogsflottan i Karlskrona i slutet af december 1807, en förteckning, som uppräknar närmare trehundra farkoster (inklusive barkasser, slupar m. m.) och däribland vid ett femtiotal större upptager deras namn, kanonernas antal och närmare beskaffenhet, fartygens mått i olika dimensioner, deras djupgående, byggnadsort och byggnadsår, ofta jämväl datum, då det sattes på och lopp af stapeln, konstruktörernas namn o. s. v. Hvad som uppsattes i Stockholm den 16 december och hvad som afsändes från Karlskrona tidigast den 19, var således före månadens slut i den ryske ministerns hand. Sedan fortgick det under de närmast följande veckorna på samma sätt med förteckningar öfver skärgårdsflottans olika eskadrar i Sveaborg, Göteborg, Stockholm, Åbo, Malmö, Landskrona, Laivanlinna och Christina; och det är af ett visst intresse att därvid finna Alopæus förklara, dels att skärgårdsflottan vore Sveriges bästa vapen, dels att af dess eskadrar Sveaborgseskadern särskildt utmärkte sig för storlek och skönhet, hvarför det i händelse af krig vore af den allra största vikt att förhindra dess förening med de öfriga eskadrarna. [1]) Man erinrar sig

---

[1]) Depescher af den (20 december 1807) 1 januari 1808, samt den (10) 22 januari och (28 januari) 9 februari. — Förteckningen öfver örlogsflottan ligger ännu bilagd sin depesch; de öfriga däremot icke.

härvid ovillkorligen de alldeles speciella åtgärder, som vid underhandlingarna om Sveaborgs uppgifvande sedermera vidtogos, för att Sveaborgseskadern skulle oskadd falla i ryssarnes händer i strid mot de uttryckliga order, som föreskrefvo dess brännande i händelse af fästningens fall. Flottförteckningarne skickade Alopæus naturligtvis med särskilda kurirer; vid ett tillfälle skref han, att då han hade dem ur säker källa, vore deras autenticitet obestridlig, och han vågade smickra sig med, att de, hvad anginge detaljer, icke lämnade något öfrigt att önska. Hans regering var naturligtvis också mycket nöjd med hans verksamhet och sände honom såsom belöning St. Vladimirsordens andra klass samt löftet om räntan af ett jordagods vid återkomsten.

* * *

Redan det nu skildrade vore gifvetvis tillräckligt för att tillförsäkra David Alopæus ett bemärkt namn bland ryska diplomater i Sverige. Då inträffade något, som gjorde hans vistelse här än märkligare. Under det sista samtal mellan honom och konungen, som vi känna — den 8 februari — hade han, såsom vi ofvan sett, såsom vanligt förnekat, att ryska rustningar förehades med mot Sverige offensivt syfte; rustade man, skedde det blott till försvar mot engelsmännen. [1])

[1]) Jfr ofvan sid. 117. Mellan den 9 febr. och den 3 mars saknas depescher från Alopæus, och en uppgift i det arkivkonvolut, där de öfriga bevaras, anger, att hans depescher

Sedan dröjde det en god tid, innan något hördes från Ryssland. Först den 26 och 27 februari kommo nya underrättelser, depescher från Stedingk, som voro oroande, och så ett par dagar senare, den 2 mars, den kurir från öfverbefälhafvaren i Finland, general af Klercker, som underrättade, att ryssarne redan 10 dagar tidigare den 21 februari utan krigsförklaring, utan att ens något ultimatum aflämnats, brutit in öfver svenska gränsen, framryckte i landet och som bäst höllo på att sprida proklamationer, manande till landsförräderi. Det var ett det mest flagranta brott mot folkrätten, ett bland de svåraste

"dépuis nr 13 jusqu'à 19 incl." icke finnas i behåll i arkivet. Dessa hafva tydligen haft följande öde. I en senare rapport af den (1) 13 april, meddelar Alopæus, att han i slutet af februari sände ett paket depescher med ryska legationsrådet Nicolai, som då befann sig på väg hem från utlandet genom Sverige. Emellertid kunde denne på grund af ishinder då ej passera Ålands haf, utan stannade i Grisslehamn, där man i slutet af mars, d. v. s. en tid efter krigsutbrottet, lät genom en löjtnant Trafvenfelt arrestera honom för att bemäktiga sig Alopæus' depescher, hvarpå Nicolai med sina papper fördes till Stockholm. Dessa depescher borde under sådana förhållanden bevarats i något svenskt arkiv: hittills har jag dock ej lyckats återfinna dem. Måhända hafva de förstörts; de kunna ju tilläfventyrs hafva blottat för svenska myndigheter komprometterande förhållanden.

Om Nicolais' arrestering, se utom Alopæus' depesch af den (1) 13 april, order till löjtnant Trafvenfelt af den 25 mars samt rapport till konungen af den 27 mars, båda undertecknade af befälhafvande generaladjutanten i Stockholm, B. Peyron. (Öfverkommendantsexpeditionens arkiv, Sthlm, afgångna skrifvelser). — Däremot synes Alopæus under denna tid icke hafva erhållit några underrättelser från Petersburg.

man känner — en god illustration också till Alopæus' utläggningar öfver rättframhet i politiken; — och det kräfde gifvetvis ögonblickligen en mängd försvarsåtgärder. Men bland annat som sysselsatte konungens tankar, tänker han också ögonblickligen på, huru detta folkrättsliga illdåd kunnat sättas i scen. Och logisk som han är, säger han sig genast med all rätt, att där bakom måste legat två andra. Det ena, att ryssarne på något vis måste hafva hindrat hans minister i Petersburg, Stedingk, från att fullgöra sin skyldighet och anmäla läget — och så hade ju också faktiskt skett; man hade efter det samtal med tsaren, den 16 februari, hvaraf Stedingk anat krigets oundviklighet, först nekat honom kurirpass till Sverige, så beviljat det först den 21 — d. v. s. samma dag som ryssarne gingo öfver gränsen — men därvid ställt det öfver Memel, hvarifrån öfverfart till Sverige denna tid var nästan ogörlig. Det andra brott mot folkrätten, som konungen varsnade bakom angreppet, var, att ryssarnes egen minister i Stockholm, hvars skyldighet det skulle hafva varit att före anfallet hafva aflämnat en krigsförklaring eller åtminstone ett ultimatum och begärt sitt pass, icke blott fört honom bakom ljuset med allt sitt förnekande af ryska anfallsplaner, utan ock in i det sista svikit de skyldigheter, som folkrättsligt ålegat honom före ett krigsutbrott; och konungen sade sig alltså, att Alopæus efter det trolösa angreppet, och sedan fiendetrupperna nu redan i tio dagar

stått innanför gränsen, icke längre vore att betrakta såsom diplomat, utan rätt och slätt såsom spion. Han tillkallade därför sin tjänstgörande öfveradjutant öfversten G. R. Boije och beordrade honom att begifva sig till Stockholm — konungen vistades nämligen den 2 mars på Gripsholm — samt därstädes genom en af kanslipresidenten afgifven not underrätta Alopæus, att konungen måste betrakta hans diplomatiska funktioner såsom fullständigt upphörda, och tillika tillsäga honom att jämte den öfriga beskickningspersonalen hålla sig inne i sina rum utan kommunikation med någon främmande. För kontrollen af det sistnämnda anordnades noggrann bevakning af hans bostad. Till konungens beslut har — utom repressaliesynpunkten, som förmodligen inverkat — äfven bidragit två andra omständigheter: dels ovissheten angående Stedingks öde — det talas därom i ordern till Boije — och önskan att behålla Alopæus såsom ett slags gisslan, till dess detta uppklarades, dels nödvändigheten att under sådana förhållanden förhindra hvarje fortsatt spionverksamhet från ryssens sida. [1])

Det sades emellertid redan då och har äfven sagts senare, att ett sådant uppträdande mot en

[1]) Om åtgärderna mot Alopæus se konungens och Wetterstedts skrifvelser till von Ehrenheim samt ordern till Boije och noten till Alopæus, alla af den 2 mars (kanslipresidentens arkiv, Riksarkivet, de båda senare bland Kanslipresidentens koncept). Konungens skrifvelse till von Ehrenheim och noten till Alopæus äro, den senare i öfversättning, tryckta i *Historisk Tafla*, II, Bil. sid. 8 ff; ordern till Boije i [M. G. Crusenstolpe], *Portefeuille*, I, sid. 202 ff.

främmande diplomat var stridande mot folkrätten, som tillerkänner diplomater rätt att äfven efter krigsutbrott obehindradt återvända hem. Detta kan medgifvas. Men folkrätten har äfven regler för krigsutbrott, och då till dem hör, att krig på förhand skall averteras genom vare sig krigsförklaring eller åtminstone ultimatum, så låg i detta fall det första och afgörande folkrättsbrottet på den ryska sidan. Och då diplomaternas okränkbarhet vid krigsutbrott understundom befinnas vara så formulerad, att de skola hafva rätt att obehindradt återvända äfven efter det att det ena landet till det andra afgifvit krigsförklaring eller ultimatum, så saknades här just dessa förutsättningar. Det har emellanåt ock framhållits, att befogenheten till repressalier kan berättiga ett lands regering att icke vidare iakttaga den okränkbarhet en diplomat eljes borde åtåtnjuta, utan exempelvis ställa honom under bevakning eller eljes upphöra att betrakta honom såsom diplomat och i följd däraf på honom tilllämpa samma förfaringssätt, som man använder mot fiendemaktens enskilda undersåter, och därtill hörde på den tiden stundom just ställandet under bevakning. Till de fall, då sådana repressalier kunde användas, hafva vissa folkrättslärare särskildt räknat tillfällen, då en regering ansett sig hafva skäl antaga, att motparten på något sätt kränkt dess diplomater eller utöfvat våld mot dess undersåter; [1]) och det var just det förra, som

[1]) Jfr framställningen af olika teorier på området t. ex. hos Pradier-Fodéré, *Traité de droit international*, III (Paris

Gustaf IV Adolf på grund af de uteblifna meddelandena från Stedingk ansåg sig hafva att befara. Det påstådda folkrättsbrottet emot Alopæus torde sålunda icke vara så flagrant, som understundom framhållits. I hvarje fall hade folkrätten redan från rysk sida på det gröfsta kränkts genom det trolösa öfverfallet, af hvilket Gustaf IV Adolf nu blott drog en konsekvens, låt vara af tvifvelaktig klokhet. Det kanske ock kan erinras, att ett ganska likartadt fall förekommit tidigare just från rysk sida; vid Peter I:s öfverfall på Sverige 1700 hade den dåvarande svenske residenten i Moskva af ryssarne satts under bevakning, hvarpå svenskarna på samma sätt förfarit med den ryske i Stockholm.

Med den hopplösa rädsla, som rådde i ledande kretsar, och deras motvilja mot konungens politik var det emellertid naturligt, att hans kraftåtgärd mot Alopæus hos dem väckte största ogillande och togs såsom ett nytt bevis på hans ohandterlighet. Trolle-Wachtmeister berättar åtminstone i sina dagboksanteckningar, hurusom kanslipresidenten till en början greps af "en bestörtning utan like" och sökte undslippa sin delaktighet i verkställighetsåtgärderna samt därpå "nästan under utbrott af förtviflan framfödde det olyckliga brefvet till Alopæus". Hvad det sista angår, är det så till vida ett misstag, som noten till Alopæus var uppsatt redan vid Gripsholm och af kanslipresidenten blott behöfde undertecknas. Äfven en del

1887), sid. 274 ff. Saken kunde emellertid förtjäna särskild undersökning med hänsyn just till tillståndet under Napoleonstiden.

af de främmande ministrarne i staden sattes i rörelse till Alopæus' förmån och inlämnade föreställningar, men konungen lät svara dem med en ganska skarp och väl formulerad skrifvelse, i hvilken det bland annat hette, att det skulle hafva varit att "drifva undseendet allt för långt, om efter de ryska truppernas infall i Finland utan föregående krigsförklaring, och efter de proklamationer, som där spridts bland mina undersåtar, jag ännu i hr Alopæus' person skulle hafva respekterat den diplomatiska okränkbarhet, som tiderna och det allmänna förtroendet hittills hållit helig bland nationerna, endast emedan den betraktats såsom en borgen för redbarheten hos de regeringar, från hvilka diplomaten var utsänd". När svaret upplästes för vederbörande ministrar i Stockholm, skulle det för den danske ske med ett tillägg: "honom", hette det nämligen, "borde också hviskas i örat, att han skulle spegla sig i detta exempel för hvad som kunde förestå honom själf, om danskarne började kriget utan krigsförklaring". [1]) Som bekant hade rådet åsyftad verkan, ty den 14 mars aflämnade Danmarks minister officiell krigsförklaring. Hvad Alopæus' egen hållning beträffar, då han mottog underrättelsen om sin bevakning, berättar Trolle-Wacht-

[1]) Skrifvelser från konungen och Wetterstedt till von Ehrenheim, den 4 mars 1808. Den engelske ministern Thornton och den portugisiske Lobo de Silveira synas endast muntligt hafva tagit del i de öfrigas föreställningar. (Uppgift af Preussens minister Tarrasch den 8 mars 1808. Kopia i Franska utrikesministeriets arkiv, Paris.)

meister, att "ministerns bestörtning, då hans öde förkunnades honom, var långt större än man kunnat förmoda: hans knän sviktade, hela kroppen darrade och han sväfvade på målet". Vi, som ana hans förbindelser under den närmast föregående tiden med personer inom de svenska krigsförvaltningarna, kunna förstå anledningarna till hans bestörtning.

Till de bevakningsåtgärder, som beordrades den 2 mars, hörde först och främst, att jämte ministern och hans hushåll äfven den till beskickningen hörande personalen skulle interneras i det hus Alopæus bebodde [1]), och att tillika på det strängaste skulle öfvervakas, att icke någon kommunikation, brefväxling eller annan, med utomstående finge äga rum. Vakthållningen häröfver anförtroddes åt dels officerare och manskap omväxlande från de olika i Stockholm förlagda gardesregementena, dels polisen. Åtgärder för nödig tillförsel till ministerns bostad skulle vidtagas af Boije i samråd med underståthållaren. I bevakningsorderna ingick emellertid också, att Alopæus' "arkiv, papper och skrifbureauer" genast skulle förseglas med dels hans eget, dels den svenska generaladjutantsexpeditionens sigill. Man lade alltså icke beslag på dem, och förseglingen anordnades så, att papperna voro skyddade åt ömse håll för bruk ej blott af den bevakade, utan ock af bevakningen — ett bevis alltså

---

[1]) Försök att få kännedom om, hvar 1808 den ryska ministerbostaden i Stockholm var belägen, hafva hittills varit fruktlösa.

på konungens lojalitet. Orderna till Boije hade jämväl innehållit, att själfva verkställigheten af det hela skulle sättas i scen, innan aftonen var långt liden "för att väcka mindre räddhåga i huset", och att uppdraget i öfrigt skulle verkställas "med all den lämpa, som erfordras, utan att därföre den allvarsamma åtgärd åsidosättes, som vid bevakningen är anbefalld". Alopæus' hustru erbjöds jämväl att lämna hotellet, men föredrog att stanna. Och på detta sätt fick nu Alopæus kvarstanna i Sverige inemot 3 månader för att omsider i slutet af maj lämna landet på samma fregatt, som i Baltishport vid Reval afhämtade Stedingk.

* * *

I de skildringar, som vi hittills äga och där episoden om Alopæus' ställande under bevakning hittills berörts, är historien om hans verksamhet i Sverige våren 1808 i allmänhet afslutad med den 3 mars, då bevakningen begynte, hvartill understundom kommit notisen om hans affärd i slutet af maj. Den *borde* gifvetvis också varit slut därmed. Men det märkligaste, man kan väl säga det från svensk sida ruskigaste i hela denna sak, det, som mer än mycket annat visar, huru upplöst tillståndet här hemma var, är, att den visst icke var slut. Enligt orderna skulle, såsom vi sågo, hvarje brefväxling, hvarje kommunikation utåt genom det strängaste öfvervakande vara afstängd. En rysk författare, som berört för-

hållandena, har emellertid redan meddelat, att oaktadt alla försiktighetsmått "fann herr Alopæus till och med i sin tryckande fångenskap en möjlighet att vara Ryssland till nytta", och framhåller särskildt huru "han kunde till och med erhålla och till Ryssland afsända underrättelser om svenska generalstabens anordningar och om Sveriges krigskrafter [1]. Och hans depescher vittna, att så var. Ty äfven från bevakningstidens inemot tre månader finnas åtminstone sju sådana ännu bevarade, ej sällan utförliga och ofta försedda med bilagor. Och innehållet i dessa rapporter är i stort sedt af enahanda art som förut: om de militära åtgärderna i Sverige tid efter annan, truppernas fördelning vid olika tillfällen och på olika kårer, kustarméens bildande, landtvärnets bildande och utrustning, om stegrade pris på förnödenheterna, om finansväsendet i allmänhet. Han kan skicka mycket noggranna underrättelser från krigsrörelserna vid norska gränsen och tillståndet där; underrättelser om intrycket i Stockholm öfver förhandlingarna om Sveaborgs uppgifvande; han skickar till och med från den bevakning, där han icke fick kommunicera med någon, i afskrift den svensk-engelska subsidietraktaten af den 8 februari, som han erhållit, sedan han kom under bevakningen. Han skickar likaledes råd, huru enligt hans tanke den ryska krigföringen bäst borde sköta sig,

---

[1]) Zlobin, *De diplomatiska förbindelserna mellan Ryssland och Sverige*, Sthm 1880, sid. 103.

råd exempelvis sådana som, att Bottniska vikens kuster erbjöde för de ryska trupperna landstigningspunkter, som skulle blifva ödesdigra för svenskarna. "Sträckan mellan Gäfle och Stockholm innesluter de rikaste järnverk och de berömda grufvorna med Dannemorajärnet, som icke har någon like i godhet; om vi företaga en landstigning där, är det antagligt", skrifver han, "att svenskarne skola förklara sig för sin gamla författning och konungens myndighet upphöra" [1]), d. v. s. fiendens landstigning skulle mötas icke med motstånd, utan med revolution! "Sedan fjorton dagar", skrifver han något senare, "bjuder jag allt hvad pengar jag har och ger ännu större löften för att få någon säker person att skicka till våra generaler i Finland, men instängd, bevakad och bespejad som jag är, kan jag ej lyckas. Det vore dock viktigt, att de blefve underrättade, att det här icke finnes 2,000 man öfvade soldater för att försvara kuststräckan från Gäfle ända till Norrköping, och att en landstigning i Sverige, hvar den än skedde, måste ofelbart lyckas, och skulle gifva Sverige ett dödshugg" [2]). Om trupperna hette det en gång, att de voro illa öfvade, och att man "för att betvinga dem icke behöfver slå dem, man skall blott oroa dem", men man "får icke lämna dem tid att vänja sig vid kriget såsom under Carl XII". Om landtvärnet sades

---

[1]) Depesch af den (1) 13 april 1808, bilaga.

[2]) Depesch af den (5) 17 maj 1808.

samtidigt bland annat, att vapen, ammunition och lifsmedel skulle komma att felas dem; "sedan den första uppbrusningen förgått, skola de komma att reflektera öfver, att de icke strida för sitt fädernesland, utan för en sak, som är främmande för detsamma". På det viset menade alltså Alopæus' svenska sagesmän, att rikets strid för Finland ännu skulle kunna utmålas!

Det är icke heller blott korta depescher, han kan sända trots bevakningen, utan ofta hela ark, naturligtvis delvis med chiffer och stundom jämväl skrifna med sympatetiskt bläck, så att skriften först framträdde vid särskild behandling. I ett af dessa ark, som från början förefallit vara oskrifvet, ligger en liten lapp, skrifven med chiffer, på hvilken Alopæus ber vederbörande "upphetta det blad, som åtföljer denna biljett och göra detsamma med alla blanka blad, som komma, på hvilka vägar de än komma". Sådan var den bevakning, som Stockholms tre gardesregementen i förening med dess poliskår turade om att hålla i och utanför Alopæus' bostad, sådant det sätt, hvarpå äfven sedan kriget stod i full låga, folk här hemma gick fiendens f. d. minister till handa!

Man frågar sig naturligtvis, huru det gick till i detalj. Helt visst på samma sätt, hvarpå Alopæus omedelbart före krigsutbrottet förskaffade sig de många förteckningarna öfver flottan ungefär samtidigt som de uppsattes. Han talar för öfrigt själf om det. Samma dag han ställdes under

bevakning, hvilken dag också är den, då de första hemliga rapporterna äro uppsatta med hans egen beskrifning öfver förloppet vid interneringen [1]), skrifver han bland annat, att "om jag har att beklaga mig öfver konungens af Sverige orättvisa förfarande, kan jag i stället icke nog berömma den grannlagenhet och de hänsyn, som den officer, som fått detta oangenäma uppdrag, lägger i dagen vid dess utförande. Jag har begagnat mig däraf för att undandraga förseglingen mina färskaste papper och min chiffer, och jag hoppas finna utvägar att fortsätta min officiella korrespondens." Man kan från annat håll också konstatera, hvilken väg hans rapporter den gången använde för att komma vidare från Stockholm. Den danske ministern i Stockholm grefve Moltke berättar nämligen i en depesch af den 4 mars, att Alopæus funnit ett medel att sätta sig i förbindelse med honom och genom honom äfven sända ett paket handlingar till den ryske ministern i Köpenhamn; och Moltkes uppgifter härom gifva därjämte vid handen, att Alopæus vid det tillfället icke mindre än två olika gånger fann möjlighet att kommunicera med Moltke [2]). Efter Danmarks krigsförklaring den 14 mars lämnade emellertid denne naturligtvis Stockholm.

---

[1]) Enligt sin egen uppgift har han därvid ingalunda ådagalagt den ängslan Trolle-Wachtmeister beskrifvit.

[2]) Han ändrade nämligen den andra gången det uppdrag, han först gifvit. Afskrift af Moltkes depesch i Franska Utrikesministeriets arkiv, Paris, Suède 292.

Det blef emellertid icke blott de färskaste papperna, som läto sig "undandragas förseglingen" — Moltkes uppgift innehåller, att de omedelbart hade bränts. I en följande depesch berättar Alopæus, att "alla min beskicknings arkivhandlingar äro förstörda trots de svenska, af militären och polisen så omsorgsfullt bevakade förseglingarna. Det återstår bara ett skåp med gamla luntor, hvilka vid första tillfälle skola i elden liksom de andra. Jag har ännu behållit min chiffer för att intill sista ögonblicket ej förlora detta säkra meddelelsemedel, men komme det en öfverhängande fara, som hotade den, skall den genast förstöras" [1]). Och när han ändtligen reser, kan han meddela, att allt sedan länge var förstördt. Då uppstod emellertid ett nytt bekymmer. Han skulle få taga arkivet med sig; dess gamla förseglingar skulle brytas, nya sättas på de kistor, som skulle föra handlingarna till Karlskrona — för att sedermera utväxlas mot Stedingks beskickningsarkiv — men huru skulle det då kunna undgå svenskarnas uppmärksamhet, att inga handlingar längre funnos kvar? Dock, äfven därför fanns råd. Alopæus öfvertygade sig, att de konungens adjutanter, som fått i uppdrag att verkställa omförseglingen, icke fått någon order att inspektera själfva papperna, och lät därför genom en af sina sekreterare lägga ned några portföljer, fyllda med rent papper och gamla tidningar, i en kista, som "förseglades med den

[1]) Depesch den 1 (13) april. Bilaga.

svenske konungens vapen", och så gjorde det föregifna ryska beskickningsarkivet den 30 maj 1808 sin affärd från Stockholm.

Söker man slutligen utforska, hvilka enskilda personer varit hans medhjälpare under denna hans verksamhet, så sågo vi nyss, att han vid själfva interneringen utpekar den hänsynsfulle officer, som fått i uppdrag att verkställa densamma. Uttrycket är emellertid ej tillräckligt tydligt; det kunde ju åsyfta ej blott konungens öfveradjutant, som hade hufvuduppdraget, utan äfven den gardesofficer, som stod i spetsen för den medförda gardespatrullen, och åt hvilken den närmaste bevakningen af Alopæus' egen person var anförtrodd. Patrull och bevakningsofficer ombyttes dock, såsom nämnts, hvarje dag, dessutom hade man polisbevakningen och vidare de två läkare, som fingo besöka honom på grund af hans hustrus svaga hälsa; skaran af eventuelle medhjälpare blir alltså betydande, och jag misströstade till en början att komma på något säkrare spår. Emellertid finnes det ett par aktstycken, som peka åt ett visst håll, och som, långt innan något var åtminstone offentligen kändt om Alopæus' förehafvanden under sin bevakning, en gång in extenso offentliggjorts af den bekante skriftställaren M. J. Crusenstolpe. Det ena är en skrifvelse af tsar Alexander, daterad den 5 december 1810 d. v. s. efter krigets slut, en skrifvelse, med hvilken tsaren såsom bevis på sin tillfredsställelse med bland annat det tillvägagångssätt, brefemottagaren användt vid

utförandet af Alopæus' internering, till honom öfversände ryska St. Anne-ordens andra klass i briljanter. Det andra är ett bref till samme person från Alopæus' själf, af den (6) 18 december 1810, i hvilket denne, under uttalande bland annat, att "aldrig skall jag glömma Edert oändligt anständiga uppförande mot min familj och mig, då Ni verkställde Eder konungs stränga befallning i afseende på mig, och Edert på en gång lojala och grannlaga uppförande vid detta tillfälle har stadgat hela min tacksamhet och högaktning", bad att i enlighet med en rysk sed vid ordensutnämningar få såsom vän till den utnämnde sända honom ett ordenskors med tillbehör. Mottagaren af dessa båda tacksägelsebevis var — konung Gustaf IV Adolfs egen öfveradjutant, dåvarande öfversten, sedermera generalen friherre Gustaf Reinhold Boije.[1])

---

[1]) Brefven tryckta i [M. G. Crusenstolpe,] *Portefeuille*, I, sid. 205 ff. Boije stannade efter kriget 1808—1809 i svensk tjänst till 1826 och ansågs vara en duglig man, blef omsider känd för sina dåliga affärer och flyttade slutligen till Finland, där han afled 1836. Det kan i detta sammanhang förtjäna erinras, att i den anonyma promemoria öfver striden vid Helsinge den 25—28 september 1808, som härom året påträffades bland Gustaf IV Adolfs i franska nationalarkivet förvarade papper, och som utan tvifvel medverkat till konungens bekanta beslut att degradera gardesregementena, uppgifves det, att Boije, som den 27 september öfvertog befälet öfver trupperna, samma afton hade en hemlig förhandling med ryska officerare. Man skulle under andra förhållanden naturligtvis vara benägen att betvifla denna uppgift, men hvad som synes ådagalagdt angående Alopæus' bevakning, synes göra den mindre orimlig än eljes. Promemorian är tryckt i Clason, *Den kunglige fången på Gripsholm*, sid. 128 ff.

Äfven andra torde nog, frivilligt eller ofrivilligt, hafva bidragit till hans korrespondens. När, såsom ofvan nämnts, legationsrådet Nicolai i slutet af mars hejdats i Grisslehamn, och hans papper omhändertagits, så lät dock, enligt hvad Alopæus berättar i en depesch, "generaladjutanten" Nicolai "af särskild artighet" få [behålla] en del engelska papper; och då sedermera äfven Nicolai internerats i ryska ministerhotellet, så var det på detta sätt, som Alopæus öfverkom den svensk-engelska förbundstraktaten, som han därpå öfversände till Petersburg. Med "generaladjutanten" synes han i detta sammanhang hafva afsett tjänstgörande generaladjutanten i hufvudstaden B. Peyron.[1])

Snabbt tyckes ock Alopæus åtminstone understundom fått sina underrättelser. I fråga om bulletiner och andra dylika handlingar som offi-

---

[1]) Depesch af den (4) 16 april 1808. Alopæus använder uttrycket "l'aide de camp général" och har kort förut i depeschen talat om "l'aide de camp général de service", hvilket måste vara Peyron. Denne hade ock utfärdat närmaste ordern om Nicolai arrestering samt ingaf sedan rapporten till konungen därom. Den, som efter Nicolai's ankomst till Stockholm "undersökt alla kappsäckar, koffertar och cassetter samt bemäktigat sig alla däri befintliga papper", var eljes, enligt Peyrons rapport, Boije, men det synes knappast antagligt, att Alopæus skulle kallat honom generaladjutant. Till en början sattes Nicolai afsiktligt under särskild bevakning, skild från Alopæus, men blef efter ett par dagar, obekant hvarför, förd till dennes hotell. Nicolai fick för öfrigt snart återtaga sin resa till Ryssland och — förde då åter med sig depescher från Alopæus! Jfr ofvan sid. 129 not. [1]).

ciellt kungjordes i den svenska pressen, var detta visserligen ej att undra på, ty dylika aktstycken skulle enligt konungens befallning officiellt meddelas honom af underståthållaren i Stockholm. Men det kan inträffa, att han i en depesch omedelbart efter redogörelsen för dagens bulletiner *kompletterar* dem med uppgifter, inledda af ett "man försäkrar mig att" etc., d. v. s. meddelare hafva omedelbart tillhandagått honom med kritiska anmärkningar öfver de officiella underrättelserna. Hvad som "ryktet har att förmäla", hvad som han "i detta ögonblick får veta", hvad man trots de officiella uppgifterna "är fullt på det klara med" o. s. v. äro ock uttryck, som kunna inleda hans meddelanden, och som ådagalägga, att upplysningar af allehanda art ingalunda tröto honom.

En episod förtjänar måhända att särskildt nämnas. *Efter* det han satts under bevakning, d. v. s. en god tid efter ryssarnes inbrott i Finland, anlände från Ryssland en kurir till honom med åtskilliga depescher, bland annat i afskrift den odaterade ryska deklaration, som den 21 februari — dagen för inbrottet — i Petersburg öfverlämnats till Stedingk, och som under betonande att Ryssland icke kunde "tillåta Sveriges neutralitet", såsom det hette, "för sista gången" bad konungen af Sverige att icke längre tveka att uppfylla sina förbindelser och ansluta sig till Rysslands politiska system.[1]) En af depescherna i denna sänd-

[1]) Deklarationen är i öfversättning tryckt i *Sveriges krigåren 1808 och 1809*, I, sid. 81 ff. Med anledning af det an-

ning framhöll, hurusom åtskilliga menade, att general Armfelt, missnöjd öfver det sätt, hvarpå han behandlats, kanske skulle vara benägen att fullständigt lämna Sverige, och då han måhända ej vore omöjlig att förvärfva, hvilket under förhandenvarande omständigheter för Ryssland vore af synnerlig vikt, ålades Alopæus att sondera, hvilka Armfelts afsikter vore i detta hänseende. Vore denne därvid villig att meddela sig med Alopæus, borde frågan med honom afhandlas i detalj, och utan att afgifva någon positiv förbindelse eller komprometttera sig borde Alopæus därvid för Armfelt framhålla alla de fördelar, som mest kunde smickra hans ärelystnad. Sänd-

---

tagande, som där göres angående dess tillkomst, må följande meddelas. På konceptet i ryska utrikesministeriets arkiv till den depesch från Rumiantsev, som beledsagade deklarationen vid dess öfversändande till Alopæus, är antecknadt, att denna depesch uppsattes den 10 januari, men att den afsändes först den 5 februari. Dateringen är emellertid i båda fallen tydligen den gamla stilens, och fullständiga data alltså respektive den (10) 22 januari (för uppsättningen) och (5) 17 februari (för afsändandet). *Sveriges krig* har sålunda i hufvudsak rätt i sin kritik af *Zlobin*. Ungefär på samma sätt som deklarationen slöt äfven Rumiantsevs depesch med att ålägga Alopæus att betona för Ehrenheim "att det beror *ännu(!)* på konungen af Sverige att bevara endräkten mellan de båda staterna", men att Rysslands intressen icke tilläto dess härskare att längre medgifva något tvifvel om Sveriges afsikter i detta hänseende. Motsägelsen mellan förklaringarnas innehåll, som förutsatte ett nytt svenskt svar, och det faktum, att de medvetet fördröjdes, så att de först långt efter anfallet kunde komma konungen af Sverige tillhanda, ligger i öppen dag.

ningen föll emellertid helt och hållet i svenskarnes händer, men dess depescher trycktes och blefvo därigenom kända äfven för Alopæus, som också i en af sina hemliga rapporter förklarade sig hafva "sökt utföra dem i den mån de ej kräfde officiella mått och steg från min sida". Redan före sin internering hade han emellertid haft ett samtal med Armfelt, för hvilket han redogjorde i en depesch redan under februari. Under anförande att Armfelts förtroenden voro en smula osäkra, meddelade han däri, att denna förklarat sig hafva afböjt ett anbud från konungen att öfvertaga befälet i Finland under erbjudande att hellre tjäna såsom simpel soldat än äfventyra sitt anseende genom ett befäl, som ej kunde leda till något lyckligt resultat. Till Alopæus hade han därjämte tillagt, berättar denne, att hela hans förmögenhet låge i Finland, och att han tillika hade en pension från Ryssland samt ej ville riskera någondera genom ett så farligt befäl.[1]) I rapporterna från bevakningstiden återkommer Alopæus därpå än en gång till saken; då heter det, att "general Armfelt för befälet emot Norge, och ehuru hans heder förpliktar honom att ej lämna det i detta ögonblick, skall han likväl vid första tillfälle vara vår". Uttalandet åtföljes af några reflexioner, som synas visa, att det mera byggde på förhoppningar än på visshet — Alopæus stödde sig på Armfelts finska förmögenhetsförhållanden och hans böjelser för ett yppigt lif —, men episoden är beteck-

[1]) Depesch af den (28 januari) 9 februari 1808.

nande för hvad Alopæus, äfven under bevakningstiden, ansåg möjligt att åstadkomma i Sverige. Armfelt hade emellertid redan den 16 mars lämnat Stockholm för sitt befäl mot Norge och var sålunda sedan dess oåtkomlig åtminstone för direkta förbindelser med Alopæus. Hans konungatrohet var visserligen ingalunda osviklig, om också det fulla ljuset ännu saknas öfver hans konspirationer under sommaren västerut, men för allvarliga stämplingar med ryssarna torde han vid denna tid icke varit benägen.

Hvad David Alopæus beträffar, så gjorde man sig efter hans återkomst till Ryssland naturligtvis för krigets fortsättning i möjligaste mån tillgodo de erfarenheter han förvärfvat om svenska förhållanden.[1]) Till den roll han kom att spela vid fredsförhandlingarna återkomma vi i nästföljande uppsats. Efter fredsslutet blef han använd i andra diplomatiska värf; det fanns ju skäl, som kunde göra en förnyad ministeriell sejour i Stockholm mindre tilltalande, och man ansåg honom i Sverige alltför hemmastadd med svenska förhållanden.[2]) Hans efterträdare blef såsom bekant general J. P. Suchtelen. Dennes första diplomatiska steg i Sverige har Alopæus emellertid sökt stödja genom råd och upplysningar i åtskilliga stycken. Bland annat kom han därvid att

[1]) Han medförde bland annat en synnerlig detaljerad redogörelse öfver den svenska härens styrka och fördelning m. m.

[2]) Stedingk till Carl XIII den 10 september 1809, apostill 2.

afgifva ett betänkande öfver en depesch, som Suchtelen i början af 1810 skickat in, och i hvilken Suchtelen diskuterat de medel, som borde användas för att hindra svenskarne att återfå Finland. Suchtelen hade därvid rekommenderat, att man skulle söka vid Rysslands intressen fästa de mest betydande personerna i Sverige, åtminstone till dess Finland vänjt sig vid sina nya, men fullständigt glömt sina gamla härskare och sålunda kunde ingifva trygghet genom sin tillgifvenhet för det ryska väldet. För att åter nå sistnämnda mål borde man framför allt söka sammansmälta tsarrikets nya undersåter med dess gamla, på ett omärkligt sätt i Finland söka införa hufvudlandets sedvänjor och i synnerhet, medan man läte det finska språket bestå, så småningom bannlysa det svenska och ersätta det med det ryska.[1])

Det betänkande öfver denna depesch, som Alopæus afgifvit, är i flere hänseenden af stort intresse. Han yttrar däri bland annat, att det vore naturligt, att Sverige skulle vid första gynnsamma tillfälle söka återfå Finland, som varit en af dess vackraste provinser, som ej blott försett dess hufvudstad med lifsmedel, utan ock skänkt det dessa tappra trupper, som under Gustaf II Adolf och Carl XII bidragit mer än andra till dess krigsära, men, säger han, de medel, som general Suchtelen föreslagit, voro icke de lämpligaste.

---

[1]) Suchtelen den (14) 26 februari 1810.

Att bilda ett ryskt parti i Sverige eller med Rysslands intressen förbinda Sveriges mest betydande män, vore svårt och ytterst dyrbart; antagligen skulle man för pengar blott få intrigmakare, som skulle öka massans afvoghet mot ryssarne, men själfva tjäna som spioner åt den svenska regeringen. Och äfven om, hvad svårligen kunde antagas, det ryska partiet blefve förhärskande, skulle det ej länge kunna motstå en företagsam och egenmäktig furste; det hade Ryssland förut fått erfara, och hvad gagn hade det egentligen haft af allt det guld det strött ut under den svenska oligarkiens tid? Men det fanns ett annat sätt. Ty det vore däremot oundgängligt att i utrikeskabinettet och i krigs- och marindepartementen hafva folk, hängifna den ryske ministern och i hans sold för att genom dem erhålla oaflåtliga upplysningar om förvaltningens förnämsta grenar och sålunda kunna intränga i regeringens planer. "*Fem à sextusen eçus om året äro tillräckliga för detta ändamål.*" [1]) Och så kom han in på frågan om det svenska språket. "Aldrig skall man lyckas att utrota det svenska språket i det nya Finland." Hela Nyland och en stor del af kusterna beboddes af svenska kolonier, som sedan fem eller sex sekler, som de bott där, icke velat upptaga det finska språket. "*Att vilja bannlysa det svenska språket det vore att vilja bannlysa landets lagar och civi-*

---

[1]) En eçus = 2.16 kr. För ändamålet skulle alltså 11,000 à 13,000 rdr vara tillräckliga.

lisation." Men invånarne i Finland voro, vare sig de talade svenska eller finska, vana att betrakta sig såsom en särskild nation; den benägenheten skulle man uppamma, omärkligt närma dem den ryska nationen genom sedvänjor, behof, förmåner och äreställen och på det viset lättare lyckas att lösgöra dem från Sverige. Detta vore ett verk af tiden, men redan nu, då finnarne sågo sina ägodelar respekterade, sina lagar bevarade och sin införsel minskad med två tredjedelar, hade de förlorat mycket af sina fördomar mot Ryssland, och de skulle än mer aflägsna sig från Sverige, allteftersom de lärde känna det landets stora skulder och tunga skattebördor. Man kunde genom Åbo tidning sprida underrättelser därom. — För den ryska politiken gent emot Sverige gaf Alopæus tre råd. Man skulle förhindra Norges förenande med Sverige, ty det skulle uppväga Finlands förlust och återgifva Sverige de krafter, hvilkas förlust nu tvang det till overksamhet; man skulle uppmuntra handelsförbindelserna mellan Finland och Sverige för att vänja Sverige vid att alltjämt därifrån fylla sina behof och sålunda nödga det att hålla sig väl med Ryssland, ty på det viset skulle upprätthållandet af förbundet med Ryssland hädanefter blifva det nationella önskemålet för Sverige; och man skulle söka bevara Sveriges besittningar i Tyskland för att rikta den svenska utrikesledningens uppmärksamhet åt det hållet.

Den tafla David Alopæus' depescher upprullat

af tillståndet i Sverige då det gick att möta kriget med Ryssland, är icke vacker. Den är också hämtad från en tid, då landet stod på branten af sin undergång. Men äfven sådana tider får forskningen ej förbigå; lärdomar kunna också där vara att hämta. Tidigare har det i allmänhet varit så, att skuldbördan för den tidens olyckor lagts på ett enda håll. Numera lärer den uppfattningen ej längre kunna fasthållas. Olyckorna kommo först och främst därför, att i vårt land på den tiden rådde den allra mest bedröfliga upplösning af alla statliga begrepp, af disciplin, ordning, sammanhållning, förmåga att samverka för ett gemensamt mål, och det trots att man hade att utstå en kamp mot rikets sönderstyckning. Olyckorna berodde — för att taga ett exempel från det nu skildrade området — på att fiendens minister och spion fick medhåll och understöd, hvart han vände sig, medan landets egen konung stod så godt som ensam.

Taflan är, som sagdt, icke vacker, men den är sannare än den förra; och den är nog också ur en synpunkt mera tillfredsställande. Det ligger nämligen något motbjudande och onaturligt i den gamla: en ensam man, hvars begåfning och förmåga man betviflar, skulle så godt som allena bära skulden för ett dylikt olycksöde öfver ett helt folk. Vida mer naturliga te sig tilldragelserna, om det kan sägas, såsom här numera måste sägas, att det är ett allmänt upplösningstillstånd, som ligger bakom. Däri

ligger i själfva verket också en tröst och en uppfordran, ty det innebär, att sådana olyckor behöfver ett folk icke riskera, om det endräktigt sätter in hela sin kraft på att hålla sig uppe.

FREDEN I FREDRIKSHAMN

1.

För den äldre uppfattningen af tilldragelserna i Sveriges historia åren 1807—1809 torde nog freden i Fredrikshamn framstå såsom en direkt, nästan ofrånkomlig följd af Gustaf IV Adolfs utrikespolitik, och allt hvad vi därvid förlorade, komme sålunda att utgöra den allra tyngsta posten i konungens skuldbörda. För så vidt man icke, såsom dock stundom skett, velat trösta sig med, att Finland i allt fall icke i längden kunnat försvaras, att förlusten sålunda varit oundviklig, ja, att det rent af varit en fördel att i tid hafva blifvit af med det sedermera så söndrade landet därborta, ty skall detta vara utgångspunkten, måste gifvetvis konsekvensen blifva, att skuldbördan icke kan läggas alltför tungt.

I den mån åter det, såsom jag för min del tror vara fallet, måste sägas, att grundtankarna i konungens politik voro fullt förklarliga och försvarliga, men att olyckorna förnämligast berodde på det inhemska motstånd den rönte vid utförandet, ställer sig ju förhållandet annorlunda. Konungen kommer visserligen icke att helt frigöras från delaktighet i ansvaret; ty man kan

säkerligen säga, att en skickligare och smidigare karl än han nog kunnat bryta motståndet och trots detsamma rikta in rikets samlade krafter på det mål, som bort vara allas: fosterlandets frälsning genom försvarsmedlens utnyttjande till det yttersta. Men en dryg del af ansvarsbördan lärer dock få flyttas öfver på deras skara, som därvid brusto i den hjälp och det stöd han då hade ovillkorlig rätt att kräfva. Visserligen skedde det ju ingalunda hos alla uppsåtligt, ehuru, såsom vi veta, äfven sådana voro i rörelse; men äfven där bristande insikt eller bristande förmåga voro den väsentliga förklaringsgrunden till uraktlåtenheten att handla eller underhaltigheten i de utförda gärningarna, och det sålunda måhända kunde sägas, att missgreppen kommo till under bästa välmening, så räcker dock en dylik ursäkt för de underordnade naturligtvis i hvarje fall icke längre, än man samtidigt låter den räcka i fråga om konungen. Den räcker emellertid naturligtvis icke ens därhän i de fall, då felgreppen voro förbundna med ohörsamhet mot gifna order eller motvillig senfärdighet i deras utförande.

Hvad speciellt krigföringen angår — som man ju måste särskildt beakta, när det blir fråga om beskaffenheten af det följande fredsslutet — så torde nog redan nu tillräckligt många punkter varit kända, där andra faktorer, än konungens bud och vilja, visa sig hafva utgjort den afgörande anledningen till att utgången blef dålig. I Sveaborgs ärelösa uppgifvande, som ref sönder hela den försvarsplan, på hvilken man sedan

länge byggt Finlands bevarande, hade han ingen som helst del. Till den engelska hjälpkårens återvändande buro andra än han den hufvudsakliga skulden. Om landtvärnets beklädande gaf han order redan i juni; och det var sedermera andra, som förhalade dem, så att de icke i tid blefvo utförda. Egendomligt är det ock att finna, huru den s. k. norra finska arméns underlåtenhet att genom frammarsch söderut utnyttja segern vid Lappo i juli 1808 stod i fullständig strid med konungens önskningar, och huru hans missnöje däröfver af moderna forskningar befunnits fullt berättigadt.[1]) Äfven i fråga om krigföringen återstår utan tvifvel emellertid ej så litet af kritisk forskning, innan förhållandet mellan konungens och andras inverkan på densamma blir på alla punkter klarlagdt. Så mycket står dock redan nu fast, att jämväl på detta område andra än han i åtskilliga stycken buro ansvaret för de steg, som omsider skulle leda till Fredrikshamn. På själfva krigshändelserna under konungens regering är det emellertid icke meningen att ingå.

Men det gifves också ett annat förhållande, som måste beaktas, om det är fråga om att direkt sammanställa konungens verksamhet och freden, och det är, att den senare som bekant icke följde omedelbart på den förra. Mellan afsättningen

---

[1]) Jfr om de förstnämnda punkterna de förut omnämnda uppsatserna *Vårt hundraårsminne: krisen 1808—1809* samt *Gustaf IV Adolf och general Moore* samt om den sistnämnda *Den kunglige fången på Gripsholm*, sid. 25.

och fredsslutet förflöt en tid af något mer än ett halft år, då konungen var fullständigt borta ur spelet; själfva underhandlingarna fördes jämväl alldeles oberoende af hans ledning, men allt som under denna mellantid skedde, har naturligtvis, också det, i betydande grad inverkat på fredens slutliga gestaltning. Det är särskildt vissa af tilldragelserna under denna mellantid, som i den mån de direkt angå fredsförhandlingarna, här skola något närmare beröras.

I åtskilligt kan detta ske under anslutning till den undersökning af fredsverket, som 1902 publicerades af E. Hamnström under titeln *Freden i Fredrikshamn*. I densamma har nämligen äfven kommit till beaktande det hittills-varande ryska hufvudverket på området K. Ordins *Pokorenie Finlandij* (Finlands underkufvande), som i sin tur hade framdragit åtskilligt dittills obekant ryskt arkivmaterial. Sedan jag fått tillfälle att i Petersburg personligen genomgå det sistnämnda, har det emellertid visat sig, att en hel del kompletteringar kunna göras därur, och det är närmast detta förhållande, som fört mig in på området. Äfven annorledes har för öfrigt under de senare åren nytt material kommit i dagen, såsom t. ex. genom utgifvandet af den franske ambassadören i Petersburg general Caulaincourts depescher. Men därjämte är det naturligt, att äfven Gustaf IV Adolfsforskningens allmänna fortgång under de senare åren kan gifva anledning att jämväl på denna punkt mer än hittills betona en och annan synpunkt. Det är också

företrädesvis några sådana kompletterande meddelanden och synpunkter denna uppsats är afsedd att lämna, icke någon detaljundersökning af alla de olika tilldragelserna under fredsförhandlingarna.

2.

Fred med rikets fiender var det främsta önskemålet för dem, som den 13 mars 1809 hade satt Gustaf IV Adolf af tronen. Emellertid begingo de från så godt som första början af sitt fredsarbete ett farligt missgrepp, som sedan kom att in i det sista menligt inverka på detsamma. De togo sin utgångspunkt i en alldeles felaktig föreställning af det rådande politiska läget. Äfven Edén har erkänt detta, då han såsom "en betänklig sida" hos Adlersparre — hvilken nu snart jämte meningsfränder tog ledningen — påpekar "den tilltro han satte till grannarnas och Napoleons fredsvillighet, blott Gustaf Adolf blifvit aflägsnad". Med fog har han ock i sammanhang därmed både understrukit, att Adlersparre — och samma dom drabbar då också naturligtvis hans likatänkande — hade klent öga "för den djupgående karaktären af den stora europeiska kris, hvari Sverige var indraget och för svårigheten att på något sätt komma ut ur denna kris", och framhållit, hurusom det måste "leda till bittra missräkningar" att söka omsätta svenskarnes Napoleonsbeundran

"i förhoppningar på kejsarens högsinthet mot Sverige".[1]) Men det är just så man handlar.

Den psykologiska förklaringen till denna de ledandes vanföreställning efter statshvälfningen är för oss inglunda svår att finna; den är blott den naturliga konsekvensen af hvad man tänkt och förkunnat hela tiden före densamma. Då hade ju alltid hetat, att det allenast var konungens personliga ovilja mot Napoleon, som var orsak till att Sverige befann sig i kriget; nu måste alltså slutsatsen blifva, att eftersom den enda anledningen till kriget, konungen, var borta, så borde freden stå att utan svårighet vinna. Särskildt tänkte man så i fråga om Frankrike. Däremot hade man starkare tvifvelsmål i fråga om fredskärleken hos Ryssland, den för ögonblicket farligaste fienden, men konsekvensen af förhoppningarna på Frankrikes ädelmodiga bistånd blef, som bekant, då blott den, att man

---

[1]) Edén, *1809 års revolution*, II, sid. 15. Omdömena fällas i uppsatsens andra del, uti en karaktäristik af Adlersparres politiska ståndpunkt närmast efter statskuppen. Om man emellertid, såsom där skett, erkänner, att Adlersparre och hans meningsfränder d. v. s. konungens politiska motståndare vid denna tid saknade insikt "i den djupgående karaktären af den stora europeiska kris", som då pågick, blir gifvetvis konsekvensen den, att de äfven tidigare hafva saknat insikt däri. Det hade varit önskvärdt, att detta erkännande af den bristande klarsyntheten hos konungens politiska motståndare gjorts gällande äfven i uppsatsens förra del, som företrädesvis behandlar den politiska motsättningen mellan konungen och dem. Ty att konungen redan tidigt insåg den djupa betydelsen af den europeiska krisen, känna vi.

gent emot Ryssland skulle lägga an på att vinna tid, för att under tiden genom förhandlingar med Frankrike vinna stöd. Alltså till Frankrike bud på bud, bön på bön om det väntade stödet; i fråga om Ryssland åter för närvarande vapenhvila, icke fred.[1])

I själfva verket var emellertid situationen sådan, att den snarare kräft en rakt motsatt väg. Hvad Frankrike angår, så kunde Napoleon på grund af det förestående, snart utbrytande kriget mot Österrike just vid den tiden mindre än någonsin tänka på något ovänligt uppträdande emot Ryssland. Tsar Alexander däremot önskade vid denna tid allvarligt fred i Norden. Kriget mot Sverige hade aldrig varit populärt i Ryssland, och hade långt öfver förväntan dragit ut på tiden, provianteringen af de ryska trupperna i norra Finlands oländiga trakter blef för hvar dag svårare. Däremot hade Ryssland annorstädes viktiga intressen att förfäkta. Och detta ej blott emot Persien och, framför allt, Turkiet, där kriget alltjämt pågick, och dit tsarens utvidgningsplaner i all synnerhet voro riktade; det väntade kriget mellan Frankrike och Österrike måste också tilldraga sig hans synnerliga uppmärksamhet och skulle utan allt tvifvel nödvändiggöra mycket betydande ryska rustningar i gränslanden mot Mellan-Europa. Han kunde ju med all säkerhet förvänta, att en fransk-österrikisk sammanstötning därstädes ej skulle förlöpa

---

[1]) Jfr härom närmare dels min "*Vårt hundraårsminne: krisen 1808—1809*, dels Hamnströms anförda afhandling.

utan att beröra äfven hans ömmaste punkt, den polska frågan, och det gällde sålunda att vara redo.

I denna situation framstod alltså för Alexander fred i Norden såsom ett eftersträfvansvärdt mål. Det är sant, att han önskade diktera den i Stockholm både för ärans skull och i tanke, att Gustaf IV Adolf annars måhända ej skulle låta sig tvingas därtill, och han planerade därför i början af 1809 det tredubbla anfallet mot Sverige, öfver Torneå, öfver Qvarken och öfver Åland. Men bakom själfva kraftansträngningen låg just hans ifriga önskan efter resultatet. Denna präglar därför ock de diplomatiska åtgärder att i förhandlingssyfte komma till tals med svenskarna, som han samtidigt lät vidtaga, och hvarom det ryska arkivmaterialet ger nya och intressanta upplysningar.

Hufvudpersonen på den ryska sidan i dessa förhandlingar skulle blifva vår från föregående uppsats bekante Alopæus. Han hade därvid till och med själf fått föreslå grundlinjerna för sitt uppdrag. Redan under sommaren 1808 hade han vid ett tillfälle varit inne på den tanken, att Sverige — och det äfven under Gustaf IV Adolf — skulle kunna komma att förlika sig med Frankrike och hade däri spårat en fara för Ryssland; mellan Ryssland och konungen hade han nämligen icke väntat någon försoning, och Finlands afträdande skulle, skref han då, ej vara att förutse förrän genom upprättandet af en konstitution i Sverige, som satte konungen under

förmynderskap, och när en rysk general föreskref lag i Stockholm.[1]) Nu, i början af 1809, fick han, såsom antydts, i uppdrag att uppgöra förslag angående förhandlingar med Sverige, och den skrifvelse han med anledning däraf den (29 januari) 10 februari aflät till Rumiantsev, innehåller icke så litet af intresse. Med användande af en eventuell vapenhvila eller genom hemsändande af fångne svenske officerare skulle man hos den svenska nationen och "ministären" sprida vinkar om tsarens önskan att sluta kriget genom en snar fred. Hade konungen ännu kvar sin makt, borde dessa vinkar blott ske muntligen, så att han ej trodde, att Ryssland till hvarje pris behöfde fred; hade åter en (annan) styrelse inrättats, kunde förslagen skriftligen meddelas någon af dess medlemmar. Främst bland fredsvillkoren skulle ställas Finlands afträdande,

---

[1]) Betänkande af Alopæus med anledning af en not från Bernstorff af den 28 juli 1808. Det var den dåvarande missstämningen mellan Sverige och England — som bekant uppkommen på grund af dels Englands antydan om att offra Finland, dels general Moores återvändande (jfr *Gustaf IV Adolf och general Moore*, *Hist. Tidskr. 1912*, sid. 277) — som föranledde Alopæus att reflektera öfver en eventuell försoning mellan Gustaf IV Adolf och Frankrike. Om konungens förhållande till Ryssland hette det däremot: "Il en est autrement de la Russie, qu'il envisage comme l'ennemie naturelle et constante de la Suède. Jamais il ne signera la cession du Grand Duché de Finlande qu' apres le retablissement d'une constitution, qui le replace sous tutéle et quand un Général Russe dictera la loi à Stockholm. Mais quelles seraient les suites, si un Prince aussi fanatique devenait l'instrument du Gouvernement français."

och då Uleåborgs läns gräns, där Finland slutade, ej passade till riksgräns, borde denna uppdragas efter vare sig Kemi eller Torne älf, af hvilka den sista syntes mest naturligt skilja Finland och Sverige. Med freden med Ryssland borde följa återställande af de forna förbindelserna mellan Sverige och Frankrike, hvarvid tsaren skulle lofva använda sina bona officia för att återförskaffa Sverige Pommern och Rügen. Mellan Sverige och Danmark åter borde Ryssland endast uppträda som medlare, och det, som därvid skulle lämnas åt Danmark, finge bero på hvad dess vapen vunnit, dock så att i hvarje fall den saken icke finge hindra fredsverket. Hvad åter anginge förhållandet till England, skulle man kräfva spärrning af alla svenska hamnar för engelska *krigsfartyg* och Sveriges medverkan till åtgärder för Östersjöns stängande för engelska både krigs- och handelsfartyg; däremot sporde Alopæus uttryckligen, om man icke med tystnad skulle kunna förbigå Kattegatthamnarnas stängning för engelska handelsfartyg för att ingifva svenskarna hoppet, att deras fred med Ryssland icke nödvändigtvis skulle medföra en brytning med England.[1])

Alopæus' förslag rönte tydligen vederbörandes gillande, ty dess resultat blef ett den (16) 28 februari undertecknadt reskript af tsaren, som i allt väsentligt godkände förslagets hufvudpunk-

[1]) I Alopæus' skrifvelse berördes äfven vissa spörsmål af mindre betydenhet, hvilka här kunna förbigås.

ter.[1]) Alopæus fick sålunda order att begifva sig till Åbo för att därifrån följa de ryska trupperna emot Sverige och vid alla möjliga tillfällen på lämpligaste sätt sprida underrättelserna om tsarens fredsvänlighet. Fredsvillkoren voro i hufvudsak de af Alopæus föreslagna; Finlands afträdande med — enligt reskriptet — Torne älf såsom gräns; upphörande af fientligheterna samt återställande af de forna förbindelserna mellan Sverige och Frankrike, mot tsarens löfte om bona officia i fråga om återlämnande af Pommern—Rügen; upphörande af fientligheterna mellan Sverige och Danmark och fred på principen *status quo ante bellum*, om Danmark inga eröfringar gjort. I fråga om hamnspärrningen mot England skulle Alopæus med bestämdhet yrka på *alla* svenska hamnars stängande för engelska såväl krigs- som handelsfartyg äfvensom på Sveriges anslutning till de öfriga nordiska makternas åtgärder för Östersjöns stängning, men om den svenska regeringen härvid gjorde stora svårigheter, finge han gifva vika ifråga om de svenska Kattegatthamnarna genom att förbigå dem med tystnad. På denna punkt skulle alltså hans principiella yrkande gå längre, än hvad han i sitt förslag ifrågasatt, men i nödfall finge man pruta på Kattegatthamnarna, alldeles såsom han själf föreslagit.

Det förhandlingsuppdrag, som sålunda gifvits Alopæus, förtjänar i flere hänseenden särskildt

[1]) Reskriptet är tryckt hos Ordin, a. a. II, Bil. s. 140. Dess koncept är uppsatt af Alopæus' egen hand.

beaktande. Betydelsefullt är först och främst det faktum, att initiativet till förhandlingarna tages af Ryssland; det bevisar, hvad som nyss erinrades, att Ryssland nu på allvar önskade fred. Men äfven de fredsvillkor, som från dess sida framlades i detta ögonblick, då det dock hoppades, att dess vapen skulle diktera freden och detta till och med i fiendens hufvudstad, äro, jämförda med både de något senare påyrkade och de slutligen genomförda, i hög grad anmärkningsvärda. Senare kräfdes länge Kalix älf såsom gräns; nu hade man utan vidare nöjt sig med Torne älf — eller den slutligen beviljade — och till och med något talat om Kemi. Nu var man vidare benägen att lofva sin medverkan till Pommern—Rügens återlämnande åt Sverige; i de slutliga fredsförhandlingarna åter spårades ingenting af ett dylikt löfte. Men än anmärkningsvärdare är naturligtvis det hamnstängningsvillkor, som skulle gälla gent emot engelska handelsfartyg; nu var Ryssland beredt att för sin del afstå från dess tillämpning vid Sveriges alla västkusthamnar, under det att däremot i den slutliga freden intet dylikt lokalt undantag stod att erhålla. Det förtjänar också att erinras, att ett tillstånd sådant som det i detta ryska förslag antydda — Östersjön spärrad för England, men Kattegatt öppet — hade icke så liten frändskap med det frivilliga förlikningsförslag på området, som Stedingk och Gustaf IV Adolf framlagt redan före krigsutbrottet, och hvarmed de sökt afvända detta, men som då af Ryssland tillbaka-

visats [1]. Segraren fann sig sålunda för sin del på detta område numera benägen för en lösning, besläktad med den, som han afvisat före kriget. Gustaf IV Adolf hade haft alldeles rätt i, att Rysslands egna intressen ingalunda kräfde de hamnstängningsbestämmelser, som det sköt framför sig, när det började sitt angrepp. Och en fred, dikterad af de ryska vapnen i februari 1809, skulle, efter allt att döma, blifvit fördelaktigare än den, som omsider vanns.

Betecknande för sakläget är äfven Rysslands benägenhet att utan allt stöd offra sin bundsförvant Danmarks önskningar om landvinning. Denna tendens följde visserligen som bekant det ryska kabinettet under fredsverkets hela fortgång och kunde från rysk synpunkt synas naturlig nog, men dess tydliga framträdande redan nu är i allt fall värdt att konstatera.

Af intresse i fråga om det åt Alopæus gifna förhandlingsuppdraget är slutligen också det antagande, som Alopæus redan i februari 1809 i sin skrifvelse till Rumiantsev lät komma till synes om att konungen i Sverige numera måhända vore störtad från tronen. Om däri legat något annat och mera, än hans gamla uppfattning redan före krigsutbrottet, att en statskupp ingalunda vore utesluten, må här lämnas därhän, men det är af betydelse, att på denna punkt det kejserliga reskriptet skilde sig från hvad Alopæus i sin skrifvelse föreslagit. I denna förordades det nämligen,

---

[1]) Se ofvan sid. 111.

att åt det ryska fredsombudet skulle gifvas fullmakt att förhandla “med den eller dem, som konungen af Sverige *eller tillförordnade myndigheter*“, — “le Roi de Suède ou les autorités constituées“ — utsett för ändamålet; reskriptet åter talade blott om fullmakt att förhandla med den eller dem *konungen* utsett. För förhandlingar efter en statskupp var Alopæus sålunda icke befullmäktigad. Om däri låg någon medveten afsikt att då höja fordringarna, veta vi icke; af hvad vi från annat håll känna, torde emellertid tanken på svågerns afsättning för Alexander åtminstone icke varit odeladt tilltalande [1]) och han har kanske också dragit sig för att i ett officiellt reskript förutsätta afsättningen.

Alopæus kom emellertid icke längre än till Åland, då han fick underrättelse om statskuppen i Sverige. Därmed var hans fullmakt såsom fredsunderhandlare fallen. Och hade svenskarne tänkt sig, att revolutionen skulle stämma deras fiender mildare och minska deras fordringar, så togo de, åtminstone hvad Ryssland angick, alldeles miste. Var i själfva verket något annat att vänta? Måste det icke för fienden genast

---

[1]) “Detta attentat emot en suverän, hvad än dess anledning och hans ställning må vara“, yttrade tsaren kort efter statskuppen, “är ett brott, som man icke bör vänja vare sig de store eller massorna vid“. Den ryske ministern i Petersburg Caulaincourt till Napoleon den 8 april 1809. *Les relations diplomatiques de la Russie et de la France 1808—1812*, III. sid. 191.

ligga närmast till hands att säga sig, att åtminstone intill dess den nya ordningen hunnit stadga sig, en statskupp måste medföra så mycken osäkerhet i det inre, att kraftutvecklingen utåt skulle blifva svagare? Och skulle han icke äfven råka i tvifvelsmål, om de nya maktinnehafvarna under en god tid framåt öfverhufvud besutto tillräcklig auktoritet att föra och afsluta fredsunderhandlingar? På den ryska sidan hade också underrättelsen, om hvad som timat den 13 mars, genast den verkan, att dess fordringar omedelbart väsentligen skärptes. Ty i de grunder för en blifvande fred, som nu den 16 mars på Åland af den ryske krigsministern general Araktjejev — säkerligen efter samråd med Alopæus — öfverlämnades till öfverste Lagerbring fordrades som bekant, att Sverige skulle afträda Finland ända till Kalix älf jämte Åland, att det skulle öfvergifva förbundet med England och i stället ingå allians med Ryssland, och att det borde emottaga ryska trupper i Sverige såsom skydd mot eventuella engelska landstigningar. Här mötte sålunda för första gången krafvet på *Kalixgränsen* och — så vidt jag vet — äfven på *Åland;* innebörden af det ryska förslaget om en rysk truppstyrka i Sverige behöfver ju ej närmare utvecklas. Det är ju antagligt, att Araktjejev varit upphofsmannen till dessa skärpningar — några föregående antydningar från tsarens sida om deras framläggande äro åtminstone icke kända — men tendensen uti dem, strängare fordringar efter statskuppen i Sverige

än före densamma, gjorde sig äfven framdeles gällande [1].

3.

Den nya svenska regeringens falska förhoppningar om Frankrikes hjälp missledde emellertid ej blott dess diplomatiska åtgärder, utan hade äfven annorledes en menlig inverkan på dess handlingssätt. Ty denna dess blinda förtröstan på hjälp från andra har tydligen försvagat dess sträfvanden att söka hjälpa sig själf. Äfven på denna punkt är det i de ledande kretsarne närmast deras tankevanor från konungens tid, som gå igen. Då hade man ju alltjämt sökt inpränta

---

[1] I den rapport, daterad högkvarteret i Jomala på de Åländska öarne den 7 (19) mars 1809, i hvilken Alopæus redogör för tilldragelserna på Åland, förekommer en punkt, som här ej bör förbigås. Alopæus yttrar sig bland annat om Döbelns bekanta åtgärd att låta meddela ryssarne, att den svenska regeringen vore villig till fred, förutsatt att ingen rysk kår satte sin fot på Sveriges fasta land, och om de order som den ryske öfverbefälhafvaren därpå afgaf till både Barclay de Tolly i Umeå och Kulneff i Grisslehamn att vända om. Han säger, att denna order motiverades af önskan att "gifva ett bevis på uppriktigheten af vår önskan att komma till ett hastigt fredsslut" — ryssarnes fredsvillighet betonas alltså äfven nu —, men gör därpå det betydelsefulla tillägget. "Denna åtgärd" — reträttordern — "syntes i alla händelser oundgänglig på grund af att vädret blir blidare för hvarje dag, och isarne blifva mindre säkra." Uttalandet bestyrker sålunda till fullo mitt antagande (*Sveriges historia intill tjugonde seklet*, *IX*, sid. 57), att reträttordern väsentligen betingades af ryska farhågor.

hos honom och andra, att riket inga medel hade att bära kriget, utan att detta borde bekostas af England; under sådana förhållanden fanns nu, åtminstone till en början, ganska ringa mark för den tanken, att utomordentliga egna ansträngningar borde anlitas. Redan af själfva statskuppen torde för öfrigt vissa af de närmaste militära åtgärderna rönt en icke fördelaktig inverkan. Cronstedts hufvudlösa försummelse att vid Umeå icke kasta den af marschen öfver Qvarken utmattade Barclay de Tolly tillbaka står visserligen ej i något kändt sammanhang med underrättelser från Stockholm. Om det var så alldeles klokt att icke ens försöka något försvar af Åland, ehuru Döbeln beredt sig därpå, kan däremot måhända ifrågasättas; mycken tid torde i hvarje fall icke hafva behöft vinnas där, för att de för en islossning fruktande ryssarne skulle hafva hejdat sin frammarsch. Härmed må emellertid vara huru som helst; att underrättelsen om statskuppen däremot medverkade till den beklagliga kapitulationen i Kalix, som lade Västerbotten öppet för ryssarna, är ju bekant. Efter konungens fall började nämligen åtskillige finske officerare däruppe att räkna med Finlands snara uppgifvande såsom vida sannolikare än förr, och under sådana förhållanden har deras egen håg att till det yttersta fortsätta striden minskats. Men ej blott omedelbart efter statshvälfningen, utan hela våren framåt finner man gång på gång, huru denna allmänna vanföreställning, att hjälpen skulle komma utifrån, medan däremot de egna krafterna

ingenting vore att anlita, föranledde åtgärder eller uttalanden, som hade bort undvikas, för att freden skulle blifva så gynnsam som möjligt.

I hög grad betecknande exempel därpå äga vi bland annat från det bekanta besök, som Alopæus några dagar i slutet af mars och början af april företog i Stockholm. Sedan hans tilltänkta fredsförhandling på grund af statskuppen gått om intet, fick han nämligen i stället order att begifva sig till Stockholm för att sondera terrängen, skaffa klarhet om hvilken myndighet hertig Carl egentligen hade och om man kunde förhandla med honom, undersöka hurudan partiställningen vore, om alla partier eller blott någon viss fraktion ville förhandla med Ryssland o. s. v. Sedan den svenska regeringen begärt vapenstillestånd och jämväl fått tillstånd för Lagerbring att uppsöka tsaren i Finland med en hänvändelse till denne från hertig Carl, kunde man naturligtvis svårligen neka Alopæus ett återbesök i Stockholm. Vapenstillestånd fann sig tsaren emellertid förhindrad att antaga — bättre låta vapnen gifva kraft åt förhandlingarna, menade han — och på fredsförhandlingar skulle Alopæus ej heller få inlåta sig, men däremot skulle han kraftigt försäkra om tsarens stora fredsvillighet och hans benägenhet att i någon finsk stad låta fredsunderhandlingar öppnas, och för öfrigt skulle hertigens och regeringens afsikter i fredsfrågan i möjligaste mån utforskas [1]).

[1] Odateradt koncept af Rumiantsev till Alopæus, slutet af mars.

Öfver Alopæus' besök i Stockholm hafva vi hittills blott känt de meddelanden, den då t. f. svenske kanslipresidenten Lagerbielke fann för godt att därom gifva samtida svenska diplomater i utlandet, samt de upplysningar Ordin meddelat i sitt förutnämda arbete (på ryska) äfvensom hvad Hamnström sedermera anfört af dessa. Alopæus' egen utförliga rapport till Rumiantsev, afgifven den (21 april) 3 maj efter hans återkomst till Petersburg, ger tillfälle till väsentliga kompletteringar, ur hvilka ett och annat må anföras. Alopæus hade två samtal med hertigen och flere med Lagerbielke samt undfägnades dessutom med middagar och supéer tillsammans med t. f. regeringens medlemmar och sina bästa vänner; hans mottagande var öfver hufvud "det mest utsökta". Till hertigen talade han med sådan värme om tsarens önskan att med Sverige återknyta den nära vänskap, som förenat de tre nordiska hofven o. d. att hertigen, såsom han beräknat, blef rörd och svarade förtroendefullt. Hvad statshvälfningen angick, var hertigen mycket angelägen att betona, att han, ehuru såsom hela staden medveten om att man önskade en förändring, dock stått främmande för statskuppen och fullständigt okunnig om hvad som stämplades mot konungen. Alopæus meddelade jämväl, att alla andra försäkrade detsamma, och synes själf hafva satt tro därtill. [1]) När man därpå kommit in på freds-

[1]) Att hertigen dock åtminstone på kvällen den 12 mars var underrättad om hvad som förehades, se F. S. Silfverstolpes berättelse i S. Clason, *För hundra år sen*, II, sid. 5 ff.

frågan, och Alopæus förklarat, att hertigen lätt kunde säga sig själf, hvilka ryssarnes villkor blefve — förlikning äfven mellan Sverige och deras allierade, icke en tumsbredd återlämnad af Finland samt de svenska hamnarnes spärrning gent emot England — svarade hertigen, enligt Alopæus: "Ja, jag har aldrig dolt för mig, att man måste gå igenom detta, men för att rättfärdiga mig inför ständerna, som inom kort skola samlas, måste jag på allt sätt låtsas(!) söka återfå Finland." Hvad den allmänna freden beträffade, så vore den hertigens lifligaste önskan, hvarom både Napoleon och Danmark underrättats, men innan man kunde inleda underhandlingarna, måste man invänta svaren därifrån, och dessutom måste ständerna bekräfta hertigens myndighet, innan han kunde ratificera en fred. En vapenhvila under tiden ville han däremot ytterst gärna hafva och upprepade detta flera gånger; Alopæus afböjde emellertid förhandlingar därom och lät sig till sist endast förmås till löftet att till Petersburg medtaga ett svenskt förslag därom, dock utan att själf läsa dess innehåll.

Den nya svenska regenten hade således inför den ryske utfrågaren erkänt sig inse, att hela Finlands afträdande vore nödvändigt, och förklarat sina möjligen blifvande sträfvanden att afvända en sådan utgång blott vara skenförsök! Tilllika hade han låtit förstå, att Sverige nu blott önskade vapenhvila, men ville spara fredsförhandlingarna, till dess svar ingått från Frankrike. Det inses lätt, att båda dessa förklaringar voro

allt annat än ägnade att stämma Ryssland till någon eftergifvenhet.

Samtalen med Lagerbielke gifva likaledes icke intryck af någon större statsmannamässighet å dennes sida. När Alopæus utfrågade honom om Sveriges förhållande till England, fick han underrättelse om den kort före statskuppen förnyade subsidietraktaten, men tillika Lagerbielkes förklaring, att enligt hans uppfattning subsidierna ej numera skulle komma att utbetalas — ett erkännande af landets finansiella svårigheter, som väl ej varit så nödvändigt att gifva. Så plågade Alopæus honom en stund med frågan, hvarför hertigen i sitt bref till tsaren — med Lagerbring — användt det bekanta, olyckliga uttrycket om Frankrike som "den förnämste af de krigförande makterna" — ett uttryck, som naturligtvis måste på en gång såra tsaren och yppa Sveriges förhoppningar att spela ut Frankrike emot Ryssland — och Lagerbielkes undvikande förklaringar syntes honom naturligen ej tillfyllestgörande.[1])

Därpå fördes talet på Finland, och för att utrannsaka, hvad hertigen kunnat mena med sina skenförsök att återfå det, betonade Alopæus, hurusom detta land numera vore med olösliga

---

[1]) Lagerbielke svarade, att uttrycket användts, emedan kriget med Ryssland blott varit en följd af det, som Sverige förklarat mot Frankrike, hvarpå Alopæus genmälde, att Ryssland ej saknat egna skäl för kriget. Det var för öfrigt ingalunda sista gången, som ryssarne under fredsförhandlingarna gjorde sina pikar öfver det olämpliga uttrycket.

band för alltid fäst vid Ryssland, som under inga förhållanden skulle afstå därifrån; tsaren hade själf sagt sig skola försvara det lika kraftigt som Petersburg eller Moskva. Lagerbielke var öfverens med honom om, att man ej kunde tänka på att återtaga det med väpnad makt — äfven han offrade alltså inför fienden tanken därpå — men menade, att kanske andra motiv kunde föranleda tsaren att återgifva det, och kastade därvid fram tanken att sätta en af storfurstarne eller storfurstinnan Katarinas make, prins Georg af Oldenburg, på den svenska tronen. Alopæus svarade icke ett ord på detta uppslag, men ansåg sig äfven af Lagerbielkes hållning finna, att det var genom Frankrikes beskydd man hoppades på återvinnande af Finland.[1] Så öfvergick man till den nya gränsen mellan Finland och Sverige, hvarvid Alopæus ur både geografiska och språkliga skäl förordade Kalixgränsen. Lagerbielke åter sökte försvara Kemi älf, men råkade illa

---

[1] Tanken på att — likasom 1742 — genom ett för ryssarna behagligt tronföljareval söka återfå Finland synes vid denna tid hafva varit mera å bane, än man hittills trott. Åtminstone försäkrar Alopæus i en något senare — den (25 april) 7 maj — afgifven redogörelse för tillståndet i Sverige, att under hans besök i Stockholm hans vänner talat med honom om prins Georg såsom tronföljare efter hertigen, och att han snart fann "hela staden" betrakta detta som en afgjord sak äfvensom förhoppningen att möjligen återfå Finland anföras såsom ett af motiven därför. Alopæus säger sig då hafva sökt taga dem ur deras villfarelse under erinran, att Ryssland verkligen gjort något dylikt 1743, men att detta ej hindrat sonen och sonsonen till den då valde att bekriga Ryssland.

ut, då han såsom ett särskildt skäl för densamma anförde principen *uti possidetis* — d. v. s. att hvardera makten skulle behålla, hvad han nu innehade — och då det därvid visade sig, att han, men icke Alopæus, ännu var alldeles okunnig om kapitulationen i Kalix, efter hvilken ryssarne måhända redan hade öfverskridit äfven Kalix' älf!

Lika misslyckadt synes han hafva berört äfven ett annat gränsspörsmål. Alopæus meddelar nämligen, att Lagerbielke såsom ett viktigt fredsvillkor betonade en förbindelse från ryssarnes sida att icke befästa de Åländska öarna eller där anlägga militära etablissement; detta för att ej väcka misstro hos svenskarne, som, sade han, visserligen hyste fullt förtroende till Alexanders afsikter, men gärna ville vara betryggade äfven mot hans efterträdares, hvilka kunde komma på den tanken att i eröfringssyfte anfalla det svenska fastlandet. Emellertid har, åtminstone mig veterligen, dittills under förhandlingarna aldrig från svensk sida varit på tal, huruvida de Åländska öarne skulle följa med Finland vid dess

---

Vidare uppger han sig hafva framhållit, att den svenska tronen kanske icke blefve så eftersträfvansvärd, ty ämnade man kringgärda den med samma skrankor som Adolf Fredriks, skulle nog en furste, som hade en aktad tillvaro, ganska litet eftersträfva att blifva deras fånge och en förmäten rådkammares redskap. Svenskarne medgåfvo ock, att vissa band blefvo behöfliga — man tyckes särskildt hafva talat om sådana i fråga om rätten till utrikes resa och rätten att förklara anfallskrig — men såsom goda svenskar trodde de, säger Alopæus, att deras tron hade alltför mycket dragningskraft för att af någon tillbakavisas.

eventuella afträdande eller icke. Men likasom hertigen och Lagerbielke själf tidigare under samtalen utan egentliga invändningar ställt hela Finlands afträdande i utsikt, så lät nu den senare förstå, att man vore beredd att låta Åland dela samma öde! Medgifvandet kom också framdeles i Fredrikshamn att användas såsom vapen mot svenska försök att då rädda Åland. — Lagerbielkes yttrande gaf emellertid Alopæus anledning till en utläggning af huru Sverige, om det ville lefva i ro, borde skatta sig lyckligt att blifva af med Finland, som allt sedan Petersburgs grundläggning måst vara föremål för Rysslands åtrå. Framdeles hade Sverige däremot intet att frukta från de ryska tsarerna, som, huru eröfringslystna de än blefve, aldrig skulle tänka på att söka byte i Lappland. Skulle några befästningar på Åland förekomma, blefve det blott i defensivt syfte, men några förbindelser i frågan betviflade Alopæus, att Ryssland ville åtaga sig.

Under samtalet gled Lagerbielke jämväl ett ögonblick in på tanken på vederlag åt Sverige vare sig i Norge eller Tyskland; i fråga om det förra säger sig Alopæus fullständigt betagit honom allt hopp; beträffande Tyskland åter inskränkte han sig att betyga sin okunnighet om afsikterna med där ännu disponibla områden.

Hamnstängningsfrågan synes man åter ganska lätt hafva gått förbi. Alopæus framhöll, att om en fredskongress komme till stånd i Finland eller annorstädes, måste Sverige stänga sina hamnar för engelsmännen, så att ej underhandlingarne

komme att störas genom en engelsk flottas uppträdande. Lagerbielke medgaf, att efter allt annat måste Sverige naturligtvis sluta med att stänga sina hamnar, men det vore önskligt, att denna åtgärd kunde uppskjutas till en årstid, då engelsmännen själfva hämtat sina fartyg och varor från de svenska hamnarna, ty Sveriges erkänsla mot England vore för stort, för att det skulle kunna tillgripa våldsåtgärder däremot. Alopæus själf meddelar intet om, att han här gjort några invändningar, och Lagerbielke uppger i bref till svenske ministern i London Brinkman, att Alopæus i denna fråga visat sig vida hofsammare, än man väntat.

Före sin afresa från Stockholm mottog Alopæus till sist af hertigen ett svenskt förslag till villkor för vapenstillestånd. Lagerbielke uppgifver i nyssnämnda bref, att Alopæus "erbjöd sig att öfverenskomma om de hufvudsakliga villkoren för vapenstilleståndet", och talar om, huru de diskuterat och aftalat om dess detaljer; Alopæus själf säger, att han af hertigen mottog förslaget utan att kasta en blick därpå.[1] Att han åtminstone icke träffat något aftal därom, torde få anses fullt visst. Bland förslagets bestämmelser må för öfrigt framhållas, att den ifrågasatta demarkationslinjen mellan båda parternas trupper skulle dragas efter Kemi älf samt öfver Ålands haf d. v. s. med Åland på den ryska sidan. När några dagar senare hofstallmästaren frih. W. von

[1] Om Lagerbrings meddelanden till Brinkman, se i öfrigt referatet hos Hamnström, a. a., sid. 16 ff.

Schwerin afsändes till Petersburg med fullmakt att afsluta ett vapenstillestånd, var han emellertid bemyndigad att i nödfall acceptera Kalix älf såsom demarkationslinje, dock utan att detta skulle få öfva inflytande på fredsunderhandlingarna. Att faktiskt detta uppgifvande på förhand af hela Finland med Kalix älf och Ålands haf såsom gränslinjer måste försvåra att i freden återfå något däraf, säger sig självt.

Sina intryck af besöket i Sverige har Alopæus emellertid meddelat ej blott i nu berörda rapport, utan äfven i en några dagar senare, den (25 april) 7 maj, aflämnad utförlig redogörelse öfver hvad han inhämtat angående statshvälfningens orsaker och förlopp samt tillståndet därefter i Sverige. Den är alldeles för utförlig att här återgifvas, men några uttalanden rörande läget efter den 13 mars torde dock böra beröras. Alopæus hade öppet öga för betydelsen af att hertigen släppt ledningen ifrån sig åt Adlersparre och dennes militärregemente. "Hertigen styres nu", säger han, "af Klingspor, för så vidt han ej ger vika för Lagerbielkes påflugna efterhängsenhet eller Adlersparres pockande kraf." Hans politiska system lede af samma trångmål. "För närvarande väntar han allt af Frankrike, sedan skall han vända sig till England och till sist skall han kasta sig i våra armar" — en förutsägelse, som de kommande månaderna i viss mån besannade. Hade han den minsta fasthet, skulle hans parti komma att behärska riksdagen, men hvem kunde lita på en sådan chef? Alopæus

visste vidare redan nu att berätta, att Gustaf Adolfs hela familj skulle uteslutas från tronen; man fruktade alltför mycket vedergällningar för att icke skrida till de yttersta medel, om den minsta rörelse till dess förmån framträdde. Konungen hade för öfrigt alltför mycket stött arméen, adeln och borgarståndet för hufvudet, för att man skulle behöfva befara något; visserligen vore prästerskap och bönder honom nog så benägna, men det förra skulle man hota med förlust af deras tionde och de senare smickra med förhoppningen att ej mer behöfva betala någon sådan och på det viset lätt hålla den i styr. Hertigen skulle alltså blifva konung och därpå en tronföljare väljas; hvad Alopæus i detta sammanhang yttrade om planerna på prinsen af Oldenburg, har redan berörts.[1] I samband därmed försäkrade han jämväl, att hans vänner, som alla tillhörde det kanske talrikaste partiet i landet och uppriktigt önskade landets lycka och fred, voro öfvertygade, att dessa blott stode att vinna genom Rysslands beskydd och en intim allians med detta land.

Om detta också vore Adlersparres afsikter, betviflade han dock starkt, och han vågade ej bedöma dem. Ville Adlersparre låta välja den badensiska arffursten till Sveriges tronföljare för att därmed vinna Frankrikes ynnest, eller hade han själf planer att bestiga den? Antagligen skulle han emellertid komma att spela hufvudrollen vid riksdagen. Alopæus ägnade därför en rätt utförlig

[1]) Ofvan sid. 178 noten.

redogörelse åt hans föregåenden, men var synbarligen mycket osäker om hans planer. Adlercreutz skulle lätteligen kunna samla ett parti omkring sig, men vore därtill alltför anspråkslös, rättfram och fri från intriger. Han likasom öfrige finske officerare önskade för öfrigt efter freden återvända till Finland, blott de där återfinge sin egendom.

Riksdagen skulle utan tvifvel blifva lika stormig som intressant, och det vore att beklaga, att Ryssland icke hade några kunskapare där. Men hurudan än adelns och arméens förbittring blefve, så funnes inga medel att fortsätta kriget. Regementena voro imkompletta och kunde svårligen rekryteras, och "för att göra den nya regeringen populär vågar man icke tänka på att begära skatter". Subsidier stode man också utan; man hade redan under Alopæus' vistelse i Stockholm tillgripit frivilliga gåfvor, men under en regering, "som ej ingifver något förtroende", blefve dessa naturligtvis otillräckliga. Utan att företaga någon expedition vore styrelsen redan ruinerad, om man nödgade den att hålla trupperna på krigsfot. "För öfrigt hafva hertigen och konseljen hvarken nog energi eller auktoritet för att vidtaga kraftiga och sammanhängande åtgärder." Så genomgingos konseljens medlemmar, flertalet med framhållande af deras svaga sidor. Om Klingspor hette det, att han var en intrigant och egennyttig man — det sista ett omdöme, som Alopæus mer än en gång upprepar — som alltid ställde sig på den starkares sida;

Lagerbielke sades hafva anseende för geni och stora talanger, men förklarades vara påflugen, fåfäng, indiskret och slösaktig. Om det vore af vikt för Ryssland att vinna de båda sistnämnda, ansåg sig Alopæus hafva skäl att tro att man skulle "få dem för godt pris". Klingspor, som beklagade sig öfver förluster han gjort i Finland, väntade nämligen rent af att af ryssarne få ersättning därför,[1]) och Lagerbielke hade, menade Alopæus, alltför slappa grundsatser och alltför stort

[1]) Efter fredsslutet uppvaktade verkligen Klingspor både general Barclay de Tolly och den ryske ministern i Stockholm general Suchtelen med framställningar, i hvilka han anhöll om ersättning från ryskt håll för förluster han under och genom kriget lidit i Finland, såsom indragna boställsräntor, förluster å egendomar, brandskada i Helsingfors m. m. Suchtelen, som ansåg Klingspor vara en af dem i Sverige, som det vore fördelaktigt för Ryssland att söka fästa vid sina intressen, ansåg ock, att en utbetalning af den summa, som begärdes — dess belopp då känner jag emellertid icke — med tiden skulle blifva till gagn för Ryssland genom det gynnsamma intryck en dylik frikostighet af tsaren skulle framkalla på sinnena i allmänhet i Sverige, helst Klingspor af alla betraktades såsom en bottenärlig och fosterlandsälskande man. Tsaren fann emellertid icke någon anledning att bevilja Klingspor några dylika graçer [Suchtelen till Rumiantsev den (14) 26 februari 1810, Rumiantsevs svar den (20 april) 2 maj s. å.]. Klingspor förlorade dock ej hoppet, utan insände den 14 december 1810 till ryska änkekejsarinnan en skrifvelse, däri han bad om hennes bemedling i saken hos hennes son tsaren samt angaf, att hans förluster kunde skattas till åtminstone 500,000 rubel! Äfven nu synes dock försöket hafva blifvit utan framgång, ty skrifvelsen hamnade hos Stedingk, som då åter var svensk minister i Petersburg. (Bref till Stedingk 1807—1811, R. A.).

behof af pengar för att vägra att taga emot. Men att söka bilda ett ryskt parti i riksdagen vore för dyrbart; några personer att inberätta öfverläggningarna i hvarje stånd vore nog. "En rysk minister, som utvecklade fasthet utan skryt, som i rättan tid framlade de fördelar Sverige kan draga af tsarens vänskap och de risker det löper genom att stöta honom, som tillika smickrade nationens egenkärlek, som i Sverige går ända till fåfänga, och som hölle ett godt bord, skulle mer främja sin härskares intressen, än allt guld och silfver, oklokt utströdt."[1])

För ett framgångsrikt bedrifvande från rysk sida af fredsunderhandlingarna hade Alopæus under sitt Stockholmsbesök onekligen inhämtat värdefulla upplysningar. Han visste, att motståndaren satte sitt hela hopp till Frankrike, önskade spekulera uti intressemotsättningar mellan Frankrike och Ryssland samt för tillfället alltså ville undanskjuta alla förhandlingar om fred med Ryssland; hans egen regering kunde sålunda rikta in sin politik på att motarbeta dessa sträfvanden. Han hade vidare hört både hertigen och Lager-

---

[1]) Med denna Alopæus' målning af tillståndet i Sverige må sammanställas Lagerbielkes slutomdöme i sitt bref till Brinkman om Alopæus' besök. Han framhöll, att dess främsta syftemål utan tvifvel varit att lära känna Sveriges verkliga inre läge efter statshvälfningen, och, säger Lagerbielke, "i detta hänseende kan hans resa ej hafva annat än en gynnsam verkan. Han har själf uttalat sin beundran öfver den endräkt, som råder i landet, och öfver den ädla tillförsikt, som lifvar hela nationen, och som nödvändigt bör imponera på våra fiender". Som man finner, gå Lagerbielkes och Alopæus' egna omdömen betydligt i sär.

bielke uttala sin förvissning om omöjligheten att med vapenmakt rädda något af Finland eller Åland. Han hade också inhämtat, att den nya svenska regeringens både militära och finansiella resurser voro klena, men — hvad som måste varit af särskildt intresse — att den det oaktadt af popularitetshänsyn ej tordes föreslå nya skatter, och han hade jämväl lärt känna denna regering såsom svag samt i saknad af energi och auktoritet. Det enda, som synes i någon mån hafva oroat honom, var ovissheten om Adlersparres planer, men han kände, att det fanns starka krafter, som stodo denne emot. Men i samma mån som den svenska regeringen på det viset för Alopæus blottat sina afsikter och svagheter, hade den naturligtvis å sin sida försämrat sina utsikter i den diplomatiska täflingskampen.

4.

För detaljerna i hvad som från svensk sida ytterligare företogs på våren och försommaren uti fredsfrågan, kan det vara tillfylles att här i hufvudsak hänvisa till Hamnströms framställning. Det karaktäristiska är först de upprepade, men alltjämt lönlösa försöken att vinna något stöd af Napoleon mot Ryssland, därefter jämväl de icke alldeles misslyckade bemödandena att erhålla bistånd af den engelska flottan till skydd mot ryssarna, som i maj åter började attackera. Fruktan för dessa angrepp och ogynnsamma underrättelser från Frankrike förmådde emellertid i midten af

maj omsider den svenska regeringen att ändra hållning gent emot Ryssland, släppa sina planer om allenast vapenhvila och förklara sin villighet att träda i direkta fredsförhandlingar. Till svar härpå fick den så i början af juni mottaga Rysslands medgifvande till dylika förhandlingar och pass för vårt utsedda ombud Stedingk, som dock ej borde afresa, förrän den svenska regeringen antagit tre på förhand utstakade grunder för freden. Dessas innebörd var följande:

1. Fred skulle tillbjudas äfven Rysslands allierade.

2. Sverige skulle öfvergifva sitt dittillsvarande politiska system och biträda fasta landets system.

3. Sverige skulle erkänna Bottniska viken och Kalix älf såsom gräns mellan båda rikena.

I det svenska svar, som omedelbart afgick, undvek emellertid Engeström, som nu såsom statsminister för de utrikes ärendena öfvertagit dessas närmaste ledning, att direkt och oförbehållsamt antaga dessa grunder, ehuru han icke heller tillbakavisadt dem, och Rumiantsevs missbelåtenhet med detta undvikande svar framkallade sålunda nya förhandlingar, hvilka dock omsider slöt med en rysk eftergift, om icke i form, så dock i sak. Under uttalanden af tsarens bestämda förklaring, att fredsförhandlingarna, som skulle hållas i Viborg, icke finge börja, förrän grunderna antagits, tilläts nämligen Rumiantsev att i Fredrikshamn hafva en sammankomst med Stedingk, [1])

[1]) Se äfven härom den närmare redogörelsen hos Hamnström.

och på detta sätt kommo sålunda därstädes de underhandlingar till stånd, som omsider förde till freden.

Innan vi gå in på desamma, torde några omständigheter från mellantiden förtjäna omnämnande. Först de upplysningar, som Caulaincourts depescher från Petersburg lämna oss rörande de svenskar, som under våren och sommaren anlände dit såsom regeringens budbärare. Man finner dem i regel icke iakttaga nödig tystlåtenhet, men väl måla tillståndet här hemma i dystra färger. Hofstallmästaren frih. von Schwerin, som kom i slutet af april, dolde ej, att Sverige befann sig "i det mest beklagansvärda läge", anropade Caulaincourt om Frankrikes hjälp för att rädda riket "från dess totala undergång", och lät i fråga om Finland förstå, att man på grund af det ringa hopp, man hade att återfå det, skulle medgifva dess afträdande. Major Spalding, som anlände i slutet af maj, lät Rumiantsev veta, att man i Sverige genast önskade få slut, enär landet "befunne sig i ett sådant tillstånd, att dess läge icke kunde förlängas". En kurir Taube, som kom en månad senare, sade öppet, att Finland ej skulle göra några svårigheter [vid freden], ty den provinsen "betraktade man redan som förlorad", men uttalade däremot i fråga om hamnstängningen, att Sverige enligt hans tanke nog kunde gå in på att spärra Östersjöhamnarna, men aldrig Nordsjöhamnarna. En annan kurir, som anlände mot midten af juli, hade också ut-

talanden, som gingo ut på, att möjligheten till kommersiella förbindelser med England betydde vida mer för Sverige än bevarandet af Finland [1]). Det är gifvet, att dylika yttranden borde innehållits och ingalunda, särskildt hvad Finland angick, voro ägnade att framkalla eftergifvenhet från Rysslands sida.

En annan sak, som ock kan förtjäna ett omnämnande, är att trots denna öppenhjärtighet hos de svenska kurirerna den ryska utrikesledningen åtminstone tidvis tydligen icke alls hade den noggranna kännedom om förhållandena i Sverige, som den skulle önskat.

För att bota bristen planerade den därför särskilda åtgärder, öfver hvilka Alopæus spordes till råds. Ett förslag var att skicka någon säker man från Östersjöprovinserna öfver till Stockholm, för att där drifva förhandlingar; det förslaget ansåg emellertid Alopæus, då han i maj tillspordes däröfver, för sent väckt; frågan om tronföljden och Gustaf IV Adolfs öde hunne nog dessförinnan afgöras på den svenska riksdagen. Men det funnes en annan utväg. Handelsfirman Krehmer & Lang i Petersburg hade en af sina chefer, Lang, för tillfället i Stockholm i affärsangelägenheter; däraf skulle man begagna sig; Krehmer kunde sända öfver en lämplig bokhållare till kompanjonen i Stockholm med bref, skrifvet med sym-

---

[1]) *Les relations diplomatiques de la Russie et de la France*, III, sid. 248—251, 327, 367, 390.

patetiskt bläck och innehållande nödvändiga instruktioner för Lang [1]).

Utvägen har synbarligen kommit till användning. Den råkade emellertid ett ögonblick ut för ett opåräknadt hinder. Den 22 juni utfärdade nämligen den svenska regeringen "på förekommen anledning" en befallning till öfverståthållareämbetet i Stockholm att hädanefter inga resande finge afgå till Finland, Åland eller Ryssland utan Kungl. Maj:ts särskilda tillstånd, hvadan alltså alla ansökningar om pass borde underställas regeringens egen pröfning. Beviljades de, så förbjöds dock särskildt att medföra förseglade bref. Och när någon tid därefter på öfverståthållareämbetets underställda passlista bland andra äfven befann sig handlanden Conrad Fredrik Lang — såsom hans fullständiga namn lydde — som med drängen John ville afresa till Åbo, så blef regeringens beslut den 7 juli rörande honom och åtskilliga andra ett afslag; man ville först "om ändamålet af deras öfverresa till Finland" inhämta "nödiga upplysningar". Lang lät sig dock icke afskräcka, utan ingaf tre dagar senare till konungen själf en ansökan, enligt hvilken "handelsaffärer af den största vikt kräfde hans närvaro i Finland", affärer, som "lätt kunde medföra ödesdigra följder för hans intressen", och utbad sig alltså i de ödmjukaste ordalag nådigt tillstånd att få resa till Åbo och tillbaka, och tillåtelsen synes redan samma dag hafva

[1]) Alopœus till Rumiantsev den (5) 17 maj 1809.

expedierats. De viktiga affärerna rörde emellertid helt visst äfven annat än hans egna intressen, ty vi skola snart finna Rumiantsev stödja sig på underrättelser, som han inhämtat genom honom. Lang synes för öfrigt hafva förstått tjäna två herrar, ty det var med honom, som Stedingk den 8 aug. efter sin ankomst till Finland återsände sin första rapport hem till Stockholm [1]).

---

[1]) Den svenska passkärpningen har måhända tillkommit i sammanhang med de första planerna på expeditionen till Västerbotten. I fråga om svenska resande återfick emellertid öfverståthållareämbetet redan den 12 juli sin rätt att utan underställning utfärda pass, dock under villkor att alltjämt inga förseglade bref medtogos; utländske resandes ansökningar skulle däremot alltjämt underställas.

Hvad Lang angår, har jag icke lyckats återfinna själfva det beslut, hvarmed hans ansökan af den 10 juli besvarades, men då på densamma med vanlig kanslistil tecknats: "exp. 10 julii 1809" och han bevisligen kort därpå varit i Finland, torde intet tvifvel råda om, att den bifallits. Det är för öfrigt icke uteslutet, att han snart åter förmedlat upplysningar till ryssarne. Kort efter sin återkomst till Sverige ingaf han nämligen en ny ansökan, denna gång om att, enligt anmodan af den ryske befälhafvaren på Åland, som led brist på en del öfverflödsvaror, få ditsända en laddning sådana — kaffe, kanel, ingefära, mandel, likörer, tobak m. m. —, och äfven denna ansökan beviljades den 16 aug. Man kan ju misstänka, att specerierna icke gingo alldeles ensamma, utan åtföljdes af de så högeligen eftersträfvade upplysningarna. Langs båda skrifvelser i Riksarkivet, saml. Biographica; se i öfrigt kanslipresidentens koncept.

Bland Langs olyckskamrater, som den 7 juli fingo sina passansökningar ställda på närmare pröfning, befann sig äfven en öfverstelöjtnant Åke Tujulin. Det gick dock honom såsom Lang; den 12 juli fick han efter närmare förklaring tillstånd

Andra underrättelser erhöll den ryska utrikesledningen genom den danske ministern i Petersburg Blome, som på något sätt förskaffat sig en kunskapare i Stockholm [1]), och åter andra sökte den förvärfva genom de ryska generaler, som förde befälet öfver den ryska invasionshären i svenska Västerbotten. Tillika anbefalldes desse att i största möjliga utsträckning hos svenskarne sprida kännedom om tsarens fredskärlek och om ryssarnes förvåning, att Sverige dock icke lät freden komma till stånd. Hade man icke i Sverige ständigt förklarat, att konungens afsättning uteslutande berott på det skadliga politiska system, hvarmed han bragt landet i ett förödande krig; huru skulle det då kunna förklaras, att ständerna ej förmådde den nya regeringen att ändra system och omedelbart sluta fred? Ty så länge detta ej skedde, måste man ju få

---

att resa. Och den (17) 29 juli sände Alopæus till Rumiantsev ett bref, i hvilket han meddelade en underrättelse angående tronföljarevalet i Sverige, som anländt till Finland med en öfverstelöjtnant Tujulin!

1) Efter Blomes besök i Fredrikshamn den 7 september insände Rumiantsev till tsaren en redogörelse öfver vissa svenska förhållanden, som han på detta sätt erhållit. Samtidigt öfversände han ock några rader, som kommit från Stockholm i slutet af augusti genom Krehmer, och som innehöllo dels en uppgift på styrkan af den engelska eskader, som kryssade i Östersjön, dels ett meddelande, att i Stockholm rådde det största missnöje med den nya svenska regeringen, ett missnöje, som än mer skulle stegras, om expeditionen till Västerbotten, på hvilken man satt de största förhoppningar, skulle röna motgång.

anledning misstänka, att statskuppen blott varit en partiaffär. På samma gång dylika spörsmål borde spridas, skulle de ryska generalerna äfven både inprägla den sanningen, att Sverige aldrig kunde blifva lyckligt och lugnt, förrän det blefve Rysslands mest intima vän, och söka vinna anhängare åt Ryssland bland svenskarne samt sålunda ingifva dessa en sinnesriktning, så gagnelig för deras eget lands intressen. Behöfdes det penningar, så skulle man säga ifrån, huru mycket och hvartill. Jämväl begärdes närmare upplysningar om partiställningen, tronföljarevalet o. d.

I fråga om stämningen i Sverige meddelade till svar å sådana framställningar t. ex. general Sjuvalov, som till slutet af juli förde befälet i Västerbotten, att man i Sverige allmänt önskade freden, men knappast trodde att den skulle komma till stånd, somliga på grund af ryssarnes anspråk, andra i följd af franska inflytelser; att enligt hans uppfattning man vore föga nöjd med det nya tronföljarvalet; att landet vore fylldt af missnöjda och deladt i skilda partier — särskildt prins Gustafs parti ansåg Sjuvalov vara af mycken styrka —, att tillståndet inom armén vore lika söndradt, och att, om det gällde att nå ett annat resultat än freden, skulle man säkerligen kunna komma därhän genom att underblåsa något parti. "Landet går med stora steg mot sin upplösning, så framt ej en karl med hufvud förmår att tysta eller rättare förena de skilda intressena genom sin öfverlägsenhet och sitt snille." Sjuvalovs efterträdare, den energiske Kamenski, grep med

ifver uppgiften att sprida de anbefallda meddelandena i Sverige, sökte själf i möjligaste mån under sin vistelse i Umeå i detta syfte verka bland stadens invånare — bland annat genom en middag för dem (!) — och sökte för ändamålet äfven skaffa förbindelser med Stockholm. Snart kunde han också meddela, att han funnit en köpman i Umeå, som åtagit sig att såsom kunskapare åt ryssarne begifva sig till Stockholm, och han instruerade då denne äfven om det språk — angående ryssarnes fredsvillighet o. s. v. — han borde föra bland sina landsmän. Men pengar behöfdes ju för att få landets invånare att göra dylika tjänster; en del hade han visserligen, men några tusen rubel till kunde nog behöfvas; och Rumiantsev skyndade sig också efter mottagande af dessa underrättelser att föreslå, att 10,000 rubel skulle ställas till Kamenskis disposition. Så inträffar emellertid striderna vid Säfvar och Ratan; Kamenski framställde dem visserligen såsom segrar — och hade ju ett vist fog därtill — men måste som bekant till en början retirera norrut ända till Piteå och nödgades då meddela, att alla hans tilltänkta förbindelser med Stockholm gingo om intet.[1])

[1]) Rumiantsev till tsaren den (18) 30 augusti samt hans brefväxling med Kamenski och Sjuvalov, särskildt hans bref till den senare från Borgå (odat. juli 1809) och från Fredrikshamn (18) 30 augusti, Sjuvalovs svar från Pergola den (25 augusti) 6 september samt Kamenskis bref till Rumiantsev från Umeå den (25 juli) 6 augusti, Hörnefors den (5) 17 augusti och Piteå den (6) 18 september. Kamenski uttryckte i det

I dessa ryska sonderingar af ställningen i Sverige möter, bland andra, ett spörsmål, som under den senaste tiden allt starkare framträdt därstädes, och som icke skulle blifva utan betydande inverkan på fredsverket. Det är tronföljdsfrågan och den därmed sammanhängande starka partisplittringen. Denna fråga hade, såsom vi veta, utvecklat sig därhän, att sedan ständerna den 10 maj uteslutit icke blott Gustaf IV Adolf, utan — tack vare Adlersparres påtryckningar — äfven hans ätt från tronen, så hade Adlersparre omsider lyckats genomdrifva, att till tronföljare skulle utses den danska öfverbefälhafvaren i Norge prins Christian August af Augustenburg. Bakom låg hos partiet Adlersparre som bekant tanken, att prinsen skulle föra med sig Norges förenande med Sverige; valet hade just skett den 15—18 juli, och nu väntade man som bäst på frukterna. Men valet hade ock rönt betydande motstånd; somliga hade velat hafva hela frågan framskjuten af fruktan, att den eljes skulle ogynnsamt inverka på fredsförhandlingarna, andra hade till hvarje pris önskat den afsatte konungens son f. d. kronprins Gustaf till Carl XIII:s efterträdare. Valet hade således i hög grad ökat den inre

första af sina bref äfven den karaktäristiska förhoppningen att få tillfällen att med svenskarne "tala politik med trumslag, det är en ton, som jag tror skall imponera och påskynda saken". I det andra meddelar han, att han vid förhandlingar med Sandels mycket väl förstått, att denne icke alls var nöjd med den nya regeringens alla åtgärder, och att han icke syntes vara ensam om en sådan sinnesstämning.

spänningen, och frågan om dess befästande och dess följder åt olika håll framstod såsom en stor ny fråga, som för ögonblicket täflade med fredsspörsmålen i att tilldraga sig uppmärksamheten.

Beträffande åter fredsverket hyste man alltjämt förhoppningar på Frankrike och tänkte sig särskildt, att Napoleon efter en lysande seger öfver Österrike skulle få mera tid att ägna åt de nordiska frågorna, ja, kanske tvinga England till en fred, som skulle låta hamnspärrningsfrågan af sig själf förfalla. Man hade tillika, såsom redan erinrats, fått den engelska flottans stöd i Östersjön, så att ryska angrepp den vägen voro förhindrade. En och annan räknade jämväl på, att om föreningen med Norge enligt förhoppningarna komme till stånd, så skulle därigenom rikets hela ställning gent emot Ryssland vinna en så väsentlig förstärkning, att man icke behöfde böja sig alltför djupt. För att ytterligare stärka rikets utsikter under fredsförhandlingarne hade slutligen den stora expeditionen till Västerbotten mot slutet af juli börjat sättas i rörelse. Man satte till densamma mycket stora förhoppningar. Den var naturligtvis också faktiskt af natur att kunna blifva en verkligt afsevärd insats i striden, låt vara att det skulle varit önskligt, om deras försvarsintresse, som nu drifvit fram den, redan tidigare, helst redan under Gustaf IV Adolfs dagar, velat samverka till en liknande kraftansträngning.

5.

Förhandlingarna i Fredrikshamn togo som bekant sin början den 14 augusti. Å rysk sida mötte såsom ombud utrikesministern själf Rumiantsev samt Alopæus, å svensk Stedingk och öfverste Skjöldebrand, hvilken det härskande partiet skickat med för att kontrollera den förre, som det — och nog icke utan skäl — misstänkte för sympatier för det afsatta konungahuset. Mellan dem båda synas emellertid inga som helst slitningar hafva förekommit, låt vara att de vid enskilda samtal med de ryska ombuden nog kunde låta skilda tankar framträda. Rumiantsev hade varit på platsen redan den 6 augusti och sedan fått vänta till den 14, innan svenskarne, som hindrats under vägen, hunnit anlända.

Hufvudkällan för förhandlingarna är naturligtvis jämte några bevarade koncept ombudens egna rapporter hem. Stedingk och Skjöldebrand skrefvo i allmänhet sina rapporter turvis och icke alltför tätt. Å rysk sida förde Alopæus protokoll öfver de officiella sammanträdena, men därjämte meddelade Rumiantsev så godt som dagligen till tsaren, hvad han ansåg af vikt bland det, som förefallit, och hans depescher lämna därför ofta vida mer ingående stoff till förhandlingarnas belysning än de svenska källorna. Hvad som här kommer att anföras till komplettering af

föregående skildringar, är också väsentligen hämtadt ur de ryska källorna [1]).

På rysk sida synes ingen annan instruktion hafva förelegat, än de förutnämnda tre punkterna, hvilka, såsom vi minnas, borde antagas af svenskarne redan, innan de egentliga fredsförhandlingarna fingo börja. Men Rumiantsev stod ju i ständiga förbindelser med tsaren och kunde när

---

[1]) Af några af Rumiantsevs depescher har Ordin lämnat smärre utdrag, men afsevärda kompletteringar kunna göras. Från rysk sida finnes jämväl en redogörelse af Alopæus för vissa hans samtal med Stedingk, daterad den (12) 24 augusti, samt fem bref från tsaren till Rumiantsev, af hvilka fyra äro tryckta såsom bilagor hos Ordin. Skjöldebrands depescher äro tryckta såsom bilagor i Schück, *Excellensen grefve A. F. Skjöldebrands memoarer*, III, (Sthlm 1904); den berättelse af Skjöldebrand öfver förhandlingarna, som ingår i själfva memoarerna, lider däremot såsom dessa i hög grad af glömska och fantasirikedom. Stedingks depescher förvaras i Riksarkivet, ett kort bref till Engeström därjämte i Kungl. Bibliotekets Engströmska samling.

På vissa punkter möta rörande detaljer ännu åtskilliga kronologiska svårigheter, beroende därpå, att depescherna icke alltid äga bestämda tidsuppgifter angående refererade förhandlingar. Vissa af dem synas också hafva skrifvits under loppet af mer än en dag, och det kan ej alltid med säkerhet afgöras, huruvida det, som berättas, afser den dag, då depeschen begynts, eller den dag, då den afslutats. Särskildt gäller detta ett och annat, som passerat under de första förhandlingsdagarna, då samma fråger åter och åter kommo på tal, och då t. ex. Alopæus' protokoll och Stedingks eller Skjöldebrands depescher icke på alla punkter hafva samma tidsföljd. En detaljutredning däraf skulle emellertid här föra för långt och behöfver ej heller göras för den allmännare öfversikt af fredsverket, som här i fråga.

som helst erhålla nödig komplettering. Stedingk åter hade fått en så mycket utförligare instruktion af den 28 juli, dessutom åtföljd af bilagor och tillägg. Äfven Skjöldebrand hade sin privata, som utom hänvisningar till Stedingks äfven betonade, att han skulle vara närvarande vid alla konferenser och äga kännedom om allt, som förhandlades.

Mot den första af de ryska punkterna, fred äfven med Rysslands allierade, gjordes i Stedingks instruktion ingen invändning: Sverige hade redan erbjudit dem båda fred. Bragtes emellertid från rysk sida på tal något om fredsunderhandlingar med Danmark, borde sådana hänvisas till direkta förhandlingar mellan Sverige och Danmark.

Beträffande den andra ryska punkten, anslutningen till kontinentalsystemet, voro instruktionens ord många, men icke tillräckligt klara. Argumenteringen skulle emellertid gå ut på, att denna fråga hade en helt annan karaktär än hufvudfrågan, Finlands afträdande, som vore ett gammalt ryskt önskemål, stödjande sig på politiska och geografiska skäl. Här åter förelåge ett spörsmål, som i grunden strede mot Rysslands egna ekonomiska intressen, och som det därför endast kunde drifva för att gent emot Frankrike försona sina underlåtenhetssynder i kriget mot Österrike och för att "genom ett dråpslag mot våra handelsförbindelser med England förstöra Sveriges sista ännu återstående krafter". Stedingk borde därför söka få frågan aflägsnad från fredsunderhandlingarna, och för det ändamålet skulle det

framhållas, att sedan Englands nederlagsfrihet i Göteborg samtidigt med subsidietraktaterna upphört, så stode det gamla svenska handelssystemet gent emot utländsk manufaktur, sådant det utvecklats genom produktplakatet och liknande tullförfattningar, i så fullständig öfverensstämmelse med det s. k. kontinentalsystemet, som just riktade sig mot engelska manufakturvaror, att denna omständighet i förening med Sveriges obetydliga konsumtion visade den ringa vikten af Sveriges handelsförbindelser med England. Från hufvudföremålen för Sveriges import från England, salt och kolonialvaror, kunde Sverige emellertid icke afstå, icke heller Ryssland från en transitohandel genom Sverige af dylika varor; och en fullkomlig hamnstängning eller — hvad som vore detsamma — ett krig med England kunde således icke medgifvas. Utestängning af den engelska flottan från Östersjön kunde icke heller vinnas genom en hamnstängning, ty intet hindrade England att i dylikt fall berättiga sig hvilken ö som helst för att därifrån sprida sina varor öfver länderna. Engelska örlogsfartyg komme däremot efter freden mellan Sverige och dess grannar naturligtvis att vara utestängda från svenska hamnar, men den kännedom, de numera ägde om farten genom Bälten, skulle göra hvarje försök att från Öresunds stränder spärra inloppet till Östersjön verkningslöst. Hufvudsumman af allt detta synes hafva varit den, att en fullständig hamnstängning, som utestängde äfven salt och kolonialvaror, icke finge medgifvas. Om Sveriges

export på England teg däremot instruktionen alldeles.

Hvad åter angick Rysslands tredje punkt, afträdandet af Finland med gräns vid Kalix älf jämte af Åland, var instruktionen mest tillbakavisande. Den inleddes med några fraser om, att eftersom kriget från början mera syntes vara riktadt mot f. d. konungen än mot land och folk, och det då hetat, att Finland toges i kvarstad, [1]) så borde man ju nu, då situationen ändrats, kunna vänta, att Finland skulle återgifvas. Skulle tsaren emellertid fortfara i sina kraf, "blifver Finlands afträdande åtminstone till en stor del förmodligen en hård nödvändighet"; skulle emellertid "mera gynnande omständigheter sig förete" — man syftar gifvetvis på det ännu väntade franska understödet och på expeditionen till Västerbotten — skulle steg för steg olika gränslinjer ifrågasättas, med utgångspunkter alltifrån Borgå, Hangö udde och Kumo älf, men "skulle sådana icke inträffa", borde man om möjligt söka behålla Österbotten såsom svenskt, och längre än till Kemi älf finge intet afstås, hvarefter gränsen skulle dragas genom Bottniska viken så, att Åland "blifver svenskt, såsom det af ålder varit". [2])

---

[1]) En mellanmening antydde, att detta ryska tänkesätt visserligen kunnat ändras genom Alopæus' arresterande, men det skälet hade upphört. då "konung Gustaf Adolf återgaf makten åt sitt folk"!

[2]) I den bilaga, där de speciella gränslinieförslagen uppdrogos, hette inledningsvis såsom motiv: "Det är icke utan den lifligaste känsla af sorg och saknad, som K. M:t vid det förestående fredsslutet med Ryssland förutser sig blifva nöd-

Bland instruktionens öfriga innehåll kunna märkas bestämmelser, att inga framställningar finge mottagas, som ledde till en främmande makts inblandning i rikets inre angelägenheter, bland hvilka särskildt regementsförändringen, Carl XIII:s konungadöme och tronföljdsordningen omnämndes; att, eftersom det vore "mera att önska än att hoppas", att "Ryssland skulle skaffa Sverige någon ersättning för Finlands afträdande antingen genom tillökning af länder å någon annan sida eller igenom penningesummor", det dock borde öfvertaga en behörig del af Sveriges statsskuld; att invånarne förbehölles sin religion och sina fri- och rättigheter; samt att ackordssummorna borde utbetalas till det krigsbefäl, som eljes blefve lidande genom den ryska regeringens öfvertagande af deras bo-

---

sakad att foga sig efter nödvändighetens befallande lag och högtidligen afträda allt eller åtminstone en stor del af storfurstendömet Finland. Denna dyrbara del af riket, som hittills utgjort dess mäktigaste stöd, och hvars tappre invånares tillgifvenhet för moderlandet i så många århundraden varit pröfvad och utmärkt, får en ännu större vikt, då den till en redan nog mäktig och härsklysten granne öfverlåtes. Om Sverige möjligen ännu kunde tåla ett längre fortsatt krigstillstånd, och om något grundadt hopp återstod, att med rikets, efter ett olyckligt och förödande krig öfverblifna svaga stridskrafter bereda möjligheten af Finlands återeröfring, så skulle Kungl. Maj:t visserligen ej tveka att såsom ett villkor för freden fordra hela Finlands återställande, men då detta hopp för det närvarande vore bedrägligt och bör till en lyckligare framtid förflyttas, vill K. Maj:t åtminstone, att de stora uppoffringar, H. M:t mot ryska hofvet förklarat sig vilja göra, steg för steg må blifva ämnen för underhandlingar."

ställen. [1]) Vapenstillestånd skulle afböjas; i ett tillägg till instruktionen af den 3 augusti medgafs emellertid dess afslutande, om ryssarne ville draga sig bakom Kemi älf, dock utan något ansvar "för hvad som kunde vara händt", innan kunskapen om stilleståndet hunnit anlända till ort och ställe.

Frånsedt otydligheten i fråga om kontinentalsystemet, var instruktionen onekligen affattad med tilltalande tillförsikt, och hade det blott ankommit på densamma, så skulle visserligen, särskildt i fråga om Finland, blott det oundgängligen nödvändiga blifvit offradt. Såsom vi redan sett, hade emellertid just på den punkten Sveriges målsmän tidigare visat sig eftergifnast. Icke en gång, utan flere hade "hela Finlands" afträdande af dem ställts i utsikt; Lagerbielke hade på sin tid uttryckligen gifvit Åland med, och åtminstone vid vapenstilleståndsförhandlingar på våren hade man tänkt sig släppa efter äfven intill Kalixgränsen. Sedan dess hade de ryska trupperna på Åland i flere månader lämnats utan hvarje antastande, ehuru hafvet numera behärskades af svenska och engelska eskadrar, medan i norr den ryska kåren under upprepade framgångar trängt ända ned mot Ångermanlands gräns. Ett par trumf hade icke dess mindre svenskarna i spelet: expeditionen till Västerbotten och ryssarnes önskan

---

[1]) Andra punkter rörde handeln mellan Finland och moderlandet, säkerhet till person och egendom för sådana, som under kriget utmärkt sig genom tillgifvenhet för Sveriges krona, m. m.

om fred. Skulle det lyckas att af dem draga någon fördel?

Förhandlingarna i Fredrikshamn sönderfalla helt naturligt i två perioder. Under den första kände man sig å ömse sidor hufvudsakligen för, fann på vissa områden möjlighet föreligga att komma till samförstånd, men stötte annorstädes så skarpt samman, att ingenting vidare kunde uträttas, om de första instruktionerna skulle blifva beståndande. Det blef då fråga, om man skulle afvakta möjligheten af deras modifierande, eller om man genast skulle skiljas åt utan fred. Det förra valdes, och därmed uppstod en väntetid. Jämkningar befunnos därunder kunna ske; så kom därefter det nya förhandlingsskedet med ny spänning, huru mycket till sist skulle kunna vinnas från motparten, till dess omsider enighet nåddes. Äfven mellantiden gick för öfrigt ej fruktlöst förbi, ty dels använde man densamma till utredigerande af punkter, som redan från början visat sig vålla mindre svårighet, dels förekommo enskilda konferenser, där parterna sökte utrannsaka hvarandras innersta.

Det första förhandlingsskedet upptog blott den 14—17 augusti. Den 14 förekommo egentligen blott artighetsvisiter mellan ombuden, ty de svenske hade anländt först på eftermiddagen; den 15 höllos två enskilda sammanträden mellan Stedingk och Rumiantsev och den 16 två konferenser mellan samtliga fyra ombud, hvarpå den 17 ett utbyte af handlingar ägde rum.

Så alldeles oskyldiga voro dock icke den första aftonens visiter. De svenska källorna omnämna ett samtal mellan Stedingk och Alopæus, under hvilket det svenska tronföljarvalet kom på tal, hvarvid Alopæus sade sig befara, att detta val skulle blifva ett hinder för återställande af ett godt förhållande mellan hofven, enär tsaren skulle anse sig skyldig att försvara en furstes rättigheter, som vore hans nära frände och oskyldig till faderns fel; Stedingk åter försäkrar sig hafva låtit honom veta, att denna fråga, som vore oåterkalleligen afgjord genom ständernas val, icke kunde upptagas till diskussion, och att han icke ville höra ett ord vidare därom.[1]) Enligt ryska källor har frågan om tronföljarevalet emellertid varit å bane äfven under ett enskildt samtal mellan Stedingk och Rumiantsev, om denna dag eller dagen därpå, vågar jag ej afgöra. Åtskilliga detaljer om valets förlopp hade därvid diskuterats; och Rumiantsev hade förstått, att det skett enhälligt blott hos bondeståndet, och att det hos adeln rönt afsevärdt motstånd. Stedingk hade också meddelat honom, att man i Sverige med mycken spänning väntat återkomsten af den kurir, som sändts för att begära den nyvaldes samtycke, att svaret dröjt och att detta försenat Stedingks afresa, samt att Stedingk äfven för-

[1]) Stedingk till Carl XIII den 16 aug. 1809. — Rumiantsev refererar Alopæus' anmärkning något annorlunda: den skulle hafva inneburit, att det varit bra besynnerligt att påskynda valet omedelbart, innan man skrede till fredsförhandlingar. Rumiantsev till tsaren den 16 augusti 1809.

vånade sig öfver att, trots det han lämnat Sverige nära fjorton dagar tidigare, ännu ingen kurir anländt därifrån med underrättelse, huru saken aflupit. Rumiantsev fann sig den 16 augusti också föranlåten att en smula öka hans oro genom att meddela, hurusom underrättelser från Köpenhamn visade, att man där hade kännedom om anbudet till prinsen.

Rumiantsev beredde honom genast i början äfven en annan anledning till bekymmer. Stedingk hade nämligen medfört ett bref från den nya drottningen i Sverige, Carl XIII:s gemål, till kejsarinnan af Ryssland, men Rumiantsev vägrade att före freden befordra detta vidare, enär tsaren ännu icke erkänt den nya regeringen i Sverige. För dem, som skulle representera just denna nya regering, var sådant naturligtvis ingalunda behagligt. Däremot tyckes det samtal, som dessa dagar äfven fördes mellan Rumiantsev och Stedingk om statshvälfningen och Gustaf IV Adolf, hafva försiggått utan något obehag. [1])

Den 15 augusti upptogs så självfva fredsfrågan mer ingående till behandling, denna dag på en enskild konferens mellan blott Stedingk och Rumiantsev. De tre ryska punkterna kommo därvid alla under behandling. Den första, om fred äfven med Rysslands allierade, rönte inga svårigheter, men gaf upphof till åtskilliga allmänna uttalanden om för-

[1]) Sistnämnda samtal ägde rum redan under visiten den 14; konflikten om brefvet har däremot antagligen timat den 15. Rumiantsev till tsaren den 14 och 16 augusti.

hållandena på kontinenten. Rumiantsev visade sig vid sådana tillfällen ifrig att mana svenskarne till fred, innan Napoleon blefve fri från kriget med Österrike, och framhöll denna gång särskildt, att fransmännen därefter kunde tänkas sända truppen till danskarnes bistånd för att skaffa dem några fördelar af kriget.

Beträffande den andra punkten hade Rumiantsev enligt sin egen uppgift väntat de största svårigheterna, men äfven i fråga om den fann man sig redan under de första konferenserna kunna komma till samförstånd. Man fann sig nämligen ganska snart — om redan den 15 eller dagen därpå, må här lämnas därhän — kunna söka en lösning på sådant sätt, att Sverige skulle stänga sina hamnar för engelska fartyg, men med öppen rätt till införsel af salt och kolonialvaror. Stedingk kunde med fog skrifva i sin depesch hem, att en sådan lösning icke afvek från hans instruktioner, och Rumiantsev menade sig också kunna godkänna den. Han hade under dessa dagar den föreställningen, att den enda punkt, i hvilken Stedingk enligt sina instruktioner omöjligen kunde gifva vika, var, om man ville tvinga Sverige till något åtagande att formligen förklara England krig; och detta undveks genom en sådan lösning som den ifrågavarande. Rumiantsev förklarade sig ock anse den fullt öfverensstämma med de muntliga instruktioner tsaren på denna punkt gifvit honom. [1])

[1]) Enligt Stedingks depesch af den 16 skulle man redan den 15 kommit till öfverensstämmelse om det sätt, hvarpå

Så mycket starkare blef däremot motsatsen i fråga om den tredje punkten, frågan om landafträdelserna till Ryssland. Hvad som där först framkallade spänning, var frågan om de Åländska öarna. Redan vid sitt första sammanträffande med Alopæus skall Stedingk hafva förklarat, att Sverige icke kunde afträda dessa; den 15 under hans konferenser ensamt med Rumiantsev kom frågan gång på gång tillbaka samt fortsattes på samma sätt äfven den 16 under det första allmänna sammanträdet. Det skedde tydligen till Rumiantsevs stora öfverraskning; i och med att hamnstängningsfrågan syntes kunna lösas, har han synbarligen betraktat fredsverket så godt som klart. Stedingk bestred emellertid detta på det bestämdaste och androg en mängd skäl, hvarför Sverige omöjligen kunde afstå de Åländska öarna. Argumenten å ömse sidor voro båda dagarna ungefär desamma. Framför allt betonades från svenskt håll öarnas militärpolitiska betydelse. Åland i Rysslands hand betydde ett direkt hot mot Stockholm, en anfallspunkt mot hjärtat af riket, hvarifrån öfverrumplande öfverfall när som helst kunde äga rum; Ålands besittning af en främmande makt skulle därför nödga Sverige att ständigt hafva sina trupper på fältfot. Kraftigt underströks också, att man från dessa öar behärskade inseg-

---

hamnstängningsfrågan skulle lösas. Alopæus' protokoll åter låter denna tanke först framläggas af Rumiantsev den 16. Denne har däremot i olika bref af den (4) 16 augusti berört konferenserna både den 15 och 16 och ger därför här ingen lösning i fråga om dagen.

lingen i Bottniska viken och alltså därifrån kunde afskära förbindelsen mellan hufvudstaden och de norrländska hamnarna. Det framhölls jämväl, att öarna aldrig varit en integrerande del af Finland, utan tidigare eget landshöfdingdöme, och att sålunda äfven Finlands afträdande icke borde draga dem med sig. Sistnämnda argument besvarades emellertid från rysk sida nu och senare med bland annat den kärfva anmärkningen, att det nu visst icke gällde Finlands gamla gränser, utan den nya gränsen mellan Sverige och Ryssland, som af sitt krigsbyte ville behålla, hvad det fann lämpligt. Vidare framhölls af de ryska ombuden, att de Åländska öarna voro behöfliga för Finlands försvar, under det att däremot deras kvarblifvande i svensk ägo skulle blifva ett tvisteämne mellan rikena, som skulle leda till förnyade krig. Rumiantsev hotade också med att, om freden icke nu slötes, ett för Sverige ödesdigert vinterfälttåg skulle följa, att härnäst freden ej skulle kunna erhållas på lika billiga villkor, och att, ehuru man nu föresatt sig att ej blanda sig i Sveriges inre affärer, man en annan gång skulle begagna sig af alla chanser. Stedingk genmälde då bland annat, att Ryssland nog icke alltid skulle finna en sådan vinter som den sista, men däremot vida bättre försvarsanstalter i Sverige.

Det synes hafva varit den starka spänning, som yppade sig i fråga om de Åländska öarna redan den 15 augusti, som föranledde, att alla fyra ombuden samlades vid sammanträdet dagen därpå; Stedingk önskade Skjöldebrands närvaro

vid den konferens, som skulle afgöra öfver krig eller fred. Diskussionen fortgick äfven då med samma skärpa och samma argument. Alopæus, som den 16 augusti var närvarande, erinrade bland annat om sitt samtal med Lagerbielke i Stockholm, och huru denne icke syntes hafva något emot afträdelsen att invända, men fick till svar, att Lagerbielke icke längre stod i spetsen för de svenska utrikesärendena. När emellertid alltjämt icke någon rysk eftergift syntes stå att vinna, förklarade omsider Stedingk och Skjöldebrand båda, att deras instruktion icke tillät dem afträda vare sig de Åländska öarna eller området ända till Kalix älf, och att under sådana förhållanden det enda, som återstode, vore att skicka en kurir till Stockholm för att inhämta nya order; och efter rätt mycken tvekan blef detta förslag äfven från rysk sida antaget. [1]) Rumiantsev tilllade emellertid, att man med den kuriren då ock borde inhämta så fullständiga instruktioner i alla punkter, att fred kunde afslutas, ty skulle man för hvarje ny meningsskiljaktighet nödgas vänta på nya, blefve tidsutdräkten alltför lång. I samband med Ålandsdebatten framkom Stedingk äfven med en antydan, att om Åland skulle afträdas, ersättning borde gifvas annorstädes, men när han

---

[1]) Alopæus' protokoll förlägger frågan om kurirens afsändande till slutet af det enskilda sammanträdet mellan Rumiantsev och Stedingk den 15 augusti, Stedingks depesch af den 16 augusti åter till "denna dag på förmiddagen". Om de första konferensdagarnes debatter, se i öfrigt Hamnströms redogörelse.

på förfrågan hvad därmed afsåges, i enlighet med sin instruktion ifrågasatte, att Kumo älf skulle blifva gränsen för det nya ryska Finland, afvisades den tanken med mycken bestämdhet utan vidare.

Sedan man sålunda blifvit öfverens, att förhandlingarne skulle fortgå, användes återstoden af konferensen den 16 till andra spörsmål. Det svenska krafvet, att Ryssland skulle öfvertaga Finlands andel af den svenska statsskulden, afvisades därvid tvärt. Däremot framlades ett af Alopæus uppsatt förslag till redaktion af bestämmelserna i hamnstängningsfrågan. Det framkallade emellertid från svensk sida en del anmärkningar, hvilka ledde till uppsättande af ett nytt, som redigerades af Skjöldebrand, och som, när det dagen därpå, den 17, öfverlämnades till Rumiantsev, äfven af honom befanns vara mera tillfredsställande och i allt väsentligt till sist återkom i den slutliga freden. Det innehöll, att Sverige skulle ansluta sig till kontinentalsystemet med de jämkningar, som skulle närmare bestämmas vid Sveriges blifvande underhandlingar med Frankrike och Danmark, och hvilka Ryssland på förhand förband sig att godkänna, samt att Sverige under tiden förband sig att genast efter utväxlingen af fredstraktatens ratifikationer stänga sina hamnar för engelska fartyg, dock med rätt till införsel af salt och kolonialvaror. Alopæus' redaktion hade faktiskt varit vida ofördelaktigare än Skjöldebrands, och Rumiantsevs godkännande af

den sistnämnda var sålunda en afsevärd eftergift för de svenska önskemålen. [1])

Det betydelsefullaste under dessa första förhandlingar är naturligtvis icke så mycket diskussionernas gång i enskildheter, utan frågan, hvarför trots den oförenliga motsättningen i instruktioner en brytning dock icke kom till stånd. Om anledningen till de svenska ombudens hållning härvid lämna de svenska källorna intet tvifvel. Bestörta öfver de ryska villkorens hårdhet, vågade de dock icke taga på sitt ansvar en brytning, men när deras instruktion förbjöd dem att göra eftergifter på den omtvistade punkten, grepo de förslaget om kurirens hemsändande icke blott för att låta regeringen därhemma själf taga ansvaret, utan också för att vinna tid. Såsom vi ofvan sett, har Stedingk redan nu inför Rumiantsev klagat öfver bristen på underrättelser hemifrån, och därtill hade han fullt fog. Han hade lämnat Stockholm den 4 augusti, och en kurirresa därifrån till Fredrikshamn kunde göras på 4 à 5

---

[1]) Enligt Alopæus' förslag skulle Sverige gent emot Ryssland hafva förbundit sig till hamnstängning rätt och slätt, och dess befogenhet till införsel af salt och kolonialvaror vara beroende af de blifvande förhandlingarna med Frankrike och Danmark. Innan dessa slutförts, skulle hamnstängningen alltså varit fullständig, under det däremot Skjöldebrands redaktion, likasom senare fredstraktaten, omedelbart medgaf införandet af salt och kolonialvaror just under denna mellantid.

Tanken att i fråga om kontinentalsystemet Ryssland i freden skulle på något sätt referera till blifvande förhandlingar emellan Sverige och Frankrike hade i början af juli framkastats af Caulaincourt under ett samtal med Rumiantsev. När nämligen denne sporde den förre, hvilka åsikter Frankrike

dagar, men ännu den 16 hade intet enda bud kommit. Instruktionen hänvisade emellertid just gränsfrågornas behandling till att blifva beroende på om "mera gynnande omständigheter sig förete", och underrättelser i fråga om både Frankrikes hållning, expeditionen till Västerbotten och tronföljarvalets konsekvenser kunde vara af synnerlig vikt för fredsunderhandlingarna. Den ryska motpartens bifall till kurirens afsändande betraktade de svenska ombuden därför såsom en seger. De hade vid framläggande af sitt förslag därom ej ens vågat räkna på, att Rumiantsev under väntetiden skulle vilja dröja i Fredrikshamn, utan erbjudit sig att därefter begifva sig för att möta honom, hvarhelst han kunde önska; när emellertid på kvällen den 16 Rumiantsev förklarade sig villig att tillsvidare stanna kvar, så betraktade de detta såsom en ny seger och såsom ett tecken, att äfven Ryssland var angeläget om fred. [1])

i denna fråga kunde hysa beträffande Sverige, hade Caulaincourt i sitt svar bland annat antydt möjligheten af att vid freden mellan Ryssland och Sverige bestämma, att det, som blefve aftaladt i saken mellan Sverige och Frankrike i Paris, också skulle godkännas i Petersburg. Hvad Caulaincourt då säkerligen afsåg såsom en garanti, för att bestämmelserna skulle blifva tillräckligt stränga, kom emellertid nu i Fredrikshamn tillbaka i en form, som afsåg att öppna möjlighet för deras lindrande. Trots alla försäkringar till Caulaincourt om motsatsen, var Ryssland i hamnstängningsfrågan mer tillmötesgående mot Sverige, än dess förbundsbroder önskade. Jfr *Les rélations diplomatiques*, III, sid. 374 ff, m. fl.

[1]) "Detta beslut har öfverraskat mig och visar, att freden ligger honom om hjärtat", skrifver Stedingk den 16 augusti om Rumiantsevs beslut att stanna.

Öfver Rumiantsevs ståndpunkt till uppskofsfrågan lämna hans egna bref intressanta och rätt öfverraskande upplysningar. Det visar sig, att han icke blott låtsade sig blifva, utan faktiskt blef ytterligt öfverraskad öfver de svenska ombudens vägran att afstå Åland. Så väl hvad han förut erfarit från Sverige som tsarens bestämda förklaring om den tredje ryska punkten såsom ofrånkomlig fredsgrund hade kommit honom att anse saken såsom afgjord, och han trodde därför ej ens på riktigheten af Stedingks och Skjöldebrands förklaring, att deras instruktioner hindrade dem att gifva vika. Fast mer tänkte han sig, att Stedingks envisa vägran egentligen blott var ett spegelfäkteri för att tillfredsställa det parti, som hans kollega Skjöldebrand tillhörde. Stedingk hade, menade Rumiantsev, fått order att låta frågan blifva föremål för en lång diskussion, men när Rumiantsev tvärt afböjt detta, så hade Stedingk för att kunna komma ifrån sitt — öfverdrifna — yttrande att Sverige aldrig skulle afstå Åland, sett sig nödsakad att begära "instruktioner, som han redan har". Det bjöd därför Rumiantsev icke så litet emot att gifva efter — "vi borde ha brutit, men vi hafva ej gjort det", inledde han en af sina depescher den (4) 16 augusti på kvällen. Att han dock gaf efter, berodde tydligen på, att han fortfarande var angelägen om freden. Ty när artikeln om hamnstängningen samtidigt syntes kunna få en tillfredsställande lösning, ansåg han de största svårigheterna i förhandlingarna öfvervunna och tviflade alls ej på,

att kuriren skulle återkomma med eftergift i fråga om Åland. Allt dock under en förutsättning, hvarom han emellertid synes hafva varit något oviss: att svenskarne öfverhufvud ville fred.[1])

Man kan fråga, om vid detta tillfälle de svenska ombuden skulle kunnat vinna något mera genom att fullfölja sitt motstånd än längre d. v. s. icke själfva ifrågasätta kuriren efter nya instruktioner, utan hota med att resa hem. Mig förefaller det icke sannolikt. Enligt sin uppfattning af sakläget hade Rumiantsev i ett sådant förfaringssätt antagligen blott sett ett tecken till, att svenskarne öfverhufvud icke ville freden, och hade säkerligen icke då underlåtit den brytning, som han nu endast med stor tvekan undvek att framkalla.

6.

Genom det som passerat, hade afgörandet

---

[1]) På kvällen den (4) 16 augusti skref Rumiantsev om Stedingks motstånd bland annat till tsaren: "Je ne crois pas me tromper, Sire, en supposant que cette petite guerre fatiguante, qu'il me fait, il ne la fait que pour satisfaire en Suède le parti auquel appartient son collègue, et qui je sais lui être un surveillant fort incommode." Vidare: "L'obstination qu'a mise mr de Stedingk à me soutenir qu'il n'était pas venu à la présence du gouvernement en Suéde que notre intention était de garder les isles d'Aland, est ce qui l'oblige d'envoyer un courier à Stockholm pour demander des instructions sur ce point qu'il soutient n'avoir pas été prévu. Son embarras est venu de ce qu'il avait apparement ordre de faire de cet objet

flyttats från Fredrikshamn till de båda regeringarna, särskildt den svenska.

När Stedingk och Skjöldebrand från Fredrikshamn underrättade om uppskofvet, voro de ingalunda vissa, huru detta afgörande skulle utfalla i Sverige. De Åländska öarnas uppgifvande framstod för båda såsom en ytterlig risk. "Åland är nyckeln till Stockholm och till hela Sverige", skref Skjöldebrand; "genom denna besittning, där ryssarne utan tvifvel skola väl befästa sig, blifva de i stånd att föreskrifva oss lagar till och med under freden. Bättre dö med vapen i hand än sluta en fred, genom hvilken vi blott skola blifva slafvar under dessa Nordens tyranner." Och Stedingk framhöll, att om regeringen bestämde sig för kriget, borde den begagna sig af hvad som återstod af den vackra årstiden för att föra det med all upptänklig kraft. Om expeditionskåren mot Västerbotten där hade den framgång, som den borde kunna hafva, borde den sedan ofördröjligen anfalla Åland, där de ryska trupperna ej uppgingo till 6,000 man. Genom medverkan af engelsmännen kunde dessa afskäras från finska fastlandet, skulle före vinterns inbrott

---

une longue discussion. Je ne l'ai point souffert." "C'est puisqu'il m'avait dit, que jamais on n'accorderait les isles d'Aland, qu'il s'est vu réduit a demander sur ce point *des instructions qu'il a déjà.*" Dagen därpå skref han, att med hamnstängningsartikelns antagande skulle underhandlingens största svårigheter vara aflägsnade, och att den tredje punkten om Rysslands landförvärf skulle, hvad anginge de Åländska öarna, vid den svenska kurirens återkomst gå igenom efter tsarens vilja.

vara utan lifsmedel och kunde sålunda tillintetgöras. Våren därpå borde så en landstigning med 25,000 man goda trupper göras i Finland, där missnöjet med ryssarna vore ytterligt, och Finland skulle åter vara svenskt.

Kuriren, som afgick från Fredrikshamn den 17 augusti, anlände till Stockholm den 22. Där hade under tiden tronföljdsfrågan om möjligt ännu mer trädt i förgrunden. Tre dagar tidigare, den 19, hade från prins Christian August kommit hans bekanta svar, att han ville mottaga valet först, sedan fred var sluten i Norden. Villkoret var ett streck i de styrandes förhoppningar och kom i två hänseenden att försvaga deras ställning i fredsfrågan. Ty dröjde eller uteblef prinsen, huru skulle det då gå med förhoppningarna om Norge? Och hur skulle icke uppskofvet gifva vind i segeln åt alla dem, som motarbetat hans val vare sig såsom förhastadt eller emedan de hellre velat länka tronföljden till prins Gustaf? Var freden villkoret för prinsens ankomst, så blef dess påskyndande alltså numera allt önskvärdare både med hänsyn till planerna på Norge, och för att man ej genom tronföljarevalets omintetgörande skulle utsättas för den gustavianska reaktion, som man så mycket fruktade.

Innan regeringen gick att slutligt bestämma sin ståndpunkt, rådförde den sig med det hemliga utskott hos ständerna, genom hvilket den något tidigare förberedt tronföljarevalet. Den fråga, som förelades utskottet, blef, om man borde sluta fred med Kalix älf såsom gräns och med

afstående af Åland, eller om antingen ettdera eller båda af dessa kraf skulle ovillkorligen afvisas, äfven om fredsunderhandlingarna därigenom skulle afbrytas och kriget fortsättas. Utskottets samtliga medlemmar tillstyrkte fred på hvad villkor som helst. Motiven voro flere. Faran af ett ryskt ingripande i rikets inre angelägenheter och därigenom af en kontrarevolution var ett af dem. Ett annat den alltmer framträdande osäkerheten, om något understöd från Frankrike vore att vänta. Ett tredje och kanske det kraftigaste "den allmänna rösten", som nästan af alla förklarades icke längre vilja veta af krigets fortsättande. Men — och detta är åter det bedröfliga — icke blott under hänvisning till bristande förmåga, utan ock under hänvisning till bristande vilja att göra de nya uppoffringar, som en och annan eljes icke synes hafva ansett omöjliga. Utskottet yttrade sig emellertid äfven om hvilka af de föreslagna fredsvillkoren det ansåg viktigast att söka få modifierade, och då i de till detsamma öfverlämnade handlingarna från Fredrikshamn äfven hamnstängningsfrågan berördes, kom jämväl denna under dess öfverläggning. Resultatet blef, att hamnstängningskrafvet vore mest betänkligt, och att, hvad gränsfrågorna beträffade, gränsens bibehållande vid Kemi älf förtjänade mer afseende än besittningen af Åland. Beträffande hamnstängningen hade inom utskottet vissa lindringar föreslagits. I fråga om de Åländska öarna yttrades inom utskottet, att med deras förvärf det ryska eröfringsbegäret

nog skulle vara stilladt, under det att de i Sveriges hand skulle framträda såsom ett ständigt landstigningshot mot Ryssland, men däremot endast några veckor kunna uppskjuta ett ryskt anfall; sistnämnda fördel vore ringa i jämförelse med den ständiga krigsfaran. Gärna ville man dock hafva Rysslands löfte att där ej anlägga någon fästning eller stationera någon flotta. Slutligen ifrågasattes inom utskottet, att man skulle söka mildra fredsvillkorens farlighet genom att begära vare sig Frankrikes garanti för deras upprätthållande eller Frankrikes medling vid deras ingående; i det senare fallet skulle Ryssland af motvilja att se Frankrike inblandadt i affären hellre släppa något efter.[1])

Utskottets öfverläggningar hade hållits den 28 augusti. Natten förut hade underrättelse kommit från Västerbotten om striderna vid Säfvar och Ratan den 19 och 20 augusti.[2]) Kamenski var visserligen drifven tillbaka, men den stora expeditionens stolta mål, att innestänga och tillintetgöra honom, hade på grund af brister hos ledningen misslyckats, och den strategiska segern var fiendens. För en fortsatt offensiv mot Åland,

---

[1]) För utskottets öfverläggningar se närmare den utförligare redogörelsen hos Hamnström, a. a. Utskottets utlåtande är tryckt hos O. J. Alin, *Carl Johan och Sveriges yttre politik 1810—1815*, Bil. 2.

[2]) "Förledne natt", skrifver Wetterstedt den 28 augusti till Adlersparre. S. Clason, *För hundra år se'n*, II, sid. 58. — I utskottets protokoll saknas emellertid hvarje antydan, att underrättelsen delgifvits utskottet.

såsom Stedingk önskat, fanns icke mod eller vilja nog. Full kännedom om sakläget däruppe förefanns dock icke ännu i hufvudstaden, men under föreliggande omständigheter blef i allt fall regeringens svar till ombuden i Fredrikshamn i hufvudsak blott ett bekräftande af utskottets. Motiven voro ock väsentligen desamma som där, högtidligare formulerade i anförandena till statsrådets protokoll den 30 augusti, mera osminkade i uttalanden därutanför. Man finge icke "äfventyra det af nationens allmänna röst, successionsordningens framtida stadga och ett visst härvarande f. d. kronprinserligt partis nödvändiga knäckande så högt påkallade fredsverket", skref den 29 augusti Wetterstedt till Adlersparre.[1]) De kraftigaste ansträngningar borde emellertid naturligtvis göras af fredsunderhandlarne för att söka rädda det mesta möjliga. Anmärkningsvärdt är, att flere af statsrådets ledamöter såsom sin mening uttalade, att Ålands bevarande vore viktigare än Kemigränsen.

Den nya instruktion, som alltså den 31 augusti uppsattes för Stedingk, var likasom hans första mångordig och rik på tillägg. Dess innehåll kan i korthet sägas vara följande. I fråga om de Åländska öarna skulle deras ytterliga betydelse för landet och hufvudstaden betonas. Ville ryssarne dock icke återställa dem, så kunde man

---

[1]) S. Clason, *För hundra år se'n*, II, sid. 60. Hänsynen till tronföljdsfrågan betonades ock starkt i Wetterstedts skrifvelse till Stedingk af den 31 augusti. — Protokollet i statsrådet är i sin helhet tryckt hos Alin, a. a., såsom Bil. 3.

förbinda sig att icke befästa dem; hjälpte icke detta, så borde Ryssland förbinda sig att där icke anlägga fästningar eller krigsvarf. Ännu viktigare skäl talade dock för Kemigränsen, och särskildt betonades militära och geografiska synpunkter. Hjälpte inga argument, skulle man söka få båda dessa gränsfrågor hänskjutna till Napoleons afgörande. Hotades ändock med förhandlingarnas afbrytande, så skulle man söka få afvakta ankomsten af ännu en kurir, som af andra grunder så godt som omedelbart skulle afsändas från Stockholm; och kunde icke heller detta ernås, utan underhandlingarnas afbrytande med visshet förestode, finge, enligt en apostill till instruktionen, Kalixgränsen antagas och Åland afträdas utan villkor. En annan apostill framhöll, att om ryssarne voro oryggliga i afseende på Åland, men gåfvo vika i fråga om Kalixgränsen, så skulle man icke tveka ett ögonblick att afsluta, enär hvarje vinst, huru obetydlig den än vore, vore värdefull under dåvarande läge och kunde hafva det bästa inflytande på nationen, som väntade att mista allt. I ännu en apostill af Wetterstedts hand ifrågasattes slutligen en mängd modifikationer utöfver de förut beviljade i fråga om kontinentalsystemets tillämpning; ju mer man där kunde vinna, dess mer skulle för ögonblicket "fredens vidunderlighet" glömmas. Sistnämnda modifikationer utformades därpå närmare i en ytterligare instruktion, som sändes med den nye kuriren den 5 september, och deras betydelse motiverades därvid på det kraftigaste.

Bland annat påyrkades hamnstängningens inskränkning till de svenska östersjöhamnarna; nya varuslag önskades undantagna från densamma; ej blott svenska, utan äfven andra nationers fartyg borde hafva uttrycklig rätt att införa de tillåtna varorna; och Sveriges exporthandel borde — trots kontinentalsystemet, som ju förbjöd handel med England — icke underkastas annan inskränkning, än redan bestående traktater föreskrefvo i fråga om krigskontraband. Äfven dessa kraf fingo emellertid icke leda till underhandlingarnas afbrytande[1].

Beträffande innehållet i de sålunda utfärdade nya instruktionerna torde ett par anmärkningar vara på sin plats. Först om den betydande roll, som vid deras uppgörande synbarligen tillkommit dels "den allmänna rösten" om rikets oförmåga och obenägenhet för ytterligare strider — en obenägenhet, ganska förklarlig efter allt tidigare tal om stridens onödighet — dels tronföljdsfrågan och de inre partislitningarna. Därnäst om det *synnerligen kraftiga* betonande af kontinentalsystemets fördärflighet för Sverige, som nu med stigande styrka gör sig gällande, allt efter som man närmar sig det fredsslut, där man väntade att få detsamma sig påtvingadt. Uttrycken och argumenten äro i själfva verket alldeles desamma,

---

[1]) I fråga om Rysslands andel i den svenska statsskulden var verkligen yrkandet direkt formuleradt så, att "vi icke kunna gifva vika med hänsyn därtill" (i apostillen n:r 5 till instruktionen af den 31 augusti), men detta efterföljdes i hvarje fall icke.

som före statshvälfningen plägade användas — af Gustaf IV Adolf i hans regeringsskrifvelser, och grundtanken i hans handelspolitik rönte således omsider faktiskt äfven hans motståndares gillande! Slutligen frapperar det att iakttaga den omsvängning, som framträder vid en jämförelse mellan den första instruktionen af den 28 juli och de senare af den 31 augusti och 5 september. I den förra hade hufvudvikten lagts på Åland och Kemigränsen och deras ovillkorliga bevarande föreskrifvits; i fråga om hamnstängningen åter skulle det då särskildt gälla att häfda rätten till införsel af salt och kolonialvaror. Stedingk och Skjöldebrand hade i båda fallen kraftigt sökt häfda instruktionens ståndpunkt och hade i det senare i stort sedt vunnit sitt mål. Nu kommo de nya orderna, som medgåfvo att släppa Åland och Kemigränsen, men däremot yrkade en rad tillägg i fråga om kontinentalsystemet. Denna bristande följdriktighet i anvisningar måste gifvetvis vara till men för arbetets framgång. Men den starka förskjutningen till förmån för ökade friheter i afseende på handeln med England är betecknande för, huru de ekonomiska intressena inom landet i verkligheten tedde sig.

7.

Medan detta passerade i Stockholm, hade dagarna i Fredrikshamn börjat blifva långa.

Kuriren med frågorna hade afrest därifrån den 17 augusti och återkom icke förrän den 4 september d. v. s. efter 18 dagar, en vida längre tid, än man tänkt sig. Men dessutom lät den svenska regeringen sina ombud därborta öfverhufvud till deras oro alltför mycket sakna meddelanden hemifrån. De hade afrest från Stockholm den 4 augusti, men fingo, trots det att kurirgången var fri, sin första underrättelse därifrån först just den 4 september. Det var dock åtskilligt, som passerat under tiden, och det kunde ju icke vara önskligt eller gagneligt för förhandlingarna, att de skulle få alla sina underrättelser om, hvad som passerat i Sverige eller Europa, genom ryska förmedlare. Hafva sinnena i hufvudstaden varit alltför upptagna af andra spörsmål?

Väntetiden gick dock, såsom redan antydts, icke oanvänd förbi, utan begagnades till uppgörande af redaktionsförslag till en del artiklar uti de ifrågasatta fredsfördraget, som voro af mindre vikt än de stora tvistefrågorna, och som här kunna förbigås. Men därunder föreföll också ett och annat därjämte, som icke saknar intresse.

Af de svenska källorna är sålunda redan förut åtskilligt bekant om det försök, som från dansk sida gjordes att få deltaga i underhandlingarna i Fredrikshamn. Den danske ministern i Petersburg O. Blome hade framställt en formlig begäran därom, som Rumiantsev sedan frambar till de svenska ombuden den 24 augusti; och då dessa i enlighet med sin instruktion förklarade sig sakna

bemyndigande till en sådan förhandling, bad dem Rumiantsev att sända en kurir hem för att ifrågasätta erhållande af nödiga fullmakter, något, som de också lofvade göra. Väl misstänkte de, att Danmarks begäran härrörde från en önskan att med Rysslands hjälp få i fredstraktaten inrymd en formlig garanti för Danmarks alla besittningar d. v. s. äfven för Norge, men de ansågo sig icke kunna neka att skicka kuriren. [1])

De ryska källorna meddela här åtskilligt nytt. Till en början var Rumiantsev alls icke hågad för någon dansk underhandling i Fredrikshamn. Han var till och med så osäker i fråga om det verkliga sakläget, att han trodde sig hafva anledning ifrågasätta, att statshvälfningen i Sverige skett i samförstånd med Danmark, och att, då sistnämnda land aldrig på egen hand skulle vågat ett dylikt tilltag, det förmodligen bakom sig haft någon annan makt såsom England eller Frankrike. Då man dessutom hade äfven andra skäl till missbelåtenhet med Danmark — dess klena militära prestationer — funnes alldeles ingen anledning att åtaga sig dess sak och söka skaffa det något rof på Sveriges bekostnad. Men när därpå underrättelse kom från Köpenhamn om Danmarks bekanta hastiga omsvängning till benägenhet att sluta fred med Sverige utan någon

---

[1]) Det var denne andre kurir, som sedan kom att återvända med instruktionen af den 5 september. Om tidsutdräkt för svenskarne då var någon vinning, medförde hans affärdande naturligtvis en sådan.

vinst, fann Rumiantsev en gemensam dansk-rysk-svensk underhandling i Fredrikshamn användbar för Rysslands egna intressen, i det att man skulle pressa svenskarne till större nit för en snar fred genom utsikten, att de i sådant fall förr skulle få prinsen af Augustenburg till sig; och i denna beräkning främjade han alltså numera Blomes begäran. En smula tätare meddelanden hemifrån hade gifvetvis här för de svenska ombuden i hög grad förenklat situationen. Redan den 8 augusti hade nämligen till Stockholm från Danmark anländt förslag om *direkta* fredsunderhandlingar mellan Danmark och Sverige, och det hade sålunda varit god tid att före den 24 augusti hafva underrättat Stedingk och Skjöldebrand därom, i hvilket fall de med lätthet kunnat afvisa Rumiantsevs begäran och korsa hans plan. [1])

De ryska källorna hafva emellertid äfven annat att förmäla. De förtälja sålunda om vissa mera enskilda samtal mellan Stedingk och endera af de ryska underhandlarna, under hvilka dessa erforo åtskilligt af intresse. Stedingk hade därvid ingalunda fördolt, huru han själf vore misstrodd af det härskande partiet i Sverige, ja, närmast efter statshvälfningen under sin vistelse på sitt gods i Södermanland — Elghammar — till och med varit öfvervakad på grund af dess relativa närhet till f. d. konungens fängelse Gripsholm. Alopæus

[1]) Rumiantsev till tsaren den (7) 19 och (12) 24 augusti. Enligt Alopæus' protokoll har Stedingk hela tiden velat afvisa förslaget, under det att däremot Skjöldebrand talat för det.

ansåg sig äfven hafva förstått, att Carl XIII's regeringssätt var mycket klent och vacklande samt ägnadt att väcka missnöje, och han inhämtade jämväl, att Stedingk betraktade det nyss skedda tronföljarvalets påskyndande såsom ytterst oklokt samt hade gjort, hvad han kunnat, för att förhindra det. Stedingk lät honom vidare förstå, huru den nye tronföljarens tvekan att mottaga valet varit ett fruktansvärdt bakslag för Adlersparre, och huru dennes aktier redan förut genom hans skryt och öfvermod varit starkt i sjunkande. Alopæus trodde sig också hafva upptäckt, att de svenska ombudens envisa motstånd mot Ålands afträdelse egentligen härrörde från Adlersparres bekanta ord i statskuppsproklamationen, att "ej en aln mer af svenska fosterjorden" skulle öfverlämnas i fiendens hand, men anmärkte själf, att detta stod i ganska klen samklang med Adlersparres vägran — under hänvisning till ett sitt löfte till prins Christian August — att låta någon del af sina trupper användas mot ryssarne. Alopæus' misstro mot Engeström såsom ryssfiende hade däremot Stedingk sökt bekämpa, men tyckes hafva varit mera missbelåten med Lagerbielke. [1]) Under ett enskildt samtal mellan Rumiantsev och

---

[1]) Alopæus' redogörelse af den (12) 24 augusti för vissa hans samtal med Stedingk. Om Lagerbielke heter det däri: "Denne unge man, som hela världen vet hafva ingifvit sin olycklige herre dessa häftiga beslut, som fullständigt bragte honom i delo med Europas alla makter, och hvilken genom sina fördärfliga råd varit en af de främsta upphofsmännen till hans afsättning, har lämnat det hemliga utskottet en öfver-

Stedingk den 31 augusti hade den senare vidare synts öfvertygad, att Sveriges finansiella ställning vore sådan, att det saknade medel att fortsätta kriget. [1]) Man får det intrycket, att Stedingk, sjuk som han var under större delen af Fredrikshamnstiden, understundom var mer än lofligt öppenhjärtig.

Äfven på andra vägar försökte man inhämta de svenska ombudens stämning. Sveriges f. d. chargé d'affaires i Petersburg B. af Schenbom gjorde någon dag före den 21 augusti ett besök i Fredrikshamn och blef då naturligtvis pumpad af Alopæus. Enligt dennes uppgift försäkrade han därvid, att han sett den depesch, som de svenska ombuden sändt hem med den första kuriren, och att det icke vore deras fel, om de icke finge order att sluta fred; de hade nämligen båda kraftigt yrkat på, att man genast måste bestämma sig, om man ville undvika en brytning. Äfven Schenbom hade ansett, att man härutinnan endast hade att frukta Adlersparres motstånd, men att Engeström numera vore vida hofsammare än förut. Tillika hade han meddelat, att Skjöldebrand icke syntes betvifla, att svaret med kuriren skulle blifva gynnsamt för freden, under det att Stedingk ännu icke vore öfvertygad därom, utan

sikt öfver Gustaf IV:s politik, som afslöjar alla dess fel och höljer denne furste med tadel. Detta aktstycke, som är ett mästerverk i framställningskonst och förskaffat sin författare invalet i Svenska Akademien, bör på samma gång visa hr Lagerbielkes talanger, fräckhet och fördärf."

[1]) Rumiantsev till tsaren den (20 augusti) 1 september 1809.

fruktade det beklagliga inflytande, som åtskilliga personer numera hade därhemma. [1]) Schenbom synes här hafva framställt Stedingk och Skjöldebrand såsom mera angelägna om freden, än de själfva visade sig i sina depescher omedelbart efter det första förhandlingsskedet, men det är ju möjligt, att dylika uttalanden gjordes af oro, att Rumiantsev af otålighet öfver dröjsmålet skulle bryta förhandlingarna.

Märkligast af hvad från rysk sida passerade under mellantiden, är emellertid den hos oss ganska litet kända brefväxling mellan Rumiantsev och tsaren, hvarmed den förre *redan nu* beredde sig tillfälle att vid förhandlingarnas återupptagande pruta något på de ryska fredsvillkoren. Den började redan den 17 augusti d. v. s. omedelbart efter de första förhandlingarna. Såsom vi erinra oss, hade Rumiantsev i en depesch af denna dag förklarat sin öfvertygelse vara, att efter den svenske kurirens återkomst de Åländska öarnas afträdande skulle gå alldeles efter tsarens vilja. "Jag väntar mig ytterligare", fortsatte han därpå, "förslaget, att vi skulle förbinda oss att icke befästa dem, det är hvad Lang(!) sade mig." Denne hade nämligen, meddelar han, mycket riktigt begränsat underhandlingen till att gälla två frågor, i hvilka Sverige skulle söka få sin vilja igenom, nämligen rörande jämkningar angående anslutningen till kontinentalsystemet och rörande en dylik förbindelse angående de

[1]) Rumiantsev till tsaren d. (9) 21 augusti.

Åländska öarna. Det sista skulle emellertid bli lätt att grundligen tillbakavisa såsom en obehörig inskränkning i tsarens härskarmakt. Då återstode för fredens afslutande blott nya inkast rörande gränsfloden i norr. Tsaren hade redan utsett Kalix älf, och Rumiantsev vore öfvertygad, att han efter långa bestridanden skulle kunna genomdrifva denna punkt. Men då skulle fredsunderhandlingen för Sverige blott blifva ett ämne af bekymmer och förtret och hos kabinettet i Stockholm kvarlämna bitterhet och agg mot tsaren. "Skulle E. M:t icke föredraga att bringa detta kabinett att hysa förtroende för Eder, att visa Eder ädelmodig och bemyndiga mig att afsluta freden på villkor, att Edert rikes gräns fastställes blott till Kemi älf? Det är att afstå från några lappska kojor, spridda mellan Kalix och Torne samt Torne och Kemi älfvar; det är att afstå från det en smula viktigare förvärfvet af några järngrufvor, som, om jag ej misstager mig, ligga mellan Kalix och Torne, men de brytas blott delvis och detta dåligt på grund af bristen på ved och alla slags förnödenheter; hvilka klena rikedomar att eftertrakta med denna envishet, som kan fördröja freden!" Rumiantsev bad därför om tsarens order på denna punkt. När han den 17 augusti gjorde denna framställning, synes gränsen i norr blott i förbigående hafva varit berörd under förhandlingarna; hans snabba och frivilliga förslag om eftergift i denna sak för att påskynda freden torde mer än mycket

annat antyda, huru angelägen han i själfva verket var om en snar fred.

När tsaren mottog sin utrikesministers rapporter om de första förhandlingsdagarna, var han ytterligt upptagen af spörsmål rörande det fransk-österrikiska kriget. Beträffande det svenska fredsverket blef hans svar af den 22 augusti därför ganska kortfattadt. Han bemyndigade Rumiantsev att stanna kvar i Fredrikshamn under den svenske kurirens frånvaro, enär hans afresa till Petersburg skulle gifva anledning till en mängd dumma antaganden, under det att han i Fredrikshamn kunde arbeta på saken — ett uttalande, som också visar önskan om fred. I fråga om rapporternas sakinnehåll åter hette det, att tsaren vore så nöjd någon kunde vara med det sätt, hvarpå underhandlingen förts, och kände sig skyldig att i allt tacka därför. "Alla edra anmärkningar äro ytterst välbetänkta" [1]).

Med stor tillfredsställelse emottog Rumiantsev den 24 augusti tsarens svar. Blott på detta allmänna gillande af hans hållning vågade han dock icke gå vidare i gränsfrågan. "Eders Majestäts bifall är mig tillfylles och skall leda mig", skref han samma dag; "i afseende på två punkter behöfver jag dock af E. M:t få en fullständig lösning." Den ena rörde hans hållning till prinsens af Augustenburg val; borde han icke i fråga därom betona, att Ryssland afhölle sig ifrån hvarje inblandning i Sveriges inre angelägen-

[1]) Detta tsarens bref är ej tryckt hos Ordin.

heter och blott önskade dess välgång och fred? Den andra gällde gränsfrågan i norr. Han upprepade rörande denna sitt förslag att till de svenska ombudens hugnad låta gränsen "dragas tillbaka från Kalix till Kemi älf". Det var således andra gången han direkt förordade *Kemi*-gränsen!

Tsarens svar var denna gång dateradt den (15) 27 augusti och afgick dagen därpå. "Jag är ense med er", heter det däri, "att man kan ge efter för svenskarna i fråga om Kalix såsom gräns, men jag skulle dock vilja, att detta först skedde i yttersta nödfall. I stället för Kemi skulle jag då vilja, att ni erhölle Torne såsom gräns. Flere skäl göra att jag önskar detta. Först afskär Kemi älf icke det svenska området ända till Norge, hvilket är fallet med Torne. Vidare har jag fått ett mycket älskvärdt bref från staden Torneås invånare, som uttala sin brinnande önskan att blifva införlifvade med Finland; det är ännu ett skäl, som bör förmå mig att icke återlämna dem." [1])

Från och med den 30 augusti, då Rumiantsev mottog detta tsarens bref, var han således uttryckligen bemyndigad att gifva efter i fråga om gränsen i norr. Han var nu också öfvertygad, att om förhandlingarna icke ledde till fred, detta blott skulle bero på de inre förhållandena i Sverige, där "en ärelysten general hade uppsatt på tronen en orkeslös furste" och gjort till tronföljare en obestämd och vacklande prins. Men

[1]) Brefvet tryckt hos Ordin, a. a., II, Bil. n:r 121.

han var också öfvertygad, att om förhållandet vore sådant skulle den svenska nationen, en gång upplyst därom, gripas af förbittring och afsky för det parti, som på det viset tagit makten, och det skulle då ej förvåna honom, om den hos tsaren begärde sin räddning och anropade honom såsom sin befriare! Den första underrättelsen om striderna vid Säfvar och Ratan, hvilka Kamenski, såsom vi erinra, framställt såsom en rysk seger, stärkte emellertid hans förtröstan om framgång i underhandlingarna; han insåg nu, att förhoppningarna om en stor seger däruppe bidragit till det svenska kabinettets dröjsmål, men menade, att utgången skulle nedsätta dess mod. Då kuriren emellertid fortfarande dröjde, och nya underrättelser från Kamenski blottade hans förluster, reträtt och icke alltför lysande läge, begynte Rumiantsev åter blifva något tveksam om utgången och började nu ifrågasätta nya ryska krigsföretag, helst mot Stockholm, i annat fall mot Härnösand eller Gäfle, för att framtvinga freden. Om möjligheten att utföra dem uttalade han visserligen sin ovisshet, men utmålade samtidigt i starka färger den nytta, de skulle medföra i det söndrade och af så många oroande spörsmål fyllda Sverige.[1])

Han sökte också skaffa sig ett annat vapen i de slutliga förhandlingarna genom att nu tillåta den danske ministern Blome att komma till Fredrikshamn. Det skulle gifva svenskarne något

---

[1]) Rumiantsev till tsaren den (18) 30 augusti, den (20 augusti) 1 september och den (21 augusti) 2 september 1809.

att tänka på och möjliggöra öfverenskommelser om gemensamma åtgärder för krigets fortsättning, om fredskonferenserna strandade. Det var således med en viss oro, att freden skulle uteblifva, som Rumiantsev mötte deras återupptagande.

8.

Ändtligen kom den af alla parter efterlängtade svenske kabinettskuriren Östbom den 4 augusti på kvällen, och dagen därpå började de slutliga förhandlingarna. De svenska ombuden hade numera naturligtvis endast en trumf, nämligen motpartens önskan om fred, men dels kände de den säkerligen icke tillräckligt för att veta, huru långt den kunde begagnas, dels visste de däremot med sig, att de själfva fullständigt saknade den bakgrund, som skulle kräfts för att kunna utnyttja den. Öfverläggningarna blefvo under sådana förhållanden närmast en slags dragkamp mellan de förhandlande, i hvilken så godt som alla chanser lågo på ryssarnes sida.

Den första dagen, den 5 september, kämpades länge ihärdigt, utan att någondera parten gaf vika. Hufvuddrabbningen gällde gränserna både vid Åland och i norr, och argumenten voro i hufvudsak de samma som tidigare. Det var denna dag, som i debatten infördes det bekanta uttrycket af Caulaincourt: “att behålla Finland och afstå Åland vore detsamma som att taga kofferten och göra sig af med nycklarna“. Om-

sider ifrågasatte Stedingk beträffande dessa öar de båda begränsningarna med hänsyn till befästningsrätten: först att Sverige skulle behålla dem, men icke befästa dem, sedan att Ryssland skulle få dem på samma villkor, men äfven detta tillbakavisades med bestämdhet. Gränsen i norr debatterades också lifligt, af Skjöldebrand under erinringar om den personliga erfarenhet han förvärfvat genom sina resor däruppe. De ryska ombuden gjorde antydningar om, att om freden ej nu slötes, kunde väl tsaren en annan gång öfvergifva sin återhållsamhet i fråga om Sveriges inre angelägenheter, och erinrade om hans intressen såsom medlem af huset Holstein. De svenske påpekade, huru obillig freden skulle te sig, om de icke på någon punkt skulle kunna utverka lindrigare villkor än de först framställda. Äfven frågan om Rysslands andel i den svenska statsskulden var å bane, men Rumiantsev afböjde hvarje diskussion därom.

Sedan på detta sätt debatten länge fortgått utan att synas leda till något som helst resultat, afslöts den ändtligen med, att Stedingk anhöll om dess återupptagande en annan dag, för att tid skulle gifvas att i lugn och ro öfvertänka, hvad som passerat. De svenska källorna säga, att hans framställning skedde under hänvisning till hans svaga hälsa, som icke medgaf honom att längre fortsätta en så pinsam diskussion; de ryska, att Rumiantsev för att påskynda afgörandet reste sig under antydan, att förhandlingarna i Fredrikshamn tycktes blifva resultats-

lösa, och att Stedingk då bad om betänketid[1]). Det beslöts, att man skulle invänta den följande kurirens ankomst från Sverige; enligt den nyss anlända skulle han vara att vänta ofördröjligen. Men Rumiantsev drog af det passerade genast den alldeles riktiga slutsatsen, att de svenska ombuden voro befullmäktigade att afstå de Åländska öarna utan villkor, ehuru efter långvarigt motstånd, och han ansåg alltså, att freden sålunda vore möjlig.

Han styrktes däri, då dagen därpå, den 6 september, de svenska ombuden vid ett enskildt sammanträffande föreslogo honom, att man skulle i samråd redigera det eventuella fredsfördragets andra olika artiklar, men spara punkterna om gränsen och om kontinentalsystemet till sist. Han slöt däraf jämväl, att den enda punkt, där motstånd fortfarande skulle möta, skulle blifva frågan om gränsen i norr, och kände sig öfvertygad, att med tillräcklig uthållighet ryssarne skulle kunna erhålla Kalixgränsen, men upprepade till tsaren ånyo sin fråga, om man verkligen borde kräfva den. Han berättar tillika, att Stedingk talat med Alopæus om saken och därvid såsom ett

---

[1]) Skjöldebrands depesch af den 8 september; Alopæus protokoll och Rumiantsevs depesch af den 5 september. "J'ai fini par me lever", skrifver Rumiantsev, "comme quelqu'un qui est persuadé que les conférences de Fredricshamn venaient d'être terminées. Mr de Stedingk m'a arrêté un moment pour me prier de lui accorder le temps de réfléchir à la conversation que nous avions eu et celui d'attendre le retour de mr de Tortonval pour me pouvoir donner alors réponse définitive."

ytterligare skäl till en eftergifvenhet mot de svenska önskningarna hänvisat till sin egen personliga ställning, det outhärdliga i tanken, att han vid sin ålder och sina meriter skulle nödgas afsluta en underhandling utan att hafva kunnat vinna det allra minsta. Rumiantsev menade, att denna synpunkt måhända också kunde blifva ett statsintresse. Stedingk hade, såsom vi veta, under förhandlingstiden mestadels varit sjuk — tsaren hade till och med skickat till honom hans forne läkare i Petersburg, och själf ansåg han sig hafva blifvit botad genom denne [1]) — och Rumiantsev framkastade nu tanken, att om Stedingk pressades alltför hårdt, han kunde blifva urståndsatt att vidare deltaga i förhandlingarna, och att man då blefve ställd inför ett nytt uppskof genom nödvändigheten att tillkalla ett nytt svenskt ombud. Därför önskade han få slut så fort som möjligt. Finlands förvärf vore för Ryssland af omätligt värde, men blefve, med hänsyn till hvad som försiggick på andra håll i Europa, det ännu mer, om freden slötes just nu [2]).

Det är möjligt, att samma dag äfven andra enskilda öfverläggningar hållits, och det är icke alldeles uteslutet, att därunder Skjöldebrand haft ett längre samtal med Rumiantsev för att med karta i handen häfda Kemigränsens förträfflighet [3]).

---

[1]) Stedingk till Engeström den 10 september 1809 (Engeströmska samlingen, Kungl. Biblioteket).

[2]) Rumiantsev till tsaren den (25 augusti) 6 september 1809 (n:r 54).

[3]) Det möter svårigheter att med full bestämdhet kon-

Det egentliga afgörandet har däremot skett dagen därpå, den 7 september, ehuru därom icke ett ord nämnes i svenska källor eller arbeten. Med full tydlighet framgår detta dock af den rapport, som Rumiantsev samma dag sände till

---

statera, hvad som nu timat hvarje dag. *Alopæus'* protokoll berör i regel endast officiella sammanträden och behandlar för denna tid, efter sammanträdet den 5 september, först ett följande den 10. *Stedingks* rapport öfver dessa dagars förhandlingar är först skrifven den 10 och är visserligen utförlig, men innehåller hufvudsakligen allmänna reflexioner öfver de svenska ombudens uppträdande i de olika frågorna och resultatet däraf, men utan vägledande data. Den depesch af *Skjöldebrand*, som behandlar sammanträdet den 5, är daterad först den 8 och antyder icke, att något har passerat den 6. Hans nästa depesch, af den 10, refererar däremot ett långt enskildt samtal mellan honom och Rumiantsev, hvari han häfdat Kemigränsens företräden framför Kalixgränsen, men saknar uppgift om dagen för sammanträdet. Under samtalet hade emellertid äfven fällts några ord om den svenska expeditionen till Västerbotten, och då nu Rumiantsevs rapport till tsaren af den (25 augusti) 6 september (n:r 55) i korthet refererar ett samtal mellan Rumiantsev och Skjöldebrand, som antagligen hållits samma dag, och under hvilket expeditionen till Västerbotten också varit på tal, så skulle man vara benägen att identifiera dessa båda samtal och således förlägga det af Skjöldebrand berörda till den 6. Däremot talar dock, att dels uttalandena om expeditionen till Västerbotten alls icke äro likartade, dels Rumiantsevs referat af samtalet icke omnämner någon debatt därunder om gränsfrågan, dels slutligen att det förefaller något egendomligt, om Skjöldebrand icke den 8 september, men först den 10 skulle omnämnt ett samtal, som hållits redan den 6. När Skjöldebrand hållit sitt långa försvar för Kemigränsen, måste således här lämnas oafgjordt. För dess innehåll hänvisas till den tryckta depeschen (*Skjöldebrands memoarer*, III, sid. 310 ff).

tsaren, och som han inledde med ett triumferande: "Freden skall komma till stånd!" Han kom just från ett enskildt samtal med Stedingk, där öfverenskommelsen träffats. Rumiantsev hade inledningsvis talat om fredens välsignelser och antydt sin afsikt att därefter arbeta på ett nordiskt förbund mellan Ryssland, Sverige och Danmark för att säkerställa dem mot alla kontinentens strider, men hade tillika betonat, att ett sådant projekt icke finge öfverviladt frampressas. Tanken syntes hafva behagat Stedingk och stärkt honom i den uppfattning, som Rumiantsev alltid sökt inprägla, nämligen att Ryssland nu önskade Sveriges bestånd och just därför så omsorgsfullt afhållit sig från hvarje inblandning i dess inre affärer. Under stegrad önskan efter freden hade Stedingk då sökt förmå Rumiantsev att afsluta den med Kemi älf såsom gräns i norr, hvilket denne dock vägrat, men samtidigt hade han på hedersord frågat Stedingk, om genom en förändrad gränsreglering i norr alla svårigheter för freden skulle vara undanröjda, och detta hade Stedingk bejakat. Efter att därpå i olika former hafva betonat tsarens missnöje öfver den ringa erkänsla hans fredsvänlighet mött i Sverige, sporde Rumiantsev slutligen, om icke enligt Stedingks mening man borde genom en snar fred råda bot på allt detta, förklarade sin afsikt vara att hos tsaren begära bemyndigande att såsom ett prof på dennes fredskärlek få falla tillbaka på Tornegränsen, dock enligt flere uppgifna grunder med Torne stad såsom rysk besittning, och frågade, om Stedingk

i sådant fall ville gifva sitt ord på, att intet skulle hindra fredens undertecknande. Löftet gafs och upprepades, hvaremot ett sista försök af Stedingk att vinna en rysk förbindelse, att de Åländska öarna icke skulle befästas, såsom vanligt blef tillbakavisadt[1]). Man enades jämväl, att tills vidare hålla denna öfverenskommelse hemlig. Ty ehuru Rumiantsev, såsom vi veta,

[1]) Några utdrag ur Rumiantsevs depesch härom torde vara af intresse: "Cette conversation disposa beaucoup mr de Stedingk à désirer la paix et il me pressa de la conclure en acceptant pour frontière au Nord la rivière de Kemi. Je m'y refusa; mais en même temps je lui demanda de me dire de gentilhomme à gentilhomme, si, avec un changement dans la proposition de la frontière au Nord des deux monarchies, toutes les difficultés pour la paix seraient levées. Il m'assura qu'oui." — Längre fram heter det: "Après avoir montré à mr de Stedingk la personne auguste de Votre Majesté comme très mal satisfaite de la Suède dans ce moment-ci, je le priai de s'expliquer nettement et de me dire, si je pouvais porter un bien prompt remède à tout cela par la paix; hue ma pensée etait de demander à Votre Majesté Impériale aujourd'hui et par courrier le droit de dire aux plénipotentiaires de Suède, que Votre Majesté, afin de donner à ce royaume une preuve du désir qu'Elle avait de la paix, changait d'Elle même et de son propre mouvement sa proposition de la limite au Nord et qu'Elle la reculait au fleuve Torneo, à condition que la ville de Torneo entra dans ses possessions et fit partie de son empire." Sedan därpå skälen utvecklats för staden Torneås förläggande till den ryska sidan, fortsättes: "Je déclarais à mr de Stedingk que prêt à faire cette instance à Votre Majesté Impériale sur ce changement de limite, je ne le ferai pas qu'il ne m'eut donne sa parole qu'avec le changement de la limite au Nord rien ne s'opposerait à la signature du traité. Cette promesse il me l'a donnée" o. s. v.

längesedan var befullmäktigad att afsluta freden på sådana villkor — hvilket han naturligtvis ej erkände för Stedingk — ville han dock än en gång inhämta tsarens bifall; det såge bättre ut, framhöll han för tsaren, om afgörandet komme från denne, och man hade dessutom några dagars arbete med redaktionen af öfriga artiklar. I en annan depesch af samma dag tillägger Rumiantsev, att underrättelsen om Blomes bebådade ankomst till Fredrikshamn måhända inverkat på samtalets utgång [1]).

Den kurir, som sålunda sändes till Petersburg den 7 september, återförde den 10 tsarens svar [2]). I fråga om Tornegränsen var det bifallande, men hotade på en annan punkt att rifva upp en ny tvist. Tsaren framhöll nämligen, att det "kanske vore nyttigt" och skulle innebära ett vänskapsbevis gent emot Danmark att i traktaten införa en artikel, som garanterade Danmark "dess besitt-

[1]) Blome fick som bekant återvända med oförrättadt ärende, ty nu visste de svenska ombuden, att man kommit öfverens om separatunderhandlingar mellan Sverige och Danmark. — Äfven mot Blome synas de för öfrigt hafva visat en något väl utsträckt öppenhjärtighet. Åtminstone berättar Caulaincourt, att Blome efter återkomsten till Petersburg meddelade, att han vid ett samtal med Stedingk funnit denne benägen att "gå in på allt, som Ryssland fordrade, enär Sverige omöjligt kunde fortsätta kriget". Då emellertid Blome kom till Fredrikshamn först den 7 september och uppgörelsen mellan Stedingk och Rumiantsev i gränsfrågan träffades samma dag, torde denna öppenhjärtighet nog ej öfvat inflytande på förhandlingarna därom. Jfr *Les relations diplomatiques*, IV, sid. 85.

[2]) Dateradt den (27 augusti) 8 september, tryckt hos Ordin, II, Bil. 122.

ningar eller åtminstone Norge", detta för att man ej skulle anklaga Ryssland för bristande förutseende i fråga om de följder, som prinsens af Augustenburg svenska tronföljd kunde medföra. Stedingk blef orolig, ty Rumiantsev började begära förklaringar af honom i frågan och föreslog till och med, att en artikel af antydd innebörd skulle insättas i traktaten. Emellertid tillbakavisade Stedingk förslaget såsom helt och hållet främmande för hans uppdrag, och Rumiantsev insisterade icke, utan nöjde sig med att förklara, att freden skulle komma att brytas i samma ögonblick, som Norges förening med Sverige på allvar ifrågasattes, en hotelse, som Stedingk ansåg sig böra ögonblickligen befordra hem [1].

I principen klar, föranledde gränsfrågan dock ännu en kurirväxling med Petersburg. Det var på grund af de svenska ombudens önskan, att icke Torne älf utmed hela sin längd, utan intill deras sammanflöde dess biflod Muonio älf skulle blifva gränsfloden. För att stödja sin sak uppsatte de som bekant en officiell not och hade äfven tillfredsställelsen att vinna framgång, ty tsaren förklarade nu, att den begärda gränsen vore i stort sedt just, hvad han själf afsett, hvarför han på en karta egenhändigt uppdrog gränslinjen [2]. Kuriren med denna underrättelse kom

---

[1]) Stedingk till Carl XIII den 10 september 1809, apostille 4 kl. 9 på kvällen.

[2]) Noten är tryckt i Schück, *Skjöldebrands Memoarer*, III, sid. 346 ff., tsarens svar hos Ordin, II, Bil. 122 bis.

till Fredrikshamn den 16 september, och dagen därpå undertecknades som bekant freden.

I fråga om öfriga förhandlingspunkter kan i hufvudsak hänvisas till tidigare framställningar. Det i instruktionen af den 31 augusti förordade förslaget att skjuta gränsfrågorna under fransk bemedling ansågo sig de svenska ombuden icke ens kunna framställa, öfvertygade, som de voro, att det i realiteten skulle blifva utan annan påföljd än att väcka ond blod hos deras ryske motpart. Gång på gång försäkrade alltjämt denne, att vårens försök att flytta alla fredsförhandlingar till Paris blott skadat svenskarna, och Alopæus förklarade, att de skulle erhållit bättre villkor, om de då med samma förtroende vändt sig till tsaren som till Napoleon. Nya underrättelser om utsiktslösheten af understöd från denne gjorde det än olämpligare att nu ens vidröra medlingsförslaget.

Försöken att vinna några ytterligare lindringar i fråga om kontinentalsystemet strandade alldeles — det stannade alltså i hufvudsak vid de redan under första förhandlingsskedet uppgjorda — så ock krafvet på rysk andel i den svenska statsskulden. Likaledes misslyckades alla Stedingks ansträngningar att tillförsäkra finske officerare rätt till sina forna boställen; tsaren förbehöll sig afsiktligt rätten att själf disponera öfver dem för att dymedelst kunna fästa vid sig dem han ville. En annan punkt, som var föremål för icke så litet förhandlande, gällde frågan om den amnesti, som skulle gälla för dem, hvilkas tänke-

sätt eller gärningar till förmån för endera parten af de krigförande gjort dem under kriget misstänkte eller underkastade lagföring af den andra. Från svensk sida hade föreslagits, att denna amnesti endast skulle gälla icke-militärer, från ryskt håll tillbakavisades bestämdt en sådan formulering, och sistnämnda uppfattning blef den i traktaten beståndande [1]). Anledningen var tydlig; genom lagförda militärers upptagande under amnestien måste rättegången mot exempelvis dem, som uppgifvit Sveaborg, nedläggas.

Ur de ryska källor till Fredrikshamnsfredens historia, hvilka lämnat det hufvudsakligaste stoffet till denna uppsats, kunde gifvetvis ett och annat vara att tillägga till belysning af de förhandlandes samtal och deras uppfattning af vissa enskildheter. Det skulle emellertid säkerligen icke förändra totalintrycket. Frågar man sig åter inför detsamma äfven med hänsyn till det sista förhandlingsskedet, om därunder något väsentligt mera torde stått att vinna från svensk sida, så förefaller det, som om äfven här svaret närmast synes böra blifva nekande. Det är ju tänkbart, att några flere lindringar kunnat erhållas i fråga om kontinentalsystemet, därest de svenska specialönskemålen därutinnan varit formulerade redan under det första förhandlingsskedet, men sedan man då stannat vid en enligt dåvarande instruk-

[1]) Äfven vissa af nu berörda detaljfrågor underställdes tsaren, hvars svar blefvo afgörande. Jfr hans bref af den (3) 15 september, Ordin, a. a. II, Bil. 122 bis.

tion tämligen dräglig uppgörelse, kunde näppeligen mera återvinnas senare. Det är väl också tänkbart, att gränsfrågan kunnat erhålla en bättre lösning, om expeditionen till Västerbotten utförts med större skicklighet, och om de svenska ombuden haft tillfälle att pressa fram en uppgörelse däruti just i de ögonblick, då Rumiantsev mest lutade åt Kemigränsen. Just då hvilade emellertid underhandlingarna, och de svenska ombuden bidade förgäfves på underrättelser hemifrån. Och när sedan den stora expeditionen blott delvis lyckats och ytterligare kraftutveckling ansågs utesluten, när vidare från början af det andra förhandlingsskedet Stedingk och Skjöldebrand ingenting hade att falla tillbaka på, utan fått order att gifva vika i allt, hellre än att bryta, och när tillika tsaren från Petersburg börjat diktera äfven detaljerna, torde för de svenska underhandlarna svårligen mera stått att ernå. Faktiskt skulle ju tvärtom Rumiantsev kunnat drifva dem ännu längre.

Men om också de svenska *underhandlarna* i Fredrikshamn näppeligen synas hafva kunnat vinna mycket mera under de förhållanden, under hvilka de fingo arbeta, utesluter detta icke, att fredsverket af den nya *regeringen* kunnat skötas på ett sätt, som ledt till bättre resultat. Vägen från våren 1809 till fredsslutet har, såsom vi funnit, att uppvisa så pass mycket af politiska och militära missgrepp, af okloka uttalanden, tvifvelaktiga eller inkonsekventa åtgärder och oskicklig militärledning, att möjligheter till ett bättre

ingalunda synas hafva varit uteslutna. I hvarje fall synes det icke lida tvifvel, att freden i början af 1809 kunnat vinnas på minst lika goda, antagligen bättre villkor. Men här såsom tidigare under krisen inverkade de numera ledandes allmänna felsyn på, hvad som verkligen försiggick i Europa. De hade aldrig rätt begripit den storm, som därute blåst upp, de förstodo icke dess närgående karaktär, när den efterhand närmade sig det svenska rikets områden, och de insågo därför för sent, att landets alla krafter endräktigt måste sättas in, om det med framgång skulle bestå i krisen.

INNEHÅLL.

På HUGO GEBERS FÖRLAG har utkommi

FÖR HUNDRA ÅR

SKILDRINGAR OCH BREF FRÅN
REVOLUTIONSÅREN 1809 — 181(

FÖRSTA SAMLINGEN, utgifven af SAM (
CARL AF PETERSENS. Pris häft. 5 k

ANDRA SAMLINGEN, utgifven af SAM
Pris 3:75.

TREDJE SAMLINGEN, — Den kunglige fången på Gripsholm — utgifven af SAM CLASON. Pris 3:50.

»Det är en synnerligen intressant och historiskt värdefull samling memoaranteckningar — — —

Vid sidan af denna sin betydelse för historieskrifningen ha de därjämte den förtjänsten att utgöra en synnerligen underhållande historisk läsning och förtjäna redan på grund däraf vidsträckt spridning bland den svenska allmänheten.»

(*Verner Söderberg i Sthlms Dagbl.*)

»De bägge utgifvarna äro på en gång att lyckönska till den vackra publikationen och att tacka för den möda, de på densamma nedlagt.»

(*Carl Hallendorff i Sv. Dagbl.*)

»Professor Clasons namn borgar för ett vetenskapligt omsorgsfullt urval och en tillförlitlig, intressant och upplysande vägledning i de noter, hvarmed de publicerade aktstyckena beledsagats.» (*Stockholms Tidningen.*)

»De aktstycken som här blifvit samlade, ge många drag till tidens historia att taga fasta på.»

(*Dagens Nyheter.*)

»Hela den föreliggande publikationen är af den art, att en större allmänhet däraf kan ha samma nöje och behållning, som den specielle historikern.»

(*-pt- i Sydsv. Dagbladet.*)